

-Людзьмі звацца!

Аляксей Купаленка

ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ

ЛІМЖ

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ПЯТНІЦА

17

ЛІПЕНЯ

1992 г.

№ 29 (3647)

ВЫХОДЗІЦЬ
з 1932 г.

КОШТ — 50 кап.
(Па падпісцы —
10 кап.)

Гэты аркуш з графічнага цыкла «Адлюстраванне» выпускніка Беларускай акадэміі мастацтваў Аляксея ШАЛІМЫ мае назоў «Маці Боская». У пэўнай ступені гэты твор сапраўды адлюстроўвае змены, што адбыліся ў сьвядомасці людзей за апошнія некалькі год.

Больш падрабязна аб выставе, дзе экспанаваліся дыпломныя работы сёлетняга выпуска акадэміі, — на 11-й старонцы, у нататках «Другі раз у Палацы мастацтваў».

Фота У. ПАНАДЫ.

НЕ ТОЛЬКІ СВЯТА МУЗЫКІ

Інтэрв'ю з каментарыем перад адкрыццём фестывалю «Славянскі базар» у Віцебску.

СТАРОНКА 4

Наталя АРСЕННЕВА:

«Я НЕ ПАЛІТЫК,
І НІКОЛІ ІМ НЕ БЫЛА...»

«Беларускае замежжа: жывыя галасы» —
новая рубрыка «ЛіМа».

СТАРОНКІ 5, 12

«НЕ БУДЗЕ ПОЛЬШЧАЮ ЦІ ЛІТВОЮ, А БУДЗЕ БЕЛАРУССЮ»

Марыя КАНАПНІЦКАЯ пра Палессе.

СТАРОНКІ 6—7

«РАБА БЯЗДОМНАЯ,
РАБА ПАКУТНАЯ...»

Малавядомыя творы Вацлава ЛАСТОУ-
СКАГА.

СТАРОНКА 12

ЖЫВЕ БЕЛАРУСЬ!

Уладзімір НАВУМОВІЧ: «У выразе «Жыве Беларусь!» гучаць найперш апаэтызаваныя Купалам і іншымі творцамі, выдатнымі сынамі Маці-зямлі, слава і гонар Беларусі, яе мінулае і сённяшняе, — як пакутніцкі, але няскораны шлях да незалежнасці і самастойнасці».

СТАРОНКІ 14—15

КАЛІ СВЯТКАВАЦЬ ВЯЛІКДЗЕНЬ?

«Календарная згода» на Беларусі: ці магчыма яна.

СТАРОНКА 16

Кола Дзён

На мінулым тыдні ў Хельсінкі сустрэліся кіраўнікі дзяржаў, якія з'яўляюцца ўдзельнікамі Нарады па бяспецы і супрацоўніцтве ў Еўропе. Апошнім часам, трэба сказаць, гэтая назва становіцца ўсё больш умоўнай. Акрамя ЗША і Канады, да НБСЕ цяпер далучыліся сярэднеазіяцкія рэспублікі былога Саюза. Але гэта знешні бок справы. Больш істотным уяўляецца прыняцце новай рэдакцыі Хельсінскага заключнага акта, якая азначае сур'ёзныя карэктывы некаторых міжнародных прынцыпаў. Цяпер большы акцэнт робіцца не на «неўмяшанне ва ўнутраныя справы» дзяржаў, а на прынцып, які можна назваць прынцыпам «калектыўнага сумлення». У гэтым рэчышчы можна разглядаць і імкненне кіраўніцтва Беларусі стаць пасрэднікам ва ўрэгуляванні канфлікту ў Прыднястроўі. Іншыя знешнепалітычныя ініцыятывы. Але ж поспех у гэтай справе залежыць, зразумела, не толькі ад нашай рэспублікі...

9
ЛІПЕНЯ

Прэм'ер-міністр Беларусі В. Кебіч, выступаючы перад кіраўнікамі выканкамаў мясцовых Саветаў, абяцаў, што крэдытная палітыка ўрада дапаможа стабілізаваць эканоміку яшчэ да канца гэтага года. Разам з тым, падкрэсліў ён, «дзяржава—не дойнае карова», таму прадпрыемствам трэба больш разлічваць на ўласныя сілы. Абгрунтавалася і неабходнасць захавання жорсткай падаткавай палітыкі, якую прэм'ер параўнаў з фінскай сістэмай падаткаў.

10
ЛІПЕНЯ

Беларусь афіцыйна ўступіла ў члены Міжнароднага валютнага фонду і Сусветнага банка. Статуты гэтых арганізацый падпісаў у Вашынгтоне віцэ-прэм'ер Рэспублікі Беларусі М. Мясніковіч.

У Мінску, на плошчы Перамогі, адбылася ўрачыстая цырымонія выпуску навучэнцаў Міліцэйскай акадэміі. У прысутнасці кіраўніка беларускага ўрада дыпламы атрымалі больш за 200 лейтэнантаў-«акадэмікаў», многія з якіх прайшлі «школу» ў Афганістане і Нагорным Карабаху.

11
ЛІПЕНЯ

Транспартны рух на адной з вуліц Мінска на нейкі час аказаўся перакрыты раз'юшанымі пакунікамі, якія не маглі «катавацца» талонамі на цукар. «Цукровы бунт» успыхнуў, вядома, не ад салодкага жыцця. Сезон нарыхтовак у разгары, а цукру па фіксаваных цэнах не хапае. Што ж датычыць свабодных цэн, па якіх гэты прадукт можна пакуль купіць свабодна, дык далёка не усім яны па кішэні.

Прадстаўнікі Незалежнага прафсаюза гарнякоў з Салігорска прынялі ўдзел у мітынгу ў Маскве разам са сваімі калегамі з Казахстана, Расіі і Украіны. Мітынг быў прысвечаны трэцяй гадавіне пачатку шахцёрскіх страйкаў у СССР. Гарнякі заклікалі працоўных незалежных дзяржаў самім праводзіць рэформу на сваіх прадпрыемствах, не чакаючы «падачка» зверху.

12
ЛІПЕНЯ

Пачаўся візіт на Беларусь прэзідэнта Румыніі І. Іліеску. У ходзе яго Іліеску правёў перамовы са Старшынёй Вярхоўнага Савета Беларусі С. Шушкевічам, Старшынёй Савета Міністраў РБ В. Кебічам, сустрэўся з беларускімі парламентарыямі. Былі падпісаны сумесная дэкларацыя, іншыя дамоўленасці.

13
ЛІПЕНЯ

Прэм'ер-міністр Беларусі В. Кебіч вылецеў у Парыж па запрашэнні прэзідэнта Францыі Ф. Мітэрана на святкаванне нацыянальнага свята—Дня ўзяцця Бастыліі. У ходзе замежнай паездкі В. Кебіча запланаваны таксама перамовы прэм'ера з кіраўніцтвам Дойчбанка ў Германіі.

14
ЛІПЕНЯ

З выпадку нацыянальнага свята Французскай Рэспублікі Надзвычайны і Паўнамоцны пасол Францыі ў Рэспубліцы Беларусь К. Жаліф даў прыём.

У вёсцы Гярваты на Астравеччыне адбылася рабочая сустрэча кіраўнікоў беларускага і літоўскага парламентаў С. Шушкевіча і В. Ландсбергаса. Як паведамляецца, сярод тэм на перамовах абмяркоўваліся праблемы нацыянальных меншасцей—беларусаў у Літве і летувісаў на Беларусі.

15
ЛІПЕНЯ

У пятнаццаць разоў павялічылася сума так званых мэтавага збору для аўтамабілістаў, якія перасякаюць дзяржаўную граніцу на КПП «Брузгі» каля Гародні. Новыя стаўкі пошліны—ад 150 да 500 рублёў—ўвёў Гародзенскі аблвыканкам. Ад збору вызвалюцца толькі пацярпеўшыя ад Чарнобыля, студэнты, якія накіроўваюцца за мяжу ў парадку культурнага абмену...

«У палітыцы патрэбен рэалізм»

—заявіў прэзідэнт Румыніі І. ІЛІЕСКУ, падчас свайго знаходжання ў Мінску.

Ля ўвахода ў былы Дом палітсаветы, дзе мелася адбыцца прэс-канферэнцыя Іліеску, стаялі на варце зухватыя хлопцы з аўтаматамі. Маскіравальнага колеру форма, цёмныя берэты з бел-чырвона-белымі нашўкамі, на рукаве — эмблема: «Рэспубліка Беларусь». Ва ўсім гэтым адчувалася не толькі адзнака імкнення гаспадароў максімальна забяспечыць бяспеку, але й знак павагі да замежных гасцей. І, канечне ж, самапавагі...

Румынія прызнала незалежнасць Беларусі 20 снежня мінулага года. Праз некалькі тыдняў былі устаноўлены дыпламатычныя адносіны паміж Рэспублікай Беларусь і Румыніяй. Кіраўнікі дзяржаў за апошні час неаднойчы сустракаліся на розных міжнародных канферэнцыях і нарадах. Пра гэта І. Іліеску сказаў ва ўступным слове на прэс-канферэнцыі па выніках свайго візіту. І дадаў, што высока іх ацэньвае. Падпісаная ў Мінску Дэкларацыя аб узаемамарэзюменні і супрацоўніцтве паміж дзвюма дзяржавамі, паводле слоў прэзідэнта, павінна стаць асновай для будучага двухбаковага дагавора. Падпісаў яго мяркуецца ў ходзе візіту С. Шушкевіча ў Бухарэст па запрашэнні румынскага кіраўніцтва пазней у гэтым годзе.

Пры гэтым, падкрэсліў І. Іліеску, візіт не ставіцца ў залежнасць ад вынікаў маючых адбыцца ў верасні прэзідэнцкіх і парламенцкіх выбараў у Румыніі. Узаемаадносіны паміж дзяржавамі ставяцца вышэй партыйных інтарэсаў і ўнутрыпалітычнай барацьбы.

Агульных жа інтарэсаў у абедзвюх краінах няма. Асабліва зацікаўлены Румынія і Беларусь ва ўстанаўленні прамых сувязей паміж прадпрыемствамі, міжнароднай кааперацыі і ўзмацненні гандлёвага абмену. Характэрна, што міністр гандлю Румыніі, які быў у складзе афіцыйнай дэлегацыі, пасля адлёту прэзідэнта застаўся яшчэ на некалькі дзён у Мінску, каб вырашыць некаторыя канкрэтныя пытанні супрацоўніцтва.

Аднак большая частка пытанняў журналістаў тычылася, натуральна, не эканомікі, а палітыкі. Іх цікавіла найперш ацэнка сітуацыі ў Прыднястроўі з

У час прэс-канферэнцыі.

Фота У. ПАНАДЫ.

боку румынскага прэзідэнта, а таксама яго стаўленне да пазіцыі Беларусі ў гэтым пытанні.

Калі падсумоўваць выказванні І. Іліеску ў ходзе прэс-канферэнцыі, іх можна звесці да наступнага. Канфлікт у Прыднястроўі (па-румынску — Трансністрыі), на думку прэзідэнта, не з'яўляецца этнічным. Сярод мясцовых жыхароў 27 працэнтаў украінцаў і 23 працэнтаў рускіх. Доля малдаван (румынаў) у складзе насельніцтва Малдовы ў цэлым складае каля 65 працэнтаў — не нашмат больш, чым у Прыднястроўі.

На чатырохбаковай сустрэчы ў Стамбуле (з удзелам прэзідэнтаў Расіі, Румыніі, Малдовы і Украіны), нагадаў І. Іліеску, было дасягнута пагадненне, заснаванае на двух фундаментальных прынцыпах. Першы — гэта безумоўная павага да права канстытуцыйных органаў Малдовы вырашаць унутраныя дзяржаўныя праблемы, у тым ліку звязаныя са статусам тэрыторыі. І другі — неабходнасць урэгулявання канфлікту палітычнымі метадамі, а не сілай.

У гэтай сувязі прэзідэнт Румыніі вельмі станоўча ацаніў ўзважаную, як ён выказаўся, палітыку Беларусі, карэктную заяву беларускага парламента і асабліва — гатоўнасць кіраўніцтва рэспублікі выступіць пасрэднікам ва ўрэгуляванні канфлікту.

АДГАЛОСКІ

ЦІ ПАЧУЮЦЬ КРЫК ДУШЫ?

На пачатку ліпеня ў «Народнай газеце» быў надрукаваны адкрыты ліст да Старшыні Савета Міністраў РБ за подпісамі вядомых дзеячаў беларускай культуры: В. Быкава, А. Вярцінскага, Ю. Карачуна, Л. Шчамялёва, І. Чыгрынава, А. Марачкіна, У. Басалыгі, Н. Гілевіча, Б. Сачанкі, В. Шаранговіча, А. Мальдзіса.

Нагодай для гэтай акцыі стала падпісанне 15 мая ў Ташкенце пагаднення кіраўнікоў урадаў СНД аб супрацоўніцтве ў галіне культуры. Аўтарам адкрытага ліста напэкаіць тое, што шэраг пазіцый прыгаданага дакумента «можна лічыць шкоднымі, шкоднымі не толькі для Беларусі (як і для ўсіх іншых краін, яго падпісаўшых), але (...) для ўсяго свету».

Пагадненне, пад якім стаіць і подпіс В. Кебіча, можа быць выкарыстана расійскімі шавіністамі для замацавання існуючага стану, калі шматлікія культурныя і гістарычныя каштоўнасці народаў былога СССР

назаўсёды застануцца ў музеях і сховішчах, што перайшлі пад юрысдыкцыю Расіі.

Замест сур'ёзнага абмеркавання праблем вяртання гістарычных каштоўнасцяў іх уладальнікам — народам суверэнных дзяржаў — складальнікі тэксту пагаднення «намагаюцца ўціснуць адносіны ў галіне культуры (...) у рамках фармальна надуманых праграм».

«Пры такім падыходзе за хоча, напрыклад, Беларусь пацікавіцца звесткамі аб сваіх каштоўнасцях, што знаходзяцца ў тэрыторыі іншай дзяржавы — удзельніцы пагаднення, няхай складзе з ёю сумесную праграму, выдзеліць на долевай аснове сродкі на ўтрыманне якога-небудзь «часовага» органа кантролю або каардынацыі, і толькі тады ёй будзе прадастаўлена права задаць сваё пытанне».

Калі браць да ўвагі, што «наша агульная маёмасць — былыя фонды саюзных сховішчаў

гісторыка-культурных каштоўнасцяў — фарміраваліся такім чынам, што спецыялісты ніводнай з былых саюзных рэспублік не маглі мець нават вельмі адноснага ўяўлення аб тым, якія каштоўнасці, што паходзяць з іх бацькаўшчыны, там знаходзяцца» — прапанаваная формула супрацоўніцтва выглядае абсурднай.

Дзеячы культуры Беларусі прапануюць В. Кебічу «зрабіць неабходныя захады да скасавання дадзенага пагаднення і выяўлення замест яго на разгляд кіраўнікоў урадаў СНД падрыхтаванага ў Беларусі праекта пагаднення аб стварэнні міжнароднай часовай камісіі па вырашэнні праблем уласнасці на гісторыка-культурныя каштоўнасці, што сабраны ў музеях, бібліятэках, архівах і іншых сховішчах былога Саюза ССР».

Такі востры ліст... Ці захоча прэм'ер прыслухацца да крыку душы дзеячаў «нематэрыяльнай сферы»? Тым болей, што кіраўніцтва рэспублікі зараз занята праблемамі выключна эканамічнага характару.

Л. ВАСІЛЕУСКІ.

ТАМУ МЫ І ЛЮБІМ ОРШУ...

Вязьніка — гэта Янка Купала... Мікалаеўшчына—Якуб Колас... Прыгадаем Малую Багачкаўку — і адразу згадаецца імя Максіма Гарэцкага... Ну, а Орша?

Вядома ж, радзіма Уладзіміра Караткевіча! Тут пачынальнік нашай гістарычнай літаратуры пражыў ці не самыя лепшыя свае гады — маленства і юнацтва. Тут ён скончыў сярэдняю школу, тут у 1956—1958

гадах настаўнічаў у адной са школ. Цяпер жа ён вярнуўся сюды назаўсёды.

У апошнюю суботу чэрвеня ў прыдняпроўскім парку Оршы адбылося адкрыццё помніка знакамітаму земляку. Яно было прымеркавана да святкавання 925-годдзя з дня заснавання горада. Што ж, супадзенне невыпадковае. Хіба можна сёння ўявіць сабе гісторыю Оршы без імені У. Караткевіча!

Такой думкі прытрымліваецца і аўтар помніка (архітэктар М. Сморгач) малады скульптар І. Голубеў:

— Як бы мы ні паважалі іншых знакамітых людзей, якія нарадзіліся тут, Орша перш за ўсё — гэта Уладзімір Караткевіч. Орша — яго калыска, выток, пачатак усіх пачаткаў. Гэ-

та і падказала ідэю помніка. Месца для яго выбрана таксама невыпадкова. Тут у свой час знаходзіўся будынак, у якім Караткевіч заканчваў дзевяты і дзесяты класы. Адсюль ён пайшоў у вялікае жыццё. Мне і хацелася падкрэсліць гэтую сувязь пісьменніка з яго вытокамі. Праз зруб дома, што сімвалізуе сабой пачатак яго жыццёвага шляху. Праз верш Караткевіча, радкі якога накрэслены на спецыяльнай пліце:

Тут нарадзілася воля,
Думкі, жаданні, імкненні...
Тут я стаў сынам краіны,
Аблален я агнём...
Таму і люблю я Оршу...
Першым сваім каханнем...
Якое не знікне пэўна
Нават з маім жыццём...

Сапраўды, у задуме помніка прысутнічае жаданне ўбачыць, адчуць і перадаць свет У. Ка-

раткевіча, падкрэсліць рамантычную акрыленасць і ўзнёсласць яго творчасці. У кампазіцыю скульптуры арганічна ўплываюць вобразы рамана «Чорны замак Альшанскі», апавесці «Дзікае палыванне караля Стаха». Уверсе ж — бусел, што сімвалізуе сабой Белую Русь. А гэта — зваротак яшчэ да аднаго твора У. Караткевіча, да яго «Зямлі пад белымі крыламі»...

На ўрачыстым адкрыцці помніка загадчыца аддзела культуры Аршанскага гарвыканкома З. Сіднякова, якая падзякавала ўсім, хто меў дачыненне да з'яўлення гэтага помніка выдатнаму сыну Бацькаўшчыны — аўтарам, сястры пісьменніка Н. Кучкоўскай за карысныя парады, Аршанскаму гарвыканкому, які ўзяў на сябе матэрыяльныя затраты, звязаныя з адліццём і ўстаноўкай помніка.

НАШ КАР.

ХРОНІКА АДРАДЖЭННЯ

Далучэнне да мінулага

У Віцебскім абласным навукова-метадычным цэнтры народнай творчасці адбылася выстава дзіцячай творчасці. На ёй шырока прадстаўлены творы дзяціва самага рознага ўзросту з Віцебска. Большую частку экспазіцыі складаюць прадметы дэкаратыўна-ўжыткавага мастацтва, якія выкананы ў беларускіх народных традыцыях. Тут прадстаўлены ганчарства й ткацтва, нацыянальны касцюм, разьба ды вышыўка, вырабы з саломкі і г. д. Нацыянальна-адраджэнская тэматыка ярка бачна ў жывалісе і графіцы. Народныя абрадавыя святы, напрыклад, малююць юныя творцы з СШ № 25. Вучні гэтай школы даследуюць дойлідства Бацькаўшчыны праз мастацкае асэнсаванне яго ў сваіх карцінах. Сучасныя віды мастацтва ўдала спалучаюцца з нацыянальным у папера-пластыцы (СШ № 25) і батыках дзіцячай мастацкай школы, у працах дзяцей з іншых навучальных устаноў.

Юрась СЦЯПАНАУ.

Вяртаючыся

да сумнай даты

Напярэдадні 50-годдзя з дня смерці Янкі Купалы ў Радашковіцкім касцёле, дзе некалі быў ахрышчаны маленькі Янка, адбылося жалобнае набажэнства па душы паэта. Гэта, напэўна, першае такое набажэнства з дня смерці Купалы. Як вядома, па самагубцах набажэнства не адпраўляецца. Таму гэтая служба — знак прызнання рэлігійнай забойства паэта. Набажэнства на беларускай мове правілі айцец Міхаіл з Менска і святар Радашковіцкага касцёла айцец Эдмонд.

Мікола ЛІННІК,
намеснік старшыні
Радашковіцкага пассавета,
сябра ТБМ і БНФ.

Помнік Уладзіміру Караткевічу ў Оршы.

Выступае Рыгор БАРАДУЛІН.

Фота А. АСПОВІЧА.

РЭПЛІКА

УШАВАЛІ...

У Нясвіжы на базе мясцовага педагагічнага вучылішча была праведзена канферэнцыя, прысвечаная 110-й гадавіне з дня нараджэння народных паэтаў Беларусі Я. Купалы і Я. Коласа.

Настрой настаўнікаў і навучэнцаў педвучылішча з самага пачатку сапсаваў вядучы, пачаўшы гутарку... на рускай мове. Дарэчы, кіраўнікі раёна і дырэктар педвучылішча, якія сядзелі ў прэзідыуме, не зрабілі вядучаму заўвагі. І толькі на-

стойлівыя патрабаванні слухачоў змусілі яго перайсці на беларускую мову.

Знайшлася яшчэ адна асоба — дацэнт, жанчына з Магілёўскага педінстытута імя А. А. Куляшова. Яна таксама прывезла з сабой выступленне пра беларускіх паэтаў... на рускай мове. Сорамна было слухаць, калі яна перакручана вымаўляла імя Якуба Коласа, называючы яго Ікубам.

На жаль, не надта цікава выступілі і навукоўцы з Мінска,

якія прыехалі, дарэчы, са значным спазненнем.

Пра названую канферэнцыю хочацца сказаць: «Шмат шуму з нічога» ці «З вялікай хмары малы дождж». А «хмара» сапраўды была вялікая, калі ўлічыць, што на тытульным лісце запрашальнага білета і праграмы надрукаваны яго арганізатары. Гэта — Міністэрства адукацыі РБ, Педагагічнае таварыства Беларусі, Беларускі навукова-даследчы інстытут і яшчэ чатыры «ніты».

Вось і думалася пасля: а ці трэба было везці ў Нясвіж настаўнікаў з усёй рэспублікі?

Мне асабіста найбольш спадабалася выступленне М. Чабатарэвіч, загадчыцы экскурсійнага сектара Літаратурнага музея Янкі Купалы на тэму «Вобраз жанчыны-маці ў творчасці Янкі Купалы і выхаванне паважлівых адносін да яе». Што датычыць навучэнцаў мясцовага педвучылішча, то яны атрымалі добры ўрок аб'явавых адносін да беларускай мовы з боку прадстаўнікоў раёна і педвучылішча.

М. ВАЛЬКО,
старшыня мясцовай суполкі
ТБМ.

г. Нясвіж.

НАБАЛЕЛАЕ

Ліст шаснаццацігадовага беларуса

Вітаю вас, лімаўцы! Вырасціў пазнаёміцца з вашым выданнем і не пашкадаваў. У сваіх публікацыях вы падмаеце актуальныя пытанні, дапамагаеце чытачу больш аб'ектыўна зразумець тыя ці іншыя падзеі і з'явы. Асабліва хвалюе мяне нацыянальнае пытанне. Два гады назад я нават не задумаўся, хто я (вядома ж, рускі), але паступова пад уздзеяннем новага ў жыцці нашага грамадства ў майё свядомасці пачаўся пераварот. Тады для мяне, 14—15-гадовага хлапчука, нялёгка было разабрацца сярод патокаў ілжы і мань, аднак і ў бочцы дзёгцю траплялася лыжка мёду, і паступова я вызваляўся ад хлусні, што раней убліў ў маю галаву, пачаў асэнсоўваць бачанае і чутае, выпрацоўваць свой светапогляд. Канчаткова павязка з маіх вачэй упала ле-

там — восенню 1991 года. Я адчуў гонар за тое, што належу да беларускай нацыі, якая пасля шматвяковага рабства, панавання чужынцаў здолела стварыць выдатную культуру, дала свету шмат вялікіх вучоных (аб гэтым я даведаўся зусім нядаўна) і пасля 70-гадовага духоўнага і фізічнага генацыду знайшла ў сабе сілы зноў пачаць нацыянальнае Адраджэнне.

За мае цяперашнія погляды КДБ эпохі «развітога социализма» мог бы з поўным правам аб'явіць мяне нацдэмам. Але ж нацыяналізм зараз патрэбен! Патрэбен не дзеля яго самога, а каб выратаваць нацыю, яе самабытнасць і непаўторнасць. Гэты нацыяналізм павінен накіроўвацца не супраць якога-небудзь народа, а супраць тых групавак людзей, што пагражаюць інтарэсам і незалеж-

насці Беларусі. Сярод маіх сяброў ёсць рускія і ўкраінцы, і яны большыя патрыёты Беларусі, чым некаторыя этнічныя «беларусы», бо гэтыя рускія і ўкраінцы — беларусы ў душы і свядомасці. Я чытаў вашу газету ў парку па-над Сожам (які так забруджаны, што, паказаўшы на яго, можна даць адказ тым, хто лімантуе аб «дасягненнях развітога социализма») і нялёгка думкі апаноўвалі мяне аб лёсе маёй Бацькаўшчыны і майго народа. Вельмі вялікае злачыства, калі наўмысна забіваецца чалавек, а што казаць, калі забіваецца, душыцца цэлы народ? За час камунізму беларускі народ быў амаль што знішчаны, самабытны, працавіты, непаўторны народ быў ператвораны (за рэдкім выключэннем) у шэры натоўп праграмаваных робатаў. І цяпер, калі пачаліся адваротныя працэсы вяртання да Чалавечай годнасці, шмат каму гэта не па густу. Найперш тым, хто кіраваў гэтым натоўпам і за кошт якога сапраўды жыў у «развітым социализме!» Ка-

жуць, што адметнай рысай беларусаў з'яўляецца іх сціпласць. Так, у пэўнай меры гэта добрая рыса, але калі яна ператвараецца ў рабскую пакорлівасць быдла, якое вядуць на бойню, то тут трэба задумацца, чаму некаторыя нацскаюць на сціпласць беларусаў. Трэба абуджаць беларускі народ ад нацыянальнага нігілізму, нацыянальнага ідэя павінна стаць сродкам пабудовы ўласнага дому і зможнага гаспадарства.

Мне ўспамінаецца адзін выпадак з майго маленства. Сам я з Палесся, да шасці год выхоўваўся ў вёсцы ў бабулі і ведаў толькі родную мову, бо чуў яе навокал. І вось я пераехаў у горад. У двары жыла жанчына, якая намагалася быць інтэлігентнай, у яе быў сын маіх гадоў. Аднойчы яна пачула, як я тады размаўляў, зморшчылася і загадала сыну больш не гуляць са мною... Я нагадаў гэта таму, што і зараз існуе нягледзячы на «інтэлігентных» людзей, якія цураюцца і нават ганьбяць мову і культуру народа, які корміць іх.

Цяпер аб нацыянальнай палітыцы нашага ўрада. Яна выклікае ў мяне рэзкую крытыку і абурэнне. Канешне, у ёй ёсць добрыя бакі, але калі прадстаўнікі вышэйшай улады нашай дзяржавы ходзяць на задніх лапках перад «старшэй сестрою» і кожны раз азіраюцца на яе, ці ж дагэдзілі, то ў мяне няма слоў. У нашай рэспубліцы працуюць ажно два расійскія тэлеканалы, а ці глядзяць Беларускае тэлебачанне беларусы на Віленшчыне, Беласточчыне? Пра гэта павінен думаць урад, а не хто-небудзь збоку. Я не ўскладаю надзей на цяперашні Вярхоўны Савет і ўрад, таму агітаваў сваіх родзічаў паставіць свой подпіс у падтрымку рэфэрэндуму. К моманту яго правядзення трэба растлумачыць усім людзям мэту гэтай акцыі.

Хацеў бы перадаць вялікую падзяку Васілю Быкаву, Нілу Гілевічу, іншым беларускім пісьменнікам за іх цяжкую працу дзеля нашай адзінай Бацькаўшчыны.

Яўген КАСЦЮШКА,
г. Гомель.

Імкнучыся да сонца вякамі...

Прышоў з бору і гоніць з двору. Гэтая беларуская прымаўна сумным сэнсам сваім стасуецца да падзей у Прыдзіястроў. Цёмная сіла, якая трымала ў страху ўсю былую савецкую імперыю, не знікла з нясмелымі промнямі дэмакратыі. Яна на ранейшы манер кроіць карту, на імперскі манер. Ваеншчына, якая не жадае пакідаць нарэшце вольную Балтыю, хоча прапаяць сваю лебядзіную песню ў незгаворлівай Малдове. Абараняе, бачыце, інтарэсы «рускогорцаў» і «рускоўраўцаў». У Балтыі гэтае насельніцтва было «рускоўраўцаў». Мова тубылцаў гэтаму насельніцтву не падабаецца, мякка кажучы, і называюць жа сябе не людзьмі, а насельніцтвам. У царскай Расіі ўсе завабнікі называліся першапраходцамі, адкрыццямі новых земляў, у савецкай імперыі прантыкавалася выселенне катэрынаўскага пласта людзей і перазасяленне, а дакладней — каланізацыя. Асаблівай увагай карысталіся землі ўраджайныя, вінаградныя, курортныя. Абарыгенаў высылялі пасвіць сабляў.

Прыгавяецца, як на пачатку 60-х гадоў, стрымліваючы слёзы, апаядаў мне малдаўскі паэт Віктар Тэлеўна пра становішча роднай мовы. З румынскае яна стала малдаўскай. На вечарах

паэзіі «рускоўраўцаў» крычалі: «Чытай па-рускі. Чо ёшчэ за тарабарщина!» Дзякаваць Богу, апошнім часам справа пайшла добра. Дык цяпер голас малдаўскае паэзіі глушаць гарматы, а іх перакрываюць цяжка.

Хачу, каб прагучалі на мове Янкі Купалы вершы трох малдаўскіх паэтаў. Каб чытачы пачулі, што клопат паэзіі — вечны. Ён пра жыццё, пра мір, пра чалавека, гаспадару зямлі свае.

Няхай пасля працы беларус сядзіць на прыбзе, малдаванін на прыбзе, расіянін на завалінке, кожны ў сябе дома, сочычы мірным паглядом, як заходзіць сонца, ідзе на спацьні.

Рыгор БАРАДУЛІН.

а ці таксама горна плачаць можа малы мураш, раструшчаны людзьмі.

Я ж бачыў, як мурашнік падпалілі падонкі. Толькі мурашы ўсё час гарэлі, а нашчадкаў ратавалі, тады падумаў — і цяпер — пра нас.

Аўрэліу БУСУЕК

Паэты

Паэты дзівакі з часін былых: смяюцца, хоць палаюць раны ў іх, пачварнае ў прыгожым бачыць зрон, усё не гэтак робяць як знарок. Паэты гэтакія ўсіх вякоў, — і ў дзівакоў багата сваякоў.

Адно, калі становіцца ў чаргу на могілкі, ў душу бяруць тугу, і робяцца, як людзі ўсе ў жыцці, ды... ўсё-ткі пнуцца без чаргі прайсці.

Нерон

Горад спрадвечны гарыць, і як чары талент находзіць на ліру ў пажары.

Дантылі сначуць, і лоб аўгусцейшы болей не вузкі, а нават шырэйшы.

Ямбы высокія ўсе з заветаў: толькі жыццё і натхненне паэтаў.

Сначуць з агню залатыя лілеі, Форум ад люду віруе, шалее!

Брава, натоўп! Брава, рымляне, брава! Гэты спектакль на жыццё мае права.

Рух, мне здаецца, стаў вялы і горшы: Гай, сыпані ім манетаў прыгоршчы!

Вершам маім трэба гневу планеты: Гай, у агонь кінь всталіну лшчэ ты!

Ты іх прымуць, каб стагналі і вылі — вершы пісаць я ў спакоі не ў сіле...

Гай, адчыні сёння бібліятэку, і прывядзі дарагога Сенеку.

Крытык мой мусіць, нарэшце, дазнацца: не ў ФІЛАСОФІІ крыць мастацтва!

Толькі мастацтва — жыццё. Дык жыві ты. Гай, ледзьве тлее сенат знамяты...

Як? Я Сенеку забіў? Што за драма! Смерць мяне гэта натхняе таксама.

Хай жа Імперыя прысмак смакуе! Смерць як жыццё. Хай Мастацтва красуе!

Гай, ты таксама гарыш? Можна стацца... Смерць жа, дарчы, таксама мастацтва...

Бацька мой ішоў дамоў

З пекла вогненных бурунаў, З-пад раз'юшаных грамоў Выбухамі зеляніны Бацька мой ішоў дамоў.

Расчыняла ўсе чатыры Брамы перад ім сляю, У касе марэ, як світанак, Сына люблага вляю.

Маці, бедная, п'янела Ад нахлынаў веснавых, Напярэймы бацьку бегла, Стрэнчына абдымала ўсіх.

І сцяночы, як зоркі, З вей, што цялі ў два лязы, Рагатыі, маладзелі Дзве блакітныя слэзы.

І прымала слэзы мамы Маці родная зямля, З жывых вясновых кропляў Кветкі выраслі пасля.

Краскі і паўдзён і поле Абдавалі сінявой І, як плуг, ішоў марудна Бацька з босай галавой.

У вачах ягонных неба Патанала ў глыбіні, Чатырохгадовы грукат Нік у змоўклай цішыні.

З пекла вогненных бурунаў, З-пад раз'юшаных грамоў Выбухамі зеляніны Бацька мой ішоў дамоў...

Справядлівасць

Было: з адной рукою Вярталася з-пад мечаві і маланак, Было, што на адной назе Вярталася з-пад кулі на родны ганак. Але вярталася, вярталася наоў! Рэкі крывы выходзілі з берагоў Над раню зямнога шара ў імя яе. Рэкі крывы? Ды без яе З берагоў бы выходзілі аніяны! Занутра ў Украйжаваная, Кінутая ў крэматыры і на настры, З дыму і попелу смелася Справядлівасць уваксрасала І зноў пад сцяг свой вярталася, А калі падчас і спазнілася, Дык вярталася пасівелая, На хвалю музыкі зноў вярталася, На прыкладах стрэльбаў вярталася... Як тая трава — імкнучыся да сонца вякамі — Праз камень, Праз дол вярталася...

Лівіу ДАМІАН

Трохкутнікі

Ішлі маўкліва на вайну мужчыны, Цыжарных пакідаючы жанок, Цыжкія, несучышы слэзыны, Як зерні жалю, падалі ў пясок.

Жанкам пісаў лісты я ў край далёкі, Паклаўшы кругла жываці, Яны Хапаліся за сэрца, за аблокі, Ішлі ў нікуды думкаю адны.

І я, малеча, розумам зялёны Чытаў трохкутнікі з палёў вайны, І слухалі цыжарныя мадонны, І дзякавалі, плачучы, яны.

Чарнілам пальцы спэцкаўшы са смакам, Начамі, дзе дажджы вялі ўмалот, Я сам сабе здаваўся вурдалакам, Быў бацькам ненароджаных сірот.

Веліч мураша

Растружчаны, ён толькі не працуе, Але з'яўляецца на месца зноў Ягонна радня і пачынае прыпынае дойдліва з асноў.

ІНТЭР'Ю У НУМАР

НЕ ТОЛЬКІ СВЯТА МУЗЫКІ

З 18 па 23 ліпеня ў Віцебску праводзіцца першы Міжнародны музычны фестываль «Славянскі базар». Арганізатарамі яго і заснавальнікамі пры падтрымцы Міністэрстваў культуры Беларусі, Расіі, кабінета прэзідэнта Украіны сталі Беларуска-Украінскі саюз імя П. М. Машэрава «Зніч» дапамогі ахвярам чарнобыльскай аварыі, Віцебская дырэцыя фестывалю, Кіеўская абласная канцэртна-творчая арганізацыя «Рок-Анадымія», Маскоўская фірма «Грыда», «Музычнае агенцтва» пад кіраўніцтвам Льва Лешчанкі, Дзяржаўны канцэртны аркестр Беларусі пад кіраўніцтвам Міхаіла Фінберга. Мэта фестывалю — яднанне культур рэспублік-суседзяў: Беларусі, Расіі, Украіны, а таксама іншых еўрапейскіх славянскіх краін і славянскіх дыяспар свету, наладжванне і развіццё як творчых, так і дзелавых кантактаў.

Пра фестываль расказваюць яго арганізатары.

Наталля МАШЭРАВА, старшыня аркамітэта, прэзідэнт Беларускага Саюза імя П. М. Машэрава «Зніч»:

— Усё пачалося з таго, што Ігар Міхайлавіч Лучанок і галоўны рэжысёр канцэртнай залы «Расія» С. Віннікаў выказалі ідэю фестывалю «Славянскі базар» і прапанавалі нам уззяць удзел у яго падрыхтоўцы. Мы мелі вопыт сумеснай працы — разам праводзілі акцыю «Масква — Брэст — Берлін: новая дарога». А падтрымалі гэтую ідэю, таму што нашы народы аб'ядноўвае не толькі агульная славянская культура, але і тое, што тры славянскія дзяржавы стаялі ля вытокаў стварэння СНД. Трагічна, што нас аднае бэда, на ўсіх адна, — вынікі Чарнобыля. Наш «Зніч» не жадаў бы ўносіць нейкі дысананс у святочны настрой, але, на жаль, існуюць цяжкія праблемы, а Чарнобыль — адна з першых, пра якія нельга забываць і ў святая.

Нездарма назва фестывалю «Славянскі базар»: на ім прадгледжана не толькі святая музыкі. Тут адбудуцца кірмашы народных умельцаў, прамысловых тавараў, якія, напрыклад, украінскія суседзі даставяць авіялайнерамі «Антэй» і «Мрыя». Хацелася б, каб і нашы прадпрыемствы зацікавіліся і таксама ўзялі ўдзел у кірмашы. Адкрыюцца цікавыя выставкі: «Дыялог» — мастакоў Барысэўскага крыштальнага завода імя Дзяржынскага Таццяны і Пятра Арцёмавых (менавіта яны — стваральнікі галоўных прызоў фестыва-

лю), «Цудоўны свет каменю» — з музея Белдзяржуніверсітэта. Упершыню будзе наладжана выстаўка «З небыцця», на якую прывязуць экспанаты — творы народнага мастацтва, — выратаваныя з апаленых Чарнобылем зон Беларусі, Расіі, Украіны. Напярэдадні яе адкрыцця пройдзе прэс-канферэнцыя «Больш наш — Чарнобыль», а таксама прэзентацыя фільма Саюза «Зніч» «Я жыць хачу, мама».

У рамках свята плануецца і міні-кінафестываль, які пачнецца прэм'ерай фільма «Калі Віцебск быў Парыжам».

У падрыхтоўцы фестывалю ўсё складалася не так гладка, як хацелася б. Ускладніліся

агульныя абставіны, цяжка вырашаць шматлікія пытанні. Але мы спадзяёмся, што, як кажуць славяне: першы блін, альбо варэнік, альбо драпік — не будзе комам.

Ігар ЛУЧАНОК, мастацкі кіраўнік фестывалю:

— Віцебскі фестываль доўжыць традыцыі двух праведзеных тут фестывалю польскай песні, але на гэты раз ён

атрымаў сусветнае гучанне, бо запрасяў прадстаўнікоў не толькі славянскіх краін-суседзяў, але і славянскіх дыяспар нават з іншых кантынентаў. Сярод удзельнікаў конкурсу — Іна Афанасьева, Вадзім Касенка, Уладзімір Кудрын, Аляксандр Саладуха, Андрэй Хлястоў — з Беларусі, Сабіна, Ілья Снегаў, Арман Аганесаў, Галіна Градская, Юлія — з Расіі, Яўген Куляба, Марта Олэксій, Ірына Білык — з Украіны і іншыя. Няма патрэбы зараз усіх пералічваць, бо ад кожнай краіны ў конкурсе спяваюць не менш за 8 выканаўцаў. Польшча вылучыла Моніку Росцек і Агнешку Янас. У складзе журы — вядомыя музыканты, спевакі, паэты. Ад Беларусі — Мулявін, Ханок, Ярколенка, ад Расіі — Бабкіна, Лешчанка, Дабрынін, ад Украіны — Рыбчынскі, Петруненка, Матвіенка, ад Польшчы — Фіялкоўскі і іншыя. Усе яны возьмуць удзел у гала-канцэртах адкрыцця і закрыцця фестывалю. Акрамя іх, гледчыцы сустраюцца з гасцамі з Аўстраліі — Зефірай, з ЗША —

Пітэрам Рубісавым. У праграме фестывалю таксама дні суверэнных дзяржаў: Беларусі, Расіі, Украіны, святая горада Віцебска і фальклорны карнавал. Будуць сольныя канцэрты Валерыя Лявонцьева, Вячаслава Малержыка, выступленні ансамбляў «Песняры», «Сябры», «Арыель» і іншых.

У часіны выпрабаванняў лёс і асабіва будучыню не горш за гарматы вырашалі музы. Хацелася б, каб наш фестываль «Славянскі базар» стаў сусветна традыцыйным. Каб, як кажуць, «усе сцягі да нас у гошці».

Міхаіл ФІНБЕРГ, музычны кіраўнік:

— Што адрознівае наш «Славянскі базар» ад усіх іншых фестывалюў — у Ялце, у Юрмале: канкурсанты спяваюць пад аркестр без аніякіх фанграм. Мы таксама, як і арганізатары вядомага песеннага фестывалю ў Італіі, у Сан-Рэма, захоўваем істотныя музычныя традыцыі. Усе суверэнныя славянскія краіны СНД самастойна прапануюць рэпертуар, і гэта надае адметнасць працы аркестра.

Інтэр'ю ўзяла
Нэллі КРЫВАШЭВА.

КАМЕНТАРЫЙ ЛІМАЎЦА

Зразумела, што да чаго? Мне дык не надта. Не ведаю, як у чытачоў, а ў мяне ўражанне, быццам назва гэтага фестывалю вылучылася з улоўна славутага маскоўскага рэстарана «Славянскі базар»... Ачмурэлы ад жару адмысловай маскоўскай кухні, я не даю сабе рады: у чым усё ж мэта новай міжнароднай імпрэзы? Ці не будзе сапраўднай беларускай культуры пачувацца ў гэты час падкарнай на сваёй гасціннай зямлі, а правіць баль пачне «совон» у розных абліччах, у тым ліку і ў абліччы квазібеларускасці?

Відавочна, што Міністэрства культуры Беларусі ва ўмовах бюджэтнага крызісу вымушана было наступіць прыярэт у арганізацыі свята фінансавана моцным недзяржаўным структурам. Ну, а тады — «хто плаціць, той і заказвае музыку». Здаецца мне, калі б «заказвала музыку» Міністэрства культуры суверэннай рэспублікі — гаспадарні новага фестывалю (які зрабіўся творчым пераемнікам двух папярэдніх святаў польскай песні ў Віцебску), дык удалося б пазбегнуць сяміхатніх недарэчнасцей.

Пабачыў рэкламнаю прадукцыю «Славянскага базара» — міжволі за галаву схопіўся: пры чым тут жоўта-блакітная Украінская колеравая сімволіка?

А найменне фестывалю: яно ж не прос-

та асацыіруецца са шчодрою бяседай у легендарнай рэстаранцы (згадайма, якімі ідэямі натхніліся тут вядомыя дзелчы расійскай культуры). Яно спрачаецца з беларускай мовай. «Базар» — слова татарскае, запазычанае мовай рускай, а прапануецца чамусьці нам узімае спракавечнага і па сэнсе больш ёмістага ды шырокага — «Кірмаш». (Цяжка ўявіць, што арганізатары «Студыйных налядаў», напрыклад, маглі б дэвальваваць расшыфраваць назву свайго тэатральнага фестывалю як «Студыйнае Божае нараджэнне» ці «Студыйнае Рождество»!).

«Славянскі базар» гучыць і як актыўнае сцвярдзенне ідэі панславізму, тым болей, што і ў сённяшнім інтэр'ю адчувальныя акцэнт на «славянскі» А ці не ўзнікнуць праз гэта розныя непаразумеласці?

Не-не, я не пра тое, што сёння слова «славянскі» набыло, на жаль, двухсэнсоўную палітычную нагрукну. Я і не пра тое, што фарміла «тры славянскія дзяржавы» стаялі ля вытокаў стварэння СНД даўно ўжо вырасла ў адносінах да іншых рэспублік былога СССР ды іхнага кіраўніцтва.

У рэцэ рэшт, клопат мой і не пра назву стравы, прыгатаванай па рэцэптах

кухараў са «Славянскага базара», — блін, варэнік або драпік, «які навуць славян» (!!) Клопат мой пра... неславян. Пра нашых лўрэяў ды татарав, напрыклад, якія зрабіліся з беларусамі, якія — частка нашага самабытнага і талерантнага народа. Думаю і пра суседзяў-летувісаў, якія, здаецца, таксама рыхтуюцца ўдзельнічаць у віцебскім фестывалі. І пра латышоў, якіх, нават не ведаю, ці запрашаў хто...

Чуў я, што Міністэрства культуры Беларусі прапаноувала назваць фестываль іначай. «Кірмаш суседзяў», напрыклад. Каб прадстаўнікі народаў суседніх з намі дзяржаў (які і далёкія гошці) не блыталіся, ехалі на Беларусь незалежна ад сваіх дачыненняў да «славянскага комплексу».

Зрэшты, я спадзяюся, што атмасфера свята, ягона, канечне ж, чаканюць віціб-ляне, змішчыруе палітычныя акцэнты, што дзень Беларусі на фестывалі нашы музыканты правядуць з годнасцю, што замацуецца ў культурных традыцыях гасціннага Віцебска хай сціплы, але шчыры летні кірмаш суседзяў, а «Славянскі базар» застаецца аtryбутам жыцця маскоўскага. Як і мае быць. У добры час!

ЛІМАВЕЦ.

Беларускае замежжа: жывыя галасы

Хоць марудна і ў многім стыхійна, але тымнічэ яшчэ тры-чатыры гады назад паняцце «беларускае замежжа» — панрысе набывае канкрэтны сэнс і змест. Паўстаюць з нябыту, вяртаюцца з забыцця імёны і постаці нашых суродзічаў, якія па волі лёсу і жыццёвых абставін апынуліся далё-

ка за межамі Бацькаўшчыны. Аднаўляецца гістарычная праўда і справядлівасць, мяняецца палітыка дзяржавы ў адносінах да сваіх былых сусайчыннікаў. У 1989-91 гадах я звярнуўся да пісьменнікаў беларускай эміграцыі, а таксама да іх сваякоў з просьбай даць мне завоч-

нае інтэрв'ю. Прасіў іх расказаць пра свой творчы лёс, пра свае асноўныя творы, пра тое, якія ацэньваюць феномен беларускамоўнага замежжа і яго месца ў беларускай культуры, назваць творы пісьменнікаў беларускай эміграцыі, якія, на іх погляд, сталі з'явай у нацыянальнай і

сусветнай літаратуры, падзяліцца думкамі пра сучасную беларускую савецкую літаратуру, яе адрозненне і падабенства з літаратурай эмігранцкай, а таксама пра тое, чым з'яўляецца для іх Беларусь, якія яны збераглі далёна ад радзімы род-

ную мову, паведаміць, урэшце, над чым працуюць зараз. На просьбу адгукнуліся Н. Арсеннева, М. Сяднёў, А. Яцэвіч, Я. Пятроўскі, М. Панькоў, Я. Золак, М. Каваль, А. Саковіч, М. Прускі — са Злучаных Штатаў Амерыкі, Ю. Жывіца — з Нямеччыны, К. Анула, С. Хмара — з Ка-

надзі, З. Кадняк — з Аўстраліі.

Іхнія лісты-адказы (правапіс сучасны) прапаную рэдакцыі «ЛіМ». Мо яны пашыраць уяўленне чытачоў штодзённіка аб літаратурным жыцці беларускага замежжа, яго гісторыі і цяперашнім стане.

Сёння — слова Наталлі Арсенневай.

Леанід ПРАНЧАК.

Наталля АРСЕННЕВА:

«Я не палітык, і ніколі ім не была...»

Нью-Йорк, 1955 г.

Дарэжэнскі спадар Пранчак. Днямі атрымала ліст ад Данчыкавай мамы Юлі Андрусішчынай, а з ім і Ваш ліст з «гарачымі прывітанямі з Беларусі». Ліст, відаць, вельмі доўга недзе вандраваў, але ўсё ж патрапіў, куды трэба. Колькі магу, пастараюся, хоць адно больш-менш, выканаць Вашу просьбу. Высылаю Вам выпіску з нумара часопіса «Беларускі Сьвет», які выдае тут друкар-аматар сп. Мікола Прускі сваім коштам. Там Вы знойдзеце весткі з мае біяграфіі, а таксама колькі вершаў, як «ілюстрацыі» да гэтых біяграфіі.

Хоць я і нарадзілася ў месце Баку, на Каўказе (20 верасня 1903 г.), але месцам майго нараджэння лічыцца ўлюбёная Вільня, бо жыццё сведама я пачала ў Вільні, якую я і лічу сваёй бацькаўшчынай, якую люблю і па якой найбольш сумую. Было нас у сям'і чацвёра дзяцей, тры сястры і адзін брат, усе — адзін пад адным. Маці ўзадоўвала нас строга. Увесь наш дзень быў дакладна заняты. Вучыліся мы ў хаце. Вучыла нас сама маці, была настаўніца, рыхтуючы адрэзу ў сярэдняй школе, і вучыла куды шырэй, чымся вымагаў праграма навучання. Маючы дзесяць год, я вельмі добра, на адны пяцікі, здала ўступныя экзамены і паступіла адразу ў другі клас Віленскае Марыінскае гімназіі.

Але правучылася я тут адно два гады. Першая сусветная вайна падыйшла пад самую Вільню, і места прымушова эвакуавалася. Нашая сям'я ўсміла кідаць усё і падавацца на ўсход, у Расею. Як «бежанца», мы трапілі ў далёкі Яраслаўль, што над Волгаю. Усё тут было нейкае інакшае, чужое. Але мы прадаўжалі вучыцца ў адной з тутэйшых жаночых гімназіяў, і навука, праца ў гімназіяльным літаратурным гуртку неўзабаве захапілі нас. Аднак скончыць школу і ў Яраслаўлі мне не давалася. Пачалася рэвалюцыя, разруха, голад... Супрацьбальшавіцкае паўстанне, што выбухла ўлетку 1918 года, ледзь не каштавала нам жыцця. Места напалову выгарала. Пачаўся тэрор. І бацькі нажылі кідаць ізноў усё і брацца пакрысе, усімі магчымымі спосабамі, на Запад, у родную Вільню.

Дабіраліся мы туды этапамі больш года. Калі мы нарэшце дабраліся да Дзвінскае станцыі, мы ўсе, дзеці, злеглі пекатам на бруднай падлозе — захварэлі адразу ўсе чацвёра на «гіспанку», што шалела тады на свеце.

Як нас дзавезлі бацькі да Вільні, не памятаю, бо хварэлі мы доўга. А калі ачунялі, было нас ужо не чацвёра, а ўсяго тры, бо мая сястра Галіна ад гэтых пракуднае «гіспанкі» памерла. За час нашага «бежанства», а трывала яно блізу 5 год, уся наша невялікая віленская маёмасць была парасцяганая, у кварталы жылі чужыя людзі. Давалася маім бацькам пачынаць склейваць нейкі жыццё ад пачатку. Цяжка гэта было. Ды з прыгнечання, а часта і з гаркое распачы ратавала мяне ў тыя цяжкія гады Першая Віленская Беларуска Гімназія. Маці ўдалося ўладзіцца на працу ў амерыканскую кухню, што дакармлівала тады галодную паваенную Еўропу, а ў тым ліку і нас, вучняў Беларуска Гімназіі, куды якраз прынялі мяне, сястру і брата.

Успамінаю я сёння тыя гады і сціскаецца сэрца. У глыбокай матэрыяльнай нястачы міналі дні. Не ставала блізу

ўсяго. Ды не было, на шчасце, нястачы ў змагарках за долю Беларусі, у настаўніках, што самі, галодныя і халодныя, стараліся выхаваць нас, вучняў Першае Віленскае Беларускае Гімназіі, на людзей, што, здабыўшы навуку, перанялі б іхнюю працу; выкавалі б, нарэшце, лепшую долю бацькаўшчыне.

Людзі, што вучылі нас у Вільні ў 1919-м, 1920-м, 1921-м, 1922-м ды пастлейшых гадах, навучылі на ўсё жыццё і мяне, і шмат каго з маіх аднагодкаў, гарача палюбіць Беларусь, стацца ейнымі пільнымі служкамі назаўсёды.

У чэрвені 1921 года ў маіх руках быў атэстат аб сканчэнні сярэдняе асветы — «матура». А ў верасні я пачала настаўнічаць у адной з беларускіх школаў, якіх было тады ў Вільні, здаецца, аж 7, ды паступіла вучыцца ў Віленскі ўніверсітэт. Пільна супрацоўнічала я ўвесь час і ў тагачасных беларускіх часопісах ды газетах... А яшчэ праз год я выйшла замуж і выехала з Вільні.

Пачалася новае жыццё, новыя клопаты. І наступнае восення, у невялікім пакойчыку на ўскраіне Слоніма, над спавітаю ў сцюдзёных туманах Шчараю, я спявала ўжо калыханку сваёму першаму дзіцяці, чарнавокаму сынку Яраславу.

Неўзабаве з'явіўся і другі сын — Уладзімір. І я пазнала перажыванні, найглыбейшыя, на маю думку, і найшчаслівейшыя — пачуцці і перажыванні маці.

У 1939 годзе пачалася польска-нямецкая вайна. Вільню, падаючы нам «братнюю руку», занялі Саветы. Муж апынуўся недзе ў савецкім палоне. Я засталася сама з малымі сынамі. Шукаючы заробку, каб пракарміць іх і сьбе, бо працы ў «летувіскай» ужо Вільні не было, я падалася ў Вілейку, куды выехалі з Вільні мае сваякі і слаі цяпер лісты, каб прыязджала да іх. Тут, у Вілейцы, 13-га красавіка 1940 года, на золку сцюдзёнага, зусім не веснавага дня, мяне ў забрала з хлопцамі НКВД...

Заладалі ў набыты перапаханымі жанчынамі і дзецьмі брудны таварны вагон і павезлі ў далекі Казахстан. Там, у глухім стэпавым калгасе, у невымоўна цяжкіх абставінах, давалася нам пражыць шмат месяцаў...

Хутка пачалася новая вайна. Жаклівая і крывавае Другая сусветная. Сапраўдным цудам удалося нам усім неж дабрацца да Беларусі.

Пачаліся гады, якія не кожнаму даводзіцца перажыць нат у нашых нэсамавітых часы — нямецкая акупацыя Беларусі, жорсткая і безглядная. А 22-га чэрвеня 1943 года доля не ашчадзіла мяне найялікшага гора, якое толькі можа стацца ўдзелам маці: ад міны, што ўзарвалася ў Менскім гарадскім тэатры, перапоўненым школьнай моладдзю, загінуў мой першародны сын.

Не ведаю, ці ёсць на свеце вастрэйшы, глыбейшы боль, чымся хаваць сваё дзіця? Думваю, што няма. Бо мінула ад таго чэрвеньскага дня ўжо блізу чвэрць стагоддзя, а боль гэты жыве ўва мне, недзе глыбока, і сёння.

Мінуў яшчэ адзін год. Штораз часцей, штотаз гучней пачалі гурмець на ўсходзе цяжкія гарматы. Уначы калаціліся вогні... і калаціліся ці ў аднаго сэрца. Усё часцей сыпаліся на Менск бомбы... А напрыканцы чэрвеня 1944 года давалася мне пакінуць Менск, каб не пабацьчыць ужо, хіба, ніколі.

Паплыло жыццё на чужыне. Нямеччына, канец вайны, лагеры ДП, пераезд за акіяны... Усе мы скаштавалі ўсяго гэтага. І вось, пасля колькіх дзесяткаў год, пражытых у Амерыцы, пасля новых удараў долі, новых смерцяў, новых слёзаў... я азіраюся сёння назад. Іду напярэймы мінуламу. І дарма, што ўсе крыўды, беды, магілы, я звяртаюся да свайго жыцця без жалю, адно з цяжкіх просьбаў:

Жыццё, няшмат ужо дарогі, Штораз цяжней, цішэй наўкола, Дык дай мне роднага парогу Даткнуць, пакуль замкнецца кола!

Пісаць вершы я пачала, маючы ўжо год чатырнаццаць. Вучылася я тады ў Кацярынінскай жаночай гімназіі ў Багданавічавым месце Яраслаўлі. Памятаю, як сёння, што я вельмі зайздросціла маім сяброўкам, якія змяшчалі ў нашым вучнёўскім часопісе свае вершы. Ці раз, застаўшыся адна ў хаце, я марнавала гадзіны, сілячыся выліць на перу хоць пару радкоў, — нікога неж не ўдавалася. Аж раптам, зусім нечаканна, удалося! Памятаю, што быў гэта верш пра неба і аблогі, якія так лена плылі ў той дзень над яблынямі саду, куды выходзілі вокны нашага пакоя, ды што пачынаўся ён словамі «Па сініх нябёсах аблогі пльывуць, бліскучыя, белыя горы...» Верш гэты быў, пэўна ж, яшчэ мала да сапраўднага верша падобны, але радасці маёй і ганарлівасці не было межаў!

Пачалася рэвалюцыя 1917 года. Цяжкія, нясталыя ўмовы жыцця, што зусім не спрыялі паззіі, перапынілі на нейкі час развіццё маіх паэтычных здольнасцяў.

Вершы пачала ізноў пісаць я ў Першай Віленскай Беларускай Гімназіі. Маім духовым настаўнікам стаўся блізу з першых дзён навукі ў гімназіі настаўнік беларускае мовы і літаратуры, аўтар «Руні» і «Патаёмнага» — Максім Гарэцкі. Памятаю, калі я пабачыла яго ўпершыню на лекцыі ў нашым 7-ым класе, мяне самперш уразілі ягоныя вочы — вялікія, цёмныя, гарачыя, быццам два чорныя знічы (я гэтак і падувала тады — «знічы») на худаватым, аскетичным, крыху татарскага складу твары. Іншых вачэй, падумала я, аўтар «Патаёмнага» мець і не мог... Зразумела я тады таксама і тое, што мушу цяпер як найхутчэй дасканала апанавыць беларускую мову і заўсёды, заўсёды, найлепей за ўсіх у класе, ведаць задаваныя нам Гарэцкім лекцыі з беларускае літаратуры.

І я даяла свае мэты, як заўсёды ў жыцці патрапіць даяць яе кожны, хто сапраўды шчыра нечага хоча. У восьмы клас я перайшла з добрымі ацэнкамі і з беларускае мовы і з літаратуры.

Тымчасам мінула лета 1920 года, трывожнае, поўнае надзеяў і зменаў. Вільню занялі на колькі часу, а тады ў поспеху пакінулі, бальшавікі... Аднак заняткі ў Беларускай гімназіі, якую я ўжо моцна паспела палюбіць, пачаліся ў сваім часе і я ўзноўкі сустрэлася з сябрамі і настаўнікамі, між імі з Максімам Гарэцкім. На вялікі мой жал, ён не быў ужо выкладчыкам літаратуры ў нашым класе. Ды сувязь мая з ім дзеля гэтага не парвалася, а яшчэ памацнела.

Гэтага памятнага для мяне вечара першым выйшаў на сцэну Гарэцкі. Памаўчаўшы, ён абвясціў прысутных, што мае для іх добрую навіну. «У нас з'яві-

лася новая Буйлянка, — сказаў ён, — новая пэтка, якая ўжо сёння ці не перавышае Канстанцію Буйлу сваім талентам. Вось паслухайце...» І Гарэцкі пачаў чытаць... дадзеныя яму нараніцы мае вершы. Было іх два: «Восень» і «Светлы дзень дагарае над сумнай зямлёю». Даю тут адзін з іх, як «узор» маіх сямых першых «твораў».

ВОСЕНЬ

Хай жаўцее, сціхае сад з кожнай гадзінай, Сонца ласкі гарачыя ўсюды не сее, Хай гарыць, як заход, лісць чырвонай асіны, Хай апошнія кветкі у садзе бялюць, — Будзем чакаці вясны!

Хай паўзуць паласою калматыя хмары, Хай цямнее рака, хай жыццё замірае, — Не агорнуць нас восені горкія мары, Кожны з нас яшчэ светлае шчасце пазнае, — Будзем чакаці вясны!

Хай у душах надзея на долю канае, Усё мінецца, бы ў летні дзень наваліцца, Прыйдзе час — сонца сіняй вышона зазлее, Закрасуець зялёнаю рунню зямліца... Будзем чакаці вясны!

Калі я пісала гэтыя вершы, мне было 17 год. Тады, хіба, і пачалася мая літаратурная «кар'ера». Месяцаў шэсць паслей мае вершы, якія я пякла ў тыя гады, як «бліны», пачалі друкавацца ў беларускіх часопісах і газетах, а праз колькі год, у 1927 годзе, у Вільні выйшаў друкам першы мой зборнік «Пад сінім небам».

Зборнік гэты, хай і вельмі шчыры, але гэтакі яшчэ недасканалы, быў адылі прыхільна сустрэты Беларускаю крытыкай. Літаратуравед А. Навіна (Антон Луцкевіч) і іншыя вельмі нават хвалілі яго. Перагортваючы бачынікі «Пад сінім небам» сёння, я выразна магу прасачыць па верхах зборніка шлях майго паэтычнага развіцця, узбагачання мовы. Якая розніца, прыкладам, паміж некаторымі зусім яшчэ школьнымі вершамі, напісанымі ў 1920 годзе, але датаванымі 1921 годам (калі яны былі ўпершыню надрукаваныя), і вершамі, датаванымі, скажам, 1925 годам! Ды што зробіць? Якім бы мой першы зборнік ні быў, а сама кніжка і ейны аўтар маюць адно выбачэнне — сваю тагачасную зялёную маладосць!

Але вернемся да Першае Віленскае Беларускае Гімназіі, да М. Гарэцкага і іншага яшчэ чалавека, які меў таксама ці малы ўплыў на развіццё мае творчасці — да настаўніка беларускае літаратуры ў нашым 8-ым класе Антона Луцкевіча.

М. Гарэцкі быў вельмі суровым, маламоўным настаўнікам і крытыкам. Ён блізу ніколі не правіў слабейшых месцаў маіх вершаў, бо здараліся ж і такія, а проста аддаваў іх мне, зацёміўшы: «Гэтак па-беларуску не гаворыцца» або «Гэтае месца раджу перапрацаваць» ці штось іншае. Неўзабаве я навучылася разумець яго не толькі з паўслова, але гледзячы адно на ягоныя шырокія, цёмныя бровы, якія то насупіліліся, то ўзнімаліся ўгару, залежна ад уражання. Рух гэтых броваў, нячэстая ўсмешка на вузкіх вуснах, — былі тым стымулам, што вёў мяне наперад, прымушаў упарта працаваць над сабою, над моваю...

Максім Гарэцкі ніколі не хваліў мяне, хіба за вочы, што я б ні напісала. Але ганіў часта. За русіцызмы ў мове, за памылкі ў правапісе. Аглядаючыся назад, я думаю, што гэны метады ўзгаданнага пэтыкі Наталлі Арсенневай быў не зусім правільны. Хай я і заслугоўвала суровае крытыкі, не можна нікога адно ганіць, не падбадзёрваючы час ад часу хай сабе маленькаю пахваляю. Я, прыкладам, адчувала вынікі гэтага метады на сабе ўсё паслейшае жыццё, адчуваю нават і цяпер, бо «строгасць» Гарэцкага ўзадавала ў мяне сумлеў, нявер у свае сілы, у сваю вартасць. Што б я ні пісала на працягу сарака год мае творчасці, мне заўсёды здавалася і здаецца, што, хай іншыя і хваліць, гэта няшчырасць з іхняга боку і вершы нічога нявартыя. І я вельмі перажывала свае, найчасцей уяўныя, няўдачы.

(Працяг на стар. 12).

Аднаўленне памяці

Уладзімір Арлоў

Кнігі Уладзіміра Арлова, як кажуць, адразу знаходзяць дарогу да чытацкіх сэрцаў. Не будзе выключэннем, пэўна, і зборнік яго літаратурна-крытычных артыкулаў і эсэ «Свершэнна секретна», або Адзін у трох іпастасях», што папоўніў «Бібліятэку часопіса «Маладосць». Прыцягальнасць зборніка — ужо ў самім матэрыяле, што лёг у яго аснову. Вось што пра гэта гаворыць рэдакцыйная анатацыя: «Беларускі народ стаў на доўгі і пакутлівы шлях вяртання да самога сябе. Адбудаваць незалежную Вацькаўшчыну немагчыма без аднаўлення нашай амаль зруйнаванай памяці. Пра гістарычную самавядомасць беларусаў, «белыя плямы» і «чорныя дзіркі» даўняга і нядаўняга мінулага і разважае аўтар гэтай кнігі. А назву ёй далі нататкі пра аднаго з буйных фальсіфікатараў гісторыі Беларусі, вернага служку партакратаў — звышінтэрнацыяналістаў Лаўрэнція Абэцэдарскага».

Гэтыя нататкі, дарэчы, ўпершыню былі апублікаваны на старонках «ЛіМа» і выкрывалі абэцэдаршчыну — ганебную з'яву ў нашай гістарычнай навуцы, калі беларусам, коротка кажучы, адмаўлялася ў праве мець сваю гісторыю, а ўсё падганялася толькі пад гісторыю Расіі.

Артыкул «Калі чырванее Клію» (ён упершыню змяшчаўся ў «Літаратурнай газете») — таксама пра занябанне нашай гістарычнай памяці, пра тое трывожнае становішча, у якім апынулася гістарычная навука ў рэспубліцы. І — пра занябанне самой народнай памяці, пра неабходнасць яе аднаўлення. Гэты артыкул меў неадзначаны водгук. У выніку п'сьменнік мусіў выступіць другі раз на старонках «Літаратуркі» — з артыкулам «З ліхтаром памяці».

У гэтую невялікую кнігу У. Арлова ўвайшлі яшчэ два матэрыялы-нататкі з нагоды выхаду ў свет энцыклапедыі «Франциск Скарына і яго час» і рэцэнзія на зборнік артыкулаў Аляксея Каўкі «Тут мой народ. Франциск Скарына і беларуская літаратура XVI—пачатку XX ст.»

Крыху адасоблена стаіць артыкул-роздум «Хто выкраў крыж Еўфрасіні?». Хаця — чаму адасоблена? Ён таксама пра тое, чым прасякнуты іншыя публікацыі: пра аднаўленне нацыянальнай памяці.

А. М.

«...Не будзе Польшчаю ці Літвой, а будзе Беларуссю»

Марыя Канапніцкая пра Палессе

Ацэньваючы творчую спадчыну Марыі Канапніцкай, яе ўклад у славянскую культуру, Янка Купала ў вершы, прысвячэным памяці п'сьменніцы, назваў яе «пясняркай народаў», «заступніцай усіх нешчаслівых», «вялікай пясняркай-княгіняй». Выдатны сын беларускага народа прарочыў Марыі Канапніцкай несмяротнасць.

Творы польскай п'сьменніцы былі вядомы на Беларусі яшчэ да рэвалюцыі. З той пары яны нязменна карысталіся прыхільнасцю чытачоў, прываблівалі сваім гуманістычным пафасам. На жаль, дэдаваўца гаварыць пра тое, што далёка не ўсе, нават самыя выдатныя творы Марыі Канапніцкай, перакладзены на беларускую мову, у тым ліку і тыя, у якіх адлюстравана беларуская рэчаіснасць.

Марыя Канапніцкая рэдагавала дэмакратычны часопіс для жанчын. Актыўнымі карэспандэнтамі гэтага выдання былі пясняркі з Беларусі — Эліза Ажэшка і Марыя Радзевіч. Падлеткамі Эліза Ажэшка і Марыя Канапніцкая вучыліся ў адным з закрытых пансіёнаў у Варшаве. Пазней падтрымлівалі сяброўскія і прафесійныя кантакты. У 1888 годзе Марыя Канапніцкая будзе гасцяваць у Гародні ў Элізы Ажэшкі. У лісце, адрасаваным сябру, падзеліцца сваімі ўражаннямі пра горад. На жаль, яны горкія і балючыя: «А Гародня — няхай бог над ім зжаліцца. Той Нёман мог бы пляць аднымі слязьмі, і не было б дзіўна. Людзей тут занадта мала, жыццё тут занадта цяжкае». (Тут і ніжэй цытуецца па кнізе А. Мальдзіса «Творчае пабрацімства»).

У час наведвання Гарадзен-

шчыны Марыя Канапніцкая разважала пра лёс сваёй Айчыны, пра лёс былой Рэчы Паспалітай. Вельмі паказальныя яе думкі ў вышэйзгаданым лісце пра будучыню народаў Вялікага княства Літоўскага: «Тое, што там народзіцца калісьці ў народным асяроддзі, не будзе Польшчаю ці Літвой, а будзе Беларуссю. Гістарычны рыск час і няволя выгрызуць, этнаграфічныя ж рыскі астануцца».

Такім чынам, яшчэ ў 1888 годзе, калі ледзьве тэлега ідэя беларускага шляху, Марыя Канапніцкая верыла ў яго перспектыву, а галоўнае — успрымала адраджэнне Беларусі як зусім нармальную з'яву.

У наступным 1889 годзе Марыя Канапніцкая адгукнецца на запрашэнне нашай зямлячкі Марыі Радзевіч і будзе гасцяваць у маёнтку Грушава (цяпер Кобрынскі раён). Марыя Радзевіч папулярна рэдагавала Палессе сярод польскай дэмакратычнай інтэлігенцыі. Гаспадыня пазнаёміла гасцю са сваім краем. Марыя Канапніцкая наведвала Пінск, іншыя палескія мястэчкі. У лістах у Варшаву дзялілася першымі ўражаннямі. Яны захапляльныя: «Старонка цікавая, упершыню з ёй знаёмлюся. Падбаецца вельмі. Пінск і Піншчыну трэба глядаць вясною, калі шырока і далёка разліваецца вада. Але і цяпер, восенню, цікавіць мяне гэтая ваколіца. Ваколіца і людзі. Край змяніўся, пазбавіўся былых прыкметаў, вады стала менш, лясы высеклі, значная частка зямляў — у руках рускіх».

У сваіх лістах з Палесся занатоўвае Марыя Канапніцкая сваё ўражанне ад пінчука, спрабуе акрэсліць яго знешні выг-

ляд і адметнасці характару: «Пінчук заўсёды застаецца тым самым, тыпова худы, чарнявы, брудны, фанабэрысты і бедны. Заўсёды на плячах ён носіць тую ж самую торбу з акрайцам чорнага хлеба і салёным агурком, заўсёды плячэ лапці і апранаецца ў саматканую світку».

Ёсць падабенства ва ўражаннях у Марыі Канапніцкай і Якуба Коласа. Лабановіч, герой трылогіі, упершыню трапляе на Каралінскі рынак у Пінску, шукае, хто б завёз яго на новае месца працы, прыглядаецца да мясцовага люду: «Сям-там пападаліся тыповыя постаці палешукоў і паляшучак, надзвычай паважных і нават гордых, бо яны так зняважліва паглядалі на ўсё, што не было палешуком, і не нарта ахвотна ўступалі ў размовы, якія не мелі беспасрэдных адносінаў да іх уласных персон. Па іх думцы, хто не паляшук, той басяк або проста жулік». Дарэчы будзе адзначыць, што Уладзімір Караткевіч, які шмат вандраваў па Палессі і добра ведаў асаблівасці беларусаў розных рэгіёнаў, падкрэсліваў, што чарнявыя найбольш сустракаюцца на Палессі і пераважна сярод мужчын.

Палессе пакіне значны след у сэрцы і памяці Марыі Канапніцкай і стане прадметам мастацкага асэнсавання ў яе творах. У 1892 годзе пяснярка пачне працу над адным з буйнейшых сваіх твораў — паэмай «Пан Бальцар у Бразіліі», прысвечанай праблеме эміграцыі. Традыцыйна лічыцца, што паэма прысвечана трагедыі польскага сялянства, вымушанага пакідаць радзіму, шукаючы на чужыне шчасця і долі. Такой па-

зіцы прытрымліваецца і В. Семанкоў, аўтар артыкулаў пра Марыю Канапніцкую ў БелСЭ і энцыклапедычным даведніку «Літаратура і мастацтва Беларусі». Аднак ёсць усе падставы сцвярджаць, што эпічнае палатно п'сьменніцы распырае пра трагедыю не толькі польскіх, але і беларускіх сялян-эмігрантаў. Марыя Канапніцкая пераконвае чытача, што для чалавека, дзе ён ні жыў і кім бы ні быў, расстанне з радзімай не можа не параніць душу, што гэтая рана заўсёды будзе балель і крывавай.

Большасць герояў паэмы «Пан Бальцар у Бразіліі» з Падляшша, дзе спрадвечу жыў і беларускі этнас, Падляшша ўваходзіла ў старажытнае Беларускае, а пазней у Вялікае княства Літоўскае. Апаваданне ў творы вядзецца ад імя пана Бальцара. Праз яго ўспрыманняе паказваецца ўсё, што становіцца прадметам мастацкага асэнсавання. Пан Бальцар — выразнік ідэяў, ідэалаў Марыі Канапніцкай. Герой-апавадавальнік, як ён сам адзначае, «фрдам з падляшскай хаты», як і героі-уніяты. Вядома, што сярод этнічных палякаў уніятыя не было і быць не магло: яны належалі да каталіцкай канфесіі. Ёсць у паэме «Пан Бальцар у Бразіліі» герой Астапчук Луць з Лагішына, якога да польскага сялянства ўжо зусім не залічыш.

Адарваны ад радзімы, героі Марыі Канапніцкай думкамі, успамінамі, сэрцам жывуць у родных сваіх мясцінах, дзе нарадзіліся. З вуснаў пана Бальцара найчасцей прыгадваецца Буг, а таксама некаторыя паселішчы па абодва яго бакі. Часам думка героя сягае далей, углыб

ЗАУВАГІ НА ПАЛЯХ

НАСУПЕРАК ФАКТАМ

Выход кнігі пра родны горад — заўсёды значная падзея ў жыцці яго жыхароў. Пра Клецк, які на 19 год старэйшы за Маскву, упершыню выйшаў гісторыка-эканамічны нарыс толькі ў 1978 годзе, да 850-годдзя горада. Аўтар кнігі, былы намеснік рэдактара раённай газеты Аляксандр Бушэнка, абагуліў тое, што сабралі мясцовыя краязнаўцы, гісторыкі, фонды школьных музеяў. Матэрыял рыхтаваўся спешна, і, больш таго, аўтар ніколі не займаўся вывучэннем Клецчыны. Таму ў кніжку трапіла шмат недакладнасцей, памылак, важныя падзеі заменены асвятленнем зусім нязначных.

Але вось нядаўна ў тым жа выдавецтве «Беларусь» выйшла кніга Д. Чорнага «Клецк». Думалася, памылкі і ўпушчэнні, якія дапусціў папярэдні аўтар, будуць выпраўлены. Тым больш, што Д. Чорны шмат год працаваў дырэктарам Клецкага гісторыка-этнаграфічнага музея. Але, але...

...Імя Кірылы Пракопавіча Арлоўскага добра вядома на Клецчыне. Ён партызаніў тут у 20-ыя гады, а потым — у перыяд Вялікай Айчыннай вайны. 26 кастрычніка 1942 года партызанская спецагрупа «Сокалы» з 10 чалавек на чале з К. Арлоўскім высадзілася ў варажым тыле — каля 20 кіламетраў ад Выганіўскага возера (частка групы з 7 чалавек

засталася ў Маскве). Партызаны хутка наладзілі сувязь з мясцовымі жыхарамі П. Савасцюком, Васілём Халецкім, Паўлам Пінчуком, Аляксандрам Федаровічам...

Як жа расказваецца пра гэта ў кнізе? На стар. 61 аўтар сцвярджае, што не дзесяць, а 19 партызан высадзіліся ў глыбокім тыле. Што першымі да атрада далучыліся Васіль і Аляксандр Халецкія і што Аляксандр паведаміў Арлоўскаму пра паліванне высокіх нямецкіх чыноў у Машукоўскім лесе. Гэта няпраўда. Браты Халецкія былі леснікамі і з першых дзён прыбыцця спецаатрада «Сокалы» ў Машукоўскім лесе сувязь з Арлоўскім падтрымліваў толькі Васіль Халецкі. Ён жа і паведаміў камандзіру «Сокалаў» пра паліванне генералаў з Баранавіч і сам з партызанамі быў у засадае. Пасля ўдалай аперацыі разам з сям'ёй перайшоў у атрад, потым стаў камандзірам партызанскага атрада імя Свярдлова, але падарваўся на міне і памёр ад ран. Нядаўна яго сыну, які жыве ў вёсцы Бабаевічы Клецкага раёна, уручана ўзнагарода бацькі ваеннага часу — ордэн Айчыннай вайны II ступені.

Аляксандр Халецкі ніякай сувязі з Арлоўскім не падтрымліваў і яго імя адсутнічае ў дакументах спецаатрада НКУС СССР «Сокалы». Калі яго брат даведаўся пра паліванне высокіх чыноў, то ён, спаслаўшыся на хваробу,

папросіў Аляксандра суправяджаць гасцей у яго абходзе, а сам паспяшаўся з навіной у лес да Арлоўскага. Аляксандру Халецкаму было загадана сесці на першыя саны... Але бой адбыўся, калі паляўнічыя вярталіся з лесу. А. Халецкага знайшлі забітым паміж пятымі і шостымі санямі... І ўсё. І ніякі ён ні Сусаннін, як сцвярджае Д. Чорны.

Невялікі ўрываек з кнігі пра атрад «Сокалы», усяго тры абзацы, і амаль у кожным радку недакладнасці і памылкі, заслугі аднаго прыпісваюцца другому. А вярта было б паглядзець БелСЭ (т. 9) ці кнігу І. Рыжкова «Чалавек з легенды» (Мінск, «Мастацкая літаратура», 1991 г.), іншыя выданні, каб усё стала на сваё месца. І зусім незразумела дапаўненне ў кнізе — фота А. Халецкага.

На стар. 57—59 апавядаецца пра дзейнасць членаў Шчэпіцкага камсамольска-маладзёжнага падполля (у нарысе яго чамусьці названа групай супраціўлення), якое ўзначальваў Сяргей Толкач. І тут, дарэчы, шмат вольнасцей аўтара.

Удакладнім, што першы канспіратыўны сход камсамольцаў адбыўся не ў жніўні, а ў ліпені 1941 года. Як сведчаць дакументы гэтага падполля, камандзіра баявой групы ніхто не выбіраў. У вёсцы Даматкавічы ў падпольную арганіза-

цыю ўваходзіла 8 акружэнцаў, а не пяць.

Ёсць шэраг і іншых памылак у асвятленні дзейнасці гэтага падполля. І гэта здарылася таму, што пры падрыхтоўцы матэрыяла аўтар не выкарыстоўваў архіўныя дакументы, а карыстаўся хутчэй за ўсё публікацыяй з газеты «Знамя юности» за 9 снежня 1958 года. У ёй аўтары Р. Платонаў і Л. Кавалерчык павярхоўна раскавалі ад дзейнасці Шчэпіцкага падпольнай камсамольска-маладзёжнай арганізацыі. Іх пралікі трапілі і на старонкі кнігі.

Калі прачытаць раздзел «Пасля Рыжскага мірнага дагавору», то складаецца ўражанне, што, акрамя рэвалюцыйнай дзейнасці навучэнцаў Клецкай Беларускай гімназіі ў 1929—31 гг., нічога больш у Клецку і не было. На самай справе гэта далёка не так. У Клецкай гміне дзейнічаў падпольны РК КПЗБ з 1932 года. Сакратарамі яго ў розныя час былі Іван Ціхан, Канстанцін Леўшык, Пётр Гінок. Ячэйкі КПЗБ і КСМЗБ былі ў вёсках Каптанавічы, Малыя Мервіны, Цясноўка, Матушы, Дамарацкія, Чарапы, Гарбуноўшчына, Сухлічы, Бабаевічы, Вялікая Балвань, Галынка. Дзесяткі падпольшчыкаў былі арыштаваны польскай паліцыяй і дэфензівай і асуджаны.

На стар. 34 успамінаецца Іван Бобка і Васіль Нямера, якія польскімі ўладамі былі прыгавораны да пакарання смерцю, але прысуд быў зменены пажыццёвай катар-

Берасцейшчыны, і тады ва ўяўленні героя паўстае іружаншчына, белавежская пушча. Тыя старонкі паэмы «Іван Бальцар у Бразіліі», якія прысвечаны Асташчуку Ліўцу, стракацкім назовам Палесся. Згадваецца Гінск, Лагішын, канал Агінскага, пінскія балоты, рака мухавед. Ж бачым, географічныя назвы родных мясцін многіх герояў паэмы Марыя Канапіцкай «Іван Бальцар у Бразіліі» — яшчэ адно сведчанне таго, што гэты твор і пра беларускі народ, які разам з народам-суседам вымушаны быў шукаць шчасця-долі на чужыне.

Ва ўспамінах, уяўленнях, у сэрцы нашых землякоў, герояў паэмы «Іван Бальцар у Бразіліі», паўстаюць родныя краевыды, дарагія іх сэрцу родныя мясціны, прывычны побыт, звычкі, святы і будзённыя дні. У вусны пана Бальцара, героя-апаўдальніка, Марыя Канапіцкая ўкладвае свае заветныя ідэалы, свае ўяўленні пра сувязь чалавека з радзімай.

Асабліва паэтычна і пераказнальна паказвае пісьменніца непарыўнасць чалавека з роднай зямлёй на вобразе лагішынца Асташчука Ліўца. У далёкай Бразіліі ён выбірае для паселішча такую мясціну, якая б хоць крыху нагадвала роднае Палессе, Піншчыну. Герой-апаўдальнік разумее пачуцці таварыша па няшчасці, усведамляе, што гэта агульналюдскія памкненні: чалавек заўсёды ўладкоўвае жыццё, як рабілі яго продкі, імкнецца наблізіць яго да таго ідэалу, які атрымаў у спадчыну.

Трэба думаць, што ўяўленне пра палескі краевыд захавалася ў Марыя Канапіцкай з часу гасцявання ў Грушаве. Радкі паэмы пераклікаюцца з тымі непасрэднымі замалёўкамі, якія выліваўся ў лістах, адрасаваных сваім сябрам у Польшчы.

Марыя Канапіцкая ў паэме «Іван Бальцар у Бразіліі» даследуе прычыны эмігранцтва. Большасць герояў, хто наважыўся пакінуць радзіму, вядуць распавед аб прычынах такога лёсавызначальнага ў сваім жыцці кроку. Гэтыя простыя

апаўдальні ствараюць дастаткова выразную карціну сацыяльнага і рэлігійнага бюсправа народа, якое чынілася урадам царскай гасці. Спынімся ў канкрэтным выпадку толькі на лёсе сялян з этнічнай беларусі. Уражае сваёй трагічнай безвыходнасцю апаўдальне Ліўца Асташчука. У лагішынцаў адіраюць спрадвечныя іх землі. І хоць яны маюць дакументы, дадзеныя самім каралём шмат стагоддзяў таму назад, адстаяць сваё права на спрадвечную спадчыну не здолелі. Перадчытачом паўстаюць моцныя характары, здольныя на выпрабаванні і ахвяры, абы толькі адстаяць сваё законнае права. Марыя Канапіцкая паказвае, што ў лагішынцаў і раней былі канфлікты з панами Агінскімі, але тады закон быў на іх баку. Цяпер, калі беларускія землі, асабліва пасля падаўлення паўстання 1863-1864 гг., сталі ахвотна распрадавацца новым гаспадарам, калі чынілася беззаконне, лагішынцаў прайгралі справу. Адам Мальдзіс у сваёй працы «Творчае пабрацімства» дае спасылку, што Марыя Канапіцкая выкарыстала сапраўдны факт, які змяшчаў у свой час часопіс «Исторический вестник» у № 12 за 1886 год.

Змаганне лагішынцаў ішло не толькі з-за зямлі, але і з-за волі. «Местачкоўцы мы», люд вольны, уладальнікі зямлі спадку, яшчэ з дахрысціянскіх часоў, — з годнасцю заўважае Асташчук і апаўдальне, як лагішынцам не раз даводзілася адстойваць сваё права на гэтую зямлю, на сваю годнасць і незалежнасць грамадою, вернасцю адзін аднаму, вернасцю традыцыям бацькоў. Луць ганарыцца тым, што ўладам усё ж такі не ўдалося зламаць іх.

У апісанні знешняга выгляду Асташчука ўгадваюцца тыя назіранні, якія вынесла Марыя Канапіцкая з паездкі па Піншчыне. Запамінаецца лёгкая статная фігура, світа, падперазаная поясам, нязменная люлька ў зубах, фізічная сіла. Апынуўшыся ў новых умовах, ён

застаецца тым самым, ніколі і нідзе не падладжваецца пад нікога. Таму і смерць яго абыходзіць бокам.

Асаблівае шкадаванне выклікаюць сялянне-уніяты з-пад вуга. Прасочваючы іх лёс, выразна усведамляеш, як уніяты становіліся ці прэваслаўнымі, ці католікамі, і што чакала тых, хто заставаўся ці хацеў застацца верным сваёй канфесіі. Той, хто спрабуе сёння ідэалізаваць, як і куды зніклі уніяты на Беларусі, можа знайсці мастацкае сведчанне палітыкі рускага царызму ў паэме Марыя Канапіцкай. Уніяты сотнямі тысяч раскіданы па свеце. Шмат іх у Бразіліі, не менш і на Еўрапейскім кантыненте. Хоць у іх яшчэ моцная памяць пра радзіму, пра Літву, пра Касцюшку, але частка іх забывае веру і звычай бацькоў. Пісьменніцы якраз імпаўне вернасць чалавека сваёй веры. Невыпадкова Бальцар, паслухаўшы сціплыя запатрабаванні уніятаў у далёкай Бразіліі, якія зводзіліся толькі да права мець свабоду сумлення, маліцца ў той святыні і па тым звычай, па якім рабілі гэта іх продкі, называе іх сапраўднымі святымі, хоць і без німба над галавою.

Пісьменніца эскіза малое дзікае разбурэнне уніяцкіх святыняў, падае трагічныя лёсы асобных прадстаўнікоў гэтай канфесіі. У адных дзеці пахаваны не на кладах, а ўсяго каля іх у ровы, хоць яны і хрышчаныя, але хрышчаныя ў полі, дзургі бралі вянеч у лесе, як зяры, трэцяя плацілі добры хабар, каб іх дзяцей не запісалі ў прэваслаўе, чацвёртыя ішлі за веру ў турмы. Праз гэта прайшлі героі паэмы «Іван Бальцар у Бразіліі», і выпрабаванні не зламалі іх.

Паэма Марыя Канапіцкай «Іван Бальцар у Бразіліі» ўнімае актуальныя праблемы нашых часоў. Прарочымі аказаліся словы Янкі Купалы пра несьмяротнасць думак пясняры.

Вера ЛЯШУК,
прафесар.

г. Брэст.

жнай турмой. На самай справе І. Бобка па рашэнні ваенна-паліцэйскага суда ў Баранавічах 3 лютага 1932 года быў адрэзана прыгавораны да бестэрміновага строгага турэмнага зняволення. Што датычыць Васіля Нямеры, члена ячэйкі КПЗБ з вёскі Бабаевічы, то ён загінуў 25 мая 1936 года ў перастрэлцы з польскай паліцыяй каля вёскі Дарава цяперашняга Ляхавіцкага раёна. А яго брат Іван Нямера (падпольны Іванам Бобкам ваенна-паліцэйскім судом у 1932 годзе прыгавораны да пажыццёвага зняволення.

На стар. 56 указана, што нямецка-фашысцкія акупанты захапілі Клецк 27 чэрвеня 1941 года. На самай справе гэта было на дзень раней. Аўтар кнігі сцвярджае, што з восені 1943 года (стар.66) на тэрыторыі Клецкага раёна пачынае дзейнічаць падпольны райком КП(б) (стар. 66). На самай справе ён функцыянаваў з 7 красавіка 1943 года. Сакратаром яго стаў М. Дубін, а камісар партызанскай брыгады № 19 імя М. В. Фрунзе заняў гэту пасаду толькі 22 лютага 1944 года, а не ў снежні 1943 года, як піша Д. Чорны.

Першы расстрэл яўрэяў у Клецку немцы праводзілі не ў лістападзе 1943 года (стар. 60), а на два гады раней. Пётр Сцяпанавіч Жданюк (стар.55) ніколі не быў жыхаром Клецка. Ён жыў у вёсцы Сякерычы і загінуў ад рук фашыстаў восенню 1941 года. Атрад мясцо-

вых паўстанцаў узначальваў (стар. 15) не Анатоль Санкевіч, а Антоній Санкевіч і ў першай сутычцы з казакамі паўстанцы былі разбіты, хоць Д. Чорны апаўдальне, што «цэлыя суткі яны ўтрымлівалі свае пазіцыі».

Пра сутычку зыхароў вёскі Бабаевічы з немцамі ў пачатку 1918 года Д. Чорны год 20 таму назад пісаў у раённай газеце «Да новых перамог». Тады публікацыя выклікала абурэнне тых, хто быў удзельнікам гэтага выпадку. І вось зноў у кнізе называюцца прозвішчы тых, хто і не загінуў у той дзень (стар. 23). Сярод іх Іван Апанасевіч, Ева Ляховіцкая, Іван Кульбака... Архівы захавалі дакладныя прозвішчы вяскоўцаў, якія на самай справе сталі ахвярамі акупантаў у той дзень.

Атрад самаабароны вёскі Колкі (стар. 71) уліўся ў партызанскую брыгаду № 18 імя М. В. Фрунзе не ў студзені 1944 года, а ў красавіку 1944 года. І невядома з якіх крыніц чэрпаў аўтар звесткі аб тым, што ў снежні 1943 года толькі два атрады брыгады імя Фрунзе перадыслацыраваліся ў Клецкі раён (стар. 71). Камандзіра спецатрада «Авангард» А. Селянкіна імя па бацьку не Фёдаравіч, а Іванавіч (стар. 68). Камандзіра дыверсійнай групы гэтага атрада А. Жука імя не Аляксандр, а Аляксей (стар. 68). Прозвішча Героя Савецкага Саюза П. Кічанкі чамусьці ўказана Кічанка (стар. 82). У Бляшчынскай царкве (у кнізе — Бляшчын-

скай. — У. С.) служыў свяшчэннікам не Хельтаў, а Хільтоў Мікалай Аляксандравіч, былы сувязны партызанскага атрада імя Катоўскага 300-й партызанскай брыгады імя Варахшылава, які загінуў 7 красавіка 1944 года ў Калдычэўскім канцлагеры.

Няўдала прыведзена параўнанне на стар. 17, дзе аўтар раўняе Клецкую воласць з Клецкім раёнам. У межах цяперашняга раёна ўваходзіць Клецкая, Заастрэвецкая, Сіняўская і Грыцэвіцкая воласці.

Нельга не назваць і тое, што асобныя абзацы на стар. 56, 74, 75 і інш. перапісаны з кнігі А. Бушэні «Клецк», толькі перакладзены з рускай мовы.

Гісторыка-эканамічны нарыс «Клецк» выдання 1991 года не адлюстроўвае некаторыя значныя падзеі ў шматвяковай гісторыі горада. Лічу, што неаб'ектыўна і павярхоўна расказана аб вызваленні горада ў пачатку ліпеня 1944 года. З прадпрыемстваў, якія цяпер дзейнічаюць у горадзе, указаны толькі кансервавы завод. А дзе масларобчы камбінат, вытворча-харчовы завод, швейная і мэблевая фабрыкі? Наогул не ўпамінаецца пра рэпрэсраваных у 20—50-ыя гады землякоў. А яны ёсць і шмат...

Уладзімір САЗАНОВІЧ,
ураджэнец, жыхар
і краязнавец Клецчыны.
г. Пушкіна, Маскоўская
вобласць.

Віншваем!

Імгненні, застылыя ў словах

Замежная запозная пошта прынесла Любе Турбіной прыемны падарунак: красавіцкую кніжку «Граней» (Франкфурт-на-Майне) з вялікаю падборкай яе новых вершаў. Фант гэты як нельга лепш вызначае творчае амплуа паэты з Мінска. Рэдактар «Граней» Кацярына Самсонава-Брэйтбарт у сваім нядаўнім інтэрв'ю астанкінскай тэлекампаніі заявіла, што яе выданне цяпер, як і ў часы дысідэнцтва (калі й нарадзіўся часопіс), працягвае арыентавацца на традыцыйную рускую літаратуру, якая не трапіла пад народжаны бальшавізмам канфармізм і пасляхова пазбягае неканфармізму постперабудовы.

Для Любы Турбіной Беларусі паўстала ў тым узросце, калі пахі, колеры, асаблівае чаргаванне цяпла і холаду, гарадскія камяніцы — усё мае значэнне, уплывае на фармаванне асобы і таленту. Туды, у часы ранняга юнацтва, часта скіраваны яе паэтычны позірк, але ён не ёсць вынікам пошуку сховы ад балючай рэальнасці ў бесклапотным мінулым. Радок нараджаецца ад тоеснага душэўнага стану, псіхалагічнай адэкватнасці новага і ўжо перажытага некалі імгнення.

Адсюль увага да здаралася б, драбніц, якія не заўважыш у штодзённым калаўроце. Прычым, іх рэчыўнае значэнне ці месца можа быць таксама малаважкім і ў лёсе героіні верша, але хвіліна настрою, у якім яны прысутнічалі, мела вельмі выразную эмацыянальную афарбоўку, багаты каларыт. І ўспомненыя атрыбуты гэтага настрою даюць густую і шырокую канву для паэтычнай вышыўкі. Расквечвае ж аўтарка свае ўзоры далікатнымі пералівамі тонкіх паўколераў, мяккіх светлаценяў. Жывапіс слоў неадназначны, за кропкаю застаецца загадка, новы верш таксама не дае адказаў і ўсцешна знаходзіць пацвярджэнне маладой пачуццёваці сталай натуры.

Я наўмысна не пералічваю вершаў, з якіх раблю свае высновы, і не даю прыкладаў на слухнасць думкі, бо мае развагі — ад чытацкіх уражанняў, а не крытычны разбор. І мне — чытачу — усе тры кніжкі Турбіной з'яўляюць рускую паэтку, якая воляю лёсу жыве ў Беларусі і сілкуе свае вобразы нашымі клопатамі і болям.

Аднойчы адзін малады, але таленавіты крытык сказаў Любе: «Я не прызнаю творцаў, якія жывуць тут, пішуць па-

руску». Думаю, што гэтыя словы да Любы не маюць ніякага дачынення, бо ў іншым разе давялося б патрабаваць ад Буціна пісаць па-французску, Севяраніна — па-эстонску, Арсененвай — па-ангельску, Геніюш — па-чэшску. Ды ці мала каго яшчэ з паэтаў абставіны эмуслілі жыць па-за межамі гістарычнай і радзіннай зямлі! Што ж да тых, хто тут спрад-ваку, то мы павіны іх вызра-на адрозніваць. Гэта — не рускія, а рускамоўныя літаратары, якія бяруцца ашчаслівіць суседскую культуру. Люба ж Турбіна — руская паэтка, і гэтым усё сказана.

Але вернемся да паэзіі. Ужо ў самой назве новага зборніка — «Наша надзежда жыва, есці плачём...» — закадзіравана драматычна супярэчлівая формула яе творчасці, якая грунтуецца на ментальнасці нацыянальнага характэру і шчымылай успрымальнасці асабістай натуры. Ад першага да апошняга радка паэтка спрабуе перадаць хутка-зменныя імгненні сваёй сумоўнасці са светам. Хоць трэба прызнаць, што асобныя вершы Турбіной трымаюцца толькі на адным-адзіным радку, які ўспыхвае як промень і асвятляе ўсю прастору верша. Але чым далей водсвет, тым невыразней сілуэт усяго твора. Ды, пэўна, вершы часам і пішуцца дзеля аднаго радка!..

На творчым вечары Любы Турбіной, які ў маі быў наладжаны ў Доме літаратара, гучалі розныя вершы — і тыя, што ўжо надрукаваны, і тыя, што рыхтуюцца пабачыць свет у выдавецтве «Мастацкая літаратура». А гэта значыць, што паэтычны шлях Турбіной па-ранейшаму — пад гару. І чытачы разам з аўтаркай спадзяюцца дайсці да яе вяршыні.

Валянціна АКСАК.

Люба ТУРБИНА

●
І вось што аднойчы прыснілася мне:
Бацькоўскі свой дом абыходжу я ў сне.
Ля Свіслачы дом, каля парка,
Там вокны свяціліся ярка.
●
Па вуліцы змрочнай кудысьці бягу...
Высокі, ружовы той дом на рагу
●
Па вуліцы Янкі Купалы,
І голас: «Куды ты прапала!»
●
Я мамін пазнала, ды ўніз па мастку.
«Вярніся!» — працягвае мама руку.
Маўчу я, схаваўшыся нібы,
Ды бацька глядзіць цераз шыбу.
●
А побач ці быў хто са мною тады!

Мільгнүү сілуэт адгалоскам бяды.
Пакінула дом — і адрэзана Каменная грывнула ваза...
●
Вада, агонь, зямля, любоў...
Усё першасна і першародна.
А вечар выдаўся халодны,
І да цяпла хінуся зноў.
●
Аберагаюць сосны дом
Сваім спакоем ацалелым.
А ноч зямлю укрые белым —
Вачам баліць — пухавіком.
●
Мне б стаць сасной у садзе тым,
Дзе ты прывык гуляць,
смяцяцца,
Каб век ужо не разлучацца,
Быць побач ранкам залатым.
●
Ужо змяркаецца. Пара!
Гары, агонь, пад вострым дахам!
Вышэй за ўсе на свеце гмахі —
Мая паўночная зара.
●
Пераклала Г. КАРЖАНЕЎСКАЯ.

Штучныя зоры

Яшчэ на пустую руіну
Дзеся падалі слёзы з вачэй, —
А штучныя зоры з рубіну
На вежы ўздымалі вышэй.

Камусьці прывабным свяціне
Здавалася ў той вышні.
Але ад глухога прамення
Не сталі святлейшымі дні

І ночы ў маўклівым наўколлі,
Дзе бліскаў халодны агонь.
Здаецца, яго віколі
Не ўзяў бы ў сваю я далонь.

Не даў ён нікае зруці
Жыццю рэк, палаткаў і гор.
Было толькі шмат паказухі
У бляску рубінавых зор...

Ішлі мы па снежным бязмежжы,
Калі ўсюды сцюжа мяла.
А зорка з высокае вежы
Сагрэць нас нічым не магла.

У змрочны абсяг, цёмны морак,
Па сцежках крутых і дучы,
Цягнуліся больш да тых зорак,
Што з неба звязілі ўначы.

Мы марылі ў шчасці і горы,
Каб лепей, святлей нам было.
А хто ў неагляднай прасторы
Запальваў няное святло!

З прыродаю жыць неразлучна
Зямным нам даецца святлом.
А зорам, што робяцца штучна,
Не буду больш біць я чалом.

Буслы пад крыжам

Прайшла над вёскай навальніца,
Пашкуматала дрэвы ўсе.
Няма буслам дзе прытуліцца
Ні пад страхой, ні на страсе.

Уздоўж парканаў ціхіх вулак
Вятрыска шэры пыл мяце.
Буслы ж павінны мець прытулак,
Каб прыгназдзіцца дзе-нідзе.

І ім жа трэба неяк выжыць,
Пакуль расце яшчэ трава.
Заўважылі — стаіць пад крыжам
Адна ўцалелая царква.

Ніхто туды ім для буслянкі
Не ўсцягваў кола на яе.
І пачалі завязваць ранкі
Яны ў вузельчыкі свае.

На вышні лепш чым унізе.
У пералівах сінявы

Буслы гняздзечка на карнізе
Звілі пад купалам царквы.

І от сядзяць каля званіцы,
Дзе ў звон нястомна б'е занар.
Прыходзяць людзі памаліцца,
Каб ім не ведаць больш ахвар.

Ад звонкай ютрані да ночы
Ідзе тут служба, як калісь,
А над царквой буслы влякочуць,
Закінуўшы галоўкі ўвысь.

Каб чулі гарады і сёлы,
Адчуўшы хрысціянскі звон,
Як белакрылыя анёлы
Адстукваюць зямлі паклон.

У птахай ёсць таксама святы:
На крылы не ўпадзе імжа
І ў вольны свет іх буслянаты
Узлятуць з-пад гэтага крыжа!

Суровы летапіс

Каб летапісцу зноў пара настала
Пісаць сваё апошняе сказанне, —
Што ён паведаў бы ў сваіх аналах
Пра сённяшняе наша існаванне!

МЫ—ЯШЧЭ ЖЫВЫЯ!

Нататкі з Тыдня беларускай літаратуры ў Берліне

Гэта быў папраўдзе дар неба, адабраць які аказалася не пад сілу ніякім неспрыяльнасцям. Але ўсё па парадку.

Напрыканцы леташняга снежня, перад самым Новым годам, я атрымала з Германіі неспадзяваны ліст, які глыбока ўсхваляваў і ўзрадаваў: дырэктар Літаратурнага Калёквіума ў Берліне спадар Ульрых Янэцкі паважліва, на чысцюткай беларускай мове запрашаў мяне прыняць удзел у Тыдні беларускай літаратуры, які нямецкія сябры намерваліся наладзіць у траўні гэтага года. Паведамлялася, што ў дапамогу мне запрашана мая сяброўка, зямлячка, беларусістка, дацэнт Брэсцкага педінстытута Марыя Новік; што мы забяспечваемся жыллем і харчаваннем, толькі аб аплаце дарогі ў два канцы мусіў паклапаціцца Саюз пісьменнікаў; што праграма Тыдня прадугледжвае літаратурны вечары, сустрэчы з прэсай і азнамляльныя экскурсіі і што гаспадары спадзяюцца на нашу згоду.

Узрушаная такой радаснай навіной, звана ў Саюз пісьменнікаў. Васіль Зуёнак трохі разгублены: ён яшчэ нічога не ведае, але выказвае адабрэнне, што немцы даслалі індывідуальныя запрашэнні, ды адразу ж тлумачыць, што валюты, канешне, няма. СП можа заплаціць толькі рублямі за праезд да Брэста. Аднак калі прыйдзе афіцыйны ліст з Германіі, тады кіраўніцтва СП звернецца па дапамогу ў Савет Міністраў, бо, як-нікак, справа ідзе аб гонары дзяржавы: гэта ж першы ў Заходняй Еўропе Тыдзень нацыянальнай літаратуры Беларусі! «Будзем спадзявацца!»

Спадзяванні на Савет Міністраў аказаліся марнымі. Чатыры месяцы запяр на ўсіх бессмяротных канонах бюракратычнай сістэмы вялося «прыманне рашэнняў» аб выдзяленні васьмі літаратарам 1 200 долараў на дарогу, і, у рэшце рэшт, сумы гэтай на культуру ў беларускага ўрада не знайшлося. Паездка не сарвалася толькі дзякуючы Міністэрству замежных спраў і яго міністру спадару Пятру Краўчанку. Менавіта ён і сродкі знайшоў, і пажадаў супакоіцца з намі перад ад'ездам, і пазваніў у Консульскі аддзел у Берліне з просьбай супакоіць нас і спыняць ва ўсім, у попятнасці, дапамагаць з транспартам. І калі мы — Васіль Быкаў, Адам Мальдзіс, Анатоль Кудравец, Алесь Разанаў, Вольга Іпатава, Уладзімір Арлоў, Марыя Новік і я 10 траўня ўвечары ступілі на берлінскі перон, нас сустрэклі не толькі ініцыятары Тыдня ды менскі нэўковец, даследчык беларуска-нямецкіх сувязей Леанард Сакалоўскі, які на той час працаваў у берлінскіх архівах, але і першы сакратар Консульскага аддзела Павел Паўлавіч Шарай. Ужо ў пасольскім «графіку» па дарозе з вакзала да Ванзэе, дзе нас меліся пасяліць, выявілася, што спадар Шарай — родам з Драгічына. Вось ужо, сапраўды, «няведомыя шляхі твае, Госпадзі»: гэта ж трэба было мне ажно ў Нямецчыну трапіць, каб пазнаёміцца з драгічынкамі!

Прыехалі ў Ванзэе блізка апоўначы. Гаспадары Ульрых Янэцкі, Вольфганг Дзядэк і Альфрэд-Свен апырэдзілі нас і ўжо чакалі ў дзвяры Літаратурнага Калёквіума — зграбнай, кампактнай вілы на беразе вялікага возера, якое і дало назву тутэйшаму раёну Заходняга Берліна.

Назаўтра выявілася ўся прываба гэтага куточка, яго свежыя кветнікі, пышныя платаны, саквітае зеленатраўе даволі кругога беражнага схілу, утульная цішыня і крыштальвая свежасць паветра.

Пасля нядоўгай вачары нам паказалі нашы жылыя пакоі. Кожнаму — асобны, абсталяваны як быццам самае звычайнае: шырокая тахта, засланая пухавіком, шафа для верхняга адзення, пісьмовы стол і стул да яго, яшчэ адзін — нізкі столік з двума мяккімі крэсламі, халадзільнік. Але тахту, пры патрэбе, можна лёгка паставіць на рабро, і яна ператворыцца ў вузкую сценку, шэфляжкі пісьмовага стала спецыяльна зроблены пад памер камп'ютэра; а на трубе ацэплены батэрэй—ручны рэгулятар пэры: дазіруй цяпло ў залежнасці ад самаадчування... У кожным нумеры ёсць сангігіенічны пакойчык, аднак нас клапаціла папярэдзілі, што на поверсе маецца яшчэ адна, значна прастарэйшая ўмывальня, дзе ўсё, ад дзвярэй, якія не

тыкалася з такім дбаннем пра чалавека.

Непаўторнае аблічча кожнага будынка і надзвычайная чысціня зялёных, у кветніках, вуліц, адсутнасць бровак на пераходах і абавязковая спецдарожка для веласіпедыстаў, вакзальныя ліфты для нямоглых ці абцяжараных рэчамі, каб падняцца на перон, а там, дзе яны адсутнічаюць — уразлівая гатоўнасць пракожных прыватна памагчы інваліду, не чакаючы ягонае просьбы; гандлёвыя цэнтры з уваходнымі дзвярыма на фотэ-элементы, якія расчыняюцца самі пры набліжэнні наведвальніка, і неверагодна багаты выбар харчовых і прамысловых тавараў ў густоўных пакунках: «Наша мэта — абслужыць Вас так, каб набытае ў нас прынесла Вам радасць. У процілеглым выпадку звяртайцеся напасрэдна да загадчыка крамы... Шчыра кажучы, нас проста «зашкальвала» ад гэтай лавіны абыходлівасці і бытавога глядцу, даўно звычайна-будзённага для заходніх немцаў. Нашы сэрцы раз-пораз азы-

Творчыя людзі найвастрэй адчуваюць і выяўляюць «нутраны клімат» грамадства. Вось чаму ва ўсе вякі недэмакратычныя ўлады імкнуліся скарыстаць іх ва ўласных інтарэсах...

Наш першы літаратурны вечар адбыўся 12 траўня ў невялікай актывае зале Літаратурнага Калёквіума. Арганізатары трохі непакоіліся, ці збяруцца людзі, бо напярэдадні страйкавалі транспартнікі, і афіцыйныя запрашэнні маглі не трапіць да адрасатаў. Мелася, праўда, спадзяванне на традыцыйную брашурку «Культурмазаік», у якой насельніцтва інфармавалася пра ўсе канцэрты, выставы, сустрэчы са славуцасцямі, прагулкі-экскурсіі па гістарычных мясцінах, запланаваныя з траўня па ліпень. Значыліся там і беларускія вечары-чытанні з удакладненнем, калі ды дзе яны адбудуцца і хто прыме ў іх удзел. «Нашыя людзі не галодныя на падобныя мерапрыемствы, маем даволі багаты выбар, дзе і як правесці свой вольны час. Дай Бог, каб хоць чалавек 15—20 прыйшло, а калі 30 — дык гэта ўжо і занадта!» — як бы апраўдваючыся, з добрай усмешкай тлумачылі нам гаспадары.

Калі а дваццатай гадзіне мы з'явіліся ў зале, там у крэслах ужо сядзелі дзесяцікі тры чалавек. Намеснік дырэктара ЛК спадар Альфрэд-Свен коратка пазнаёміў прысутных з усёй пісьменніцкай групай і перадаў мікрафон спадару Нор-

Здымак на памяць. Госці і гаспадары каля рэйхстага.

расчыняюцца, а адсоўваюцца ўбок, да вярочачных лесвічак на сцяне прыстасавана да патрэб і магчымасцяў фізічна абмежаванага чалавека... Хай даруюцца мне такія банальныя падрабязнасці. Як кажуць, што каму далякае, той пра тое і гукіе. Мне давялося шмат павандраваць па рэспубліках былога Саюза, а вось за мяжу надарылася вырвацца ўпершыню. Савецкім людзям прадудзелі вушы пра жахі капіталістычнага свету, пра нэнда-нае існаванне яго працоўных, пра распад культуры і асобы чалавека. Ах, даў бы Бог нам так расцвіці, як яны там «гніюць»!.. Нідзе і ніколі я не адчувала сябе такой раскутай, незакамплексаванай, спакойнай і годнай, як у тых сем дзён побыту ў Берліне. Бо нідзе і ніколі не су-

валіся балючым шчэмам: і мы ж не з гліны злепленыя, ні душой, ні розумам не абдзеленыя, чаму ж на зямлі айчынай папусціліся да такой абразлівай зміжареласці!

Аднак вернемся ў Берлін. Так, нямецкія сябры старанна парупіліся пра наш зямстоўны адпачынак: былі экскурсіі па горадзе і яго прадмесцях, прагулка на цеплаходзе ў Патсдам і агляд палацаў ды паркаў знакамітага архітэктурнага ансамбля Сансуці — летняй рэзідэнцыі прускіх каралёў, наведанне музеяў, карціннай галерэі і багацейшага ў Еўропе Берлінскага запарку. Але нас запрасілі найперш дзеля таго, каб бліжэй пазнаёміцца з незалежнай Рэспублікай Беларусь, угледзецца ў яе гісторыю і сучаснае цераз пасрэднасць яе літаратуры.

Берту Рандаву. Беларускай грамадска-ці не ўпершыню чуць гэтае імя. Пэтар перакладчык, русіст, адзін з лепшых у Германіі балгарыстаў, Норберт Рандаў ужо даўно, асабліва пасля таго як яго сястра Гундула выйшла замуж за беларуса, перакладчыка Уладзіміра Чапегу, працягвае глыбокую цікавасць да беларускага народа і яго культуры. Ім перакладзена на нямецкую мову шмат мастацкіх твораў як класікаў нашай літаратуры, так і сучасных пісьменнікаў — тых жа Быкава, Кудраўца, Адамчыка, Іпатавай. Менавіта ад Норберта Рандава зыходзіла ідэя беларускага Тыдня, а гарадскі Сенат выдзеліў грошы на ажыццяўленне праграмы, пра што парупіўся спадар Янэцкі. Яшчэ адзін доказ таго, што культурнае ўзаемаўзабачэн-

Хто б ні з'явіўся—Нестар альбо Пімен,—
 Біль падзяляючы сваёй радзімы,
 Ці падпісаўся б кожны ўласным імем
 Пад тым, пра што гамоняць леты, зімы!

Я не хачу гадаць на картах слепа, —
 Усё бачыў сам пад «зоркай залатою»,
 Бо нарадзіўся напрадвесні нэпа,
 Жыў у гады «пад'ёму» і «застоя».

Пісалі мы пра светлыя дубровы,
 Набралі ад сонца ярка лісцем.
 Перажылі часы перабудовы,
 З якой руіны толькі засталіся...

Зямля, прабітая асцём эліты,
 Няроўна ў нас дзялілася дарамі.
 О, наш суровы летапіс! Калі ты
 Хоць крыху павячалееш калярамі!

Адзінота

Что было каждый Божий день —
 с тобою;
 а ныне исчезает без следа?
 ...и в реки одиночество стекает.
 Райнер Марья РЫЛЬКЕ.

Радзеюць нашыя шарэнгі,
 Даўжэюць у бяссонні ночы.

І не пазбавіцца мітрэнгі,
 Што засланяе дымам вочы.

Як бы ні мусіў намагацца, —
 Табе не сніцца воблік мілы, —
 Баі, пажары толькі сніцца,
 Крыжы і брацкія магілы.

Грукочуць на шляхах абозы,
 А следам — бежанцаў калоны.
 Усюды слёзы, слёзы, слёзы,
 Жах тэлевізарны штодзённы.

Не шапаціць калоссе ў полі,
 Выплёскавецца з хваляў плесня:
 Як быццам не было ніколі
 Ні стрэч хвалюючых, ні песень.

Людское доўгае цярпенне,
 Нязмернае народа гора —
 Уліваецца ў адно цячэнне,
 У далёкае сплывае мора.

А ты сядзіш бы ў нейкім гроце,
 Шукаш сродкаў для аплаты
 Сваёй віны, каб адзіноце
 Нанесці ўдар у век дваццаты.

не чалавецтва адбываецца праз добрыя ўчынкi паводнаў людзей. Норберт Рандаў у першым шэрагу такіх падзвіжнікаў па наладцы духоўных павязяў паміж нямецкім і беларускім народамі. Трэба было чуць і бачыць, з якой павагай ён знаёміў прысутных з намі, а найперш з Васілём Быкавым і Адамам Мальдзісам, калі даваў ім слова! Адам Іосіфавіч, якому давялося зрабіць невялікі даклад па-нямецку, засяродзіў увагу прысутных на самых значных вехах гісторыі Беларусі, нагадаў, як складваліся і складваюцца варункі яе нацыянальнага адраджэння, сцісла акрэсліў тэмы і матывы творчасці ўдзельнікаў Тыдня.

Васіль Быкаў прачытаў па-беларуску старонку з апавесці «Аблега», а потым сам спадар Норберт хвілін сорок чытаў раздзел гэтай, перакладзенай ім і рыхтуемай да выдання ў Берліне, кнігі. Нам, нязвычайным да такой формы літаратурных вечарын, было трохі боязна, ці не занудзяцца, не стуюцца аднастайнасцю, не расчаруюцца людзі. Аднак — не, слухалі хораша, уважліва.

Нарэшце надыйшла і мая чарга. Спадарыня Эльке Эרב — паэтэса, паганараваная некалькімі прэстыжнымі прэміямі, выдатная перакладчыца і беларускай паэзіі, у чым мы пераконваліся неаднойчы, прачытала некалькі маіх, пераствораных ёю па-нямецку, вершаў, у тым ліку і «Маналог каханай Кастуся Каліноўскага», за што я асабліва ўдзячна спадарыні, бо гэтая рэч дарагая мне і досыць цяжкая для перакладу. Напераменку з Эльке чытала свае вершы і я.

А потым пайшлі пытанні — да Быкава, да Мальдзіса, да мяне: пра пісьменніцкую арганізацыю, пра стан мовы, — немцаў дужа дзівавала, што наша нечальства не ўмее і не хоча размаўляць па-беларуску, — цікавіліся эканамічнай сітуацыяй у рэспубліцы. Паразумеца з аўдыторыяй дапамагаў і Уладзімір Чапег, які выдатна сіхронна перакладаў з беларускай на нямецкую і наадварот. Людзі не спыталіся разыходзіцца і пасля афіцыйнага, так бы мовіць, завяршэння вечарыны: падыходзілі, распыталі, падбадзёрвалі і разам з намі спадзяваліся на ўсебаковае адраджэнне Беларусі. Карэспандэнты радыёстанцыі «Свабода» дамаўляліся аб інтэрв'ю з Мальдзісам, Быкавым і Арловым, а ўплывовая газета «Дэр Тагэсціпгэль» адгукнулася зычліваю нататкаю Карнэліі Штаўдахэр.

Такая цёплая і даверлівая атмасфера панавала і ў наступныя дні на выступленнях Алеса Разанава і Анатоля Кудраўца, Вольгі Іпатавай і Уладзіміра Арлова. Сустрэчы з імі адбываліся ўжо не ў ЛК, а ў Брэхтцэнтрум (усходняя частка Берліна), аднак і там сярод жадаючых паслухаць беларускую мову і пабачыць беларускіх пісьменнікаў знаходзіліся і ўжо знаёмыя нам асобы: спадарства Роза і Клаўс Мёллер, гендырэктар некалькіх берлінскіх выдавецтваў, беларусісткі з Берлінскага ўніверсітэта, адна з якіх праходзіла стажыроўку ў светлай памяці Ф. Янкоўскага. Не прапускала ніводнага вечара і наша суайчынніца, якая ў дзявоцтве была вывезена ў гады Айчынай вайны ў Германію на працу, выйшла там замуж, асела назаўжды, жыве ў дастатку, не мае, здаецца, ніякіх праблем у сваім ужо доволі старым веку. Але душа яе ўсё ж ссумавалася па радзіме і, відаць, менавіта гэтым быў абумоўлены штовечаровы прыезд спадарыні Ядвігі і яе мужа на «беларускія чытанні». Трывалая ўвага і павага дадалі нам добрага настрою.

Адам Мальдзіс турбаваўся пра кансальдацыю замежных беларусістаў: калі ў Сарбрукенне была названа і падтрымана кандыдатура прафесара Обста з Кельнс-

Ніна МАЦЯШ і Норберт РАНДАЎ: усмешкі, ружы і... віно.

кага ўніверсітэта на пасаду Нямецкай асацыяцыі, спадар Адам наведзеў прафесара ў Кельне і заручыўся яго згодай узначаліць гэтую арганізацыю. Міжволі прыгадваецца, як высілкамі Адама Іосіфавіча наладзіліся кантакты з нашчадкамі Радзівілаў — дзеля абуджэння і ў іх зацікаўленасці ў беларускім Адраджэнні; як у выніку яго стасункаў з Барысам Кітам, слаўным матэматыкам, бацькам амерыканскай астранаўтыкі, прафесарам некалькіх ўніверсітэтаў, а колішнім дырэктарам Наваградскай беларускай гімназіі, спадар Кіт, які жыве цяпер у Франкфурце-на-Майне, загарэўся ідэяй матэрыяльна паспрыяць адчыненню ў Наваградку ўніверсітэта. Ах, каб гэтыя шчыравальнікі і фундатары — ды ў кожным куточку Беларусі!.. Бо вельмі ж сумна і горка, і крыўдна за сваю краіну, зламаны адторгненую ад еўрапейскай цывілізацыі. Семдзесят гадоў разбурэння, вынішчэння самабытнага творчага духу ў народзе прывялі да таго, што маем: мы апынуліся далёка ўбакі ад стваральных шляхоў развіцця чалавечай супольнасці, свет не ведае пра нас, мы яму не патрэбныя!.. Але ж мы—існуем, са сваёй атручанай зямлёй, вадой і паветрам, з панявечанымі душама і панурымі абліччамі. Мы — яшчэ жывыя, і яшчэ не ўмерла наша спакутаваная надзея на загой усіх нашых ранаў. Ды каб канчаткова не апынуцца марным пылам пад нагамі чалавецтва, мусім прыкласці ўсе намаганні па выяўленні ў сабе здольнасцей да напружанага, упартага руху наперад. Вось у прэсе прамільгнула паведамленне, што папулярнейшы французскі часопіс «Гран рэпартаж» мае намер прыслаць да нас журналістаў, каб азнаёміць сваіх чытачоў з гісторыяй, культурай і эканомікай нашай рэспублікі, расказаць пра палітычную сітуацыю ў Беларусі. Дзякуй! За тое, што — азірнуліся, заўважылі нас, хочучы даведацца пра нас паболей. Вось жменька нямецкіх інтэлектуалаў наладзіла ў Берліне Тыдзень беларускай літаратуры. Дзякуй! За тое, што працягнулі ў наш бок першыя ніткі асновы матчымага культурнага супрацоўніцтва. Трэба падхапіць гэтыя ніткі, умацаваць іх, снаваць далей. Вельмі важна наладзіць сродны Тыдзень нямецкай літаратуры ў нашай рэспубліцы. Сам час вымагае пашыраць асабістыя знаёмствы, непасрэдныя кантакты, жыццёвыя творчыя стасункі дзеля працы на духоўнае ўзаемаўзбагачэнне народаў. Трэба руліцца і нам самім!

Ніна МАЦЯШ.

УПЕРШЫНЮ У «ЛіМе»

Таццяна Старасценка нарадзілася ў 1971 г. у мястэчку Самахвалавічы, што на Міншчыне. Скончыла Самахвалавіцкую школу. Зараз — студэнтка факультэта беларускай філалогіі і культуры Мінскага педінстытута.

У штогдынёвіку друкуецца ўпершыню.

Рэдкія ветразі — носьбіты веры:
 не скамянее фалія ад завезу,
 не занядаюцца продкаў магілы.
 У беларусаў ёсць яшчэ сілы!
 Хто мы такія!

2

Навошта паміраюць дрэвы
 на тратуарным брудзе вулак,
 напоўненых штодзённым тлумам,
 дзе — боль і радасць, гнеў і рэўнасць!

Навошта ў цемрадзі сутоння
 літар заплюшчыць шчыльна вока!
 І знепрытомнее вандроўнік,
 чый шлях агню ўначы патоне.

А свет ляціць пагаслай знічкай
 У багню звадак і падманаў.
 Няўжо так неспадзёўна рана
 на свеце чалавечнасць знікне!

3

Я хацела б убачыцца з Вамі
 на той вуліцы Безназоўнай,
 дзе пужліва хрумсціць пад нагамі
 напалоханы гасцём золак,
 дзе пад снежаньскім зорным карункам
 ледзянеюць д'яблавыя цені.
 Вы падорыце беляга ружы
 са скарбонкі свайго натхнення.
 І знямеюць, спатоляцца крозы
 на гасцінцы святых высноваў
 ад сустрэчы, што з попелу родзіць
 верш апошні... А можа, новы...

Прарок

Прывячаю Зянону ПАЗНЯКУ

Развярэджаны шлях...
 Шлях пакуты і самазнiшчэння.
 На аскепках муроў —
 пакалечаны воблік зямлі.
 Але жыццё праок,
 што ў краіну прыйшоў са збавеннем
 і забыты агмень
 у нашчадках ізноў запаліў.

Разгарыся зырчэй,
 наша вогнішча праўды і веры,
 і цяпло ахвярў
 скаладзелым дашчэнту рукам.
 Немажліва служыць
 чужаніцы адданай бязмерна,
 калі гінуць званы
 і цямрэча ахутвае Храм.

А праок не маўчыць.
 У трывозе народжаны голас,
 да кілімаў святых
 адарваных знічкі вяртай.
 Там апірышча дзён,
 дзе знітоўвае сілы Пагоня
 на палетках тваіх,
 мой рахамані й знявераны край!

Радзіма

«Душа дваілася...»
 М. ГАРЭЦКІ.

Я ішла да цябе праз смугу
 і абдоймы халоднай жанчыны.
 Розум здраджываў: далей—не змагу,
 а на сэрцы — туга па Айчыне.

Дзве душы ў абалонцы адной:
 лёд і полымя, ноч і світанак.
 З першай — рабскі знявечаву спакой,
 а другая вяла на змаганні.

Дзе была мая маці тады,
 на якіх заблукала абшарах,
 чаму голас яе малады
 не спраменіў замгленае ранне!

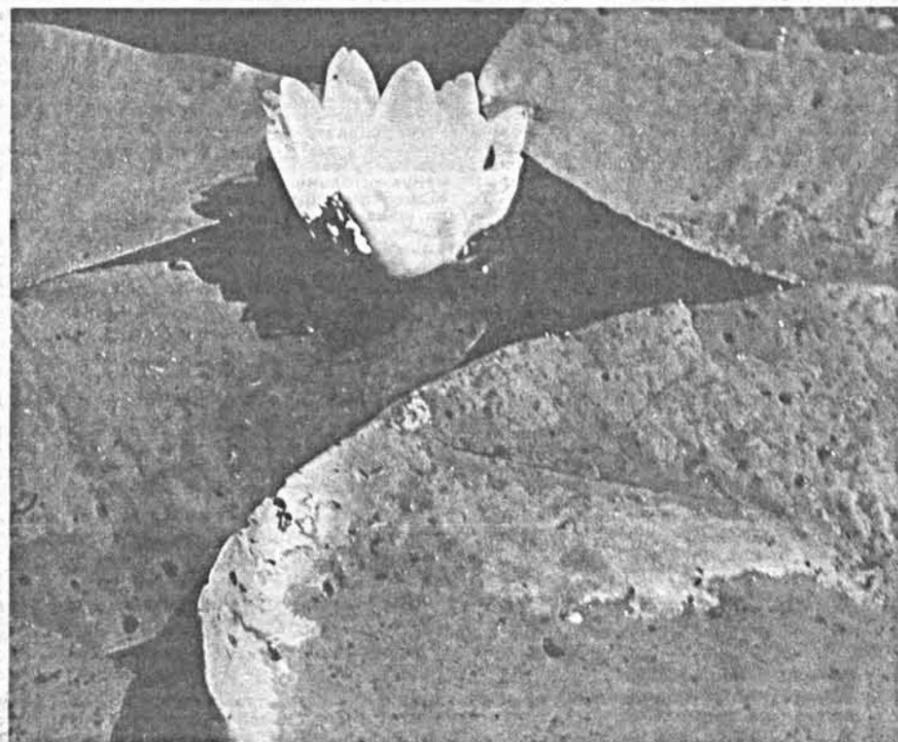
Дзе была мая маці, калі
 балі ладзіла мачыха з дзецьмі
 на счарнелай ад гора зямлі,
 што яшчэ не паспела памерці!

Я ішла да цябе праз дажджы
 са шчымлівым пытаннем: даруеш!
 З марай: будучы нязломлена жыць
 незалежнымі родным руіні.

Трыпціх

М. БАГДАНОВІЧ

Хто мы такія!
 Зоркі, што страцілі веліч нябёсаў
 у цёмных спіжарнях пакутніка-лёсу.
 Хто мы такія!

Фота Аляксея МАЦЮША

І ёсць, і няма...

Летнія развагі пра музычныя спектаклі для дзяцей

КАМЕРЦЫЙНАЯ хваля ўсё шырэй ахоплівае наша жыццё. Не выключэнне і сфера музычнага выхавання. Тут стан такі, што дзяцей вучыць ужо не па кішэні многім бацькам (толькі піяніна, неабходная рэч для музыканта, каштуе ў межах 25—35 тысяч рублёў. Значна ўзраста і плата за навучанне ў музычных школах). Зрэшты, тут у нас усё як у людзей. Атрыманне прафесіі ў цывілізаваных краінах — справа асабістая, прыватная. Аднак у шырокім сэнсе музычнае выхаванне дзяцей як частка развіцця эстэтычнай культуры грамадства там справа ўжо не прыватная, а дзяржаўная.

А як будзе ў нас?

Яшчэ некалькі гадоў таму гэтая тэма не сыходзіла з вуснаў дзяцяў культуры, са старонак газет і часопісаў. І вось — поўнае заціхша. Але хіба гэтая праблема не страціла актуальнасці і сэнна?

Мастацкае выхаванне дзяцей немагчыма без наведвання тэатра ці канцэртнай залы. Выхаванне сваёй маленькай дачкі я і пачаў са знаёмства з музычным тэатрам. Мы ўбачылі амаль усе прэм'ерныя спектаклі Мінска. Адрозніваў, што пра дзяцей мы яшчэ не забыліся, і каштуе наведвання тэатра для іх нядорога. Неблагі стан і дзяцячай афішы Мінска. Але засталася і адчуванне нечага няпоўнага, недаробленага. Быццам і крочым мы дакладным шляхам, а ўсё яшчэ недзе нападдарозе да мэты, а можа, і ў пачатку. Пра гэта і захацелася паразважаць.

Музычныя спектаклі для дзяцей у нашай сталіцы ставяць два «спецыялізаваныя» мастацкія калектывы: дзіцячы музычны тэатр-студыя ДАВТА і дзіцячы музычны тэатр-студыя «Казка».

У оперным тэатры пастаноўка надзельных спектакляў для малодшых гледачоў — даўня традыцыя. З 50-х гадоў оперныя спевакі зацікаўлена іграюць для маленькіх казкі. Але сёння сітуацыя іншая: галоўныя выканаўцы музычнага тэатра-студыі — дзеці. Тым самым ДАВТ вырашае не толькі задачы дзіцячага музычнага выхавання, але і ўласныя — многія «дарослыя» спектаклі выкарыстоўваюць дзіцячыя галасы. Такім чынам тут ва ўзаемаадносін «бацькоў і дзяцей» пануе згода, узаемадапамога, што вельмі прыемна.

Малады тэатр-студыя ажыццявіў на опернай сцэне дзве прэм'еры — «Пітэр Пэн» А. Будзько і «Кот у ботах» Ц. Кюі. Заслуга кіраўніцтва студыі — высокі ўзровень пад-

рыхтоўкі юных выканаўцаў. Дзеці спяваюць чыста, даволі нямушана ў руху, зацікаўлена іграюць свае ролі. Дый рэпертуар нетрадыцыйны. «Пітэр Пэн» А. Будзько — адзіны ў афішы Мінска музычна-сцэнічны твор беларускага кампазітара для дзяцей. У дадзеным выпадку кампазітара маладога, які прадставіў на суд гледача сваю першую працу для тэатра. У гэтай партытуры прываблівае меладычнасць музыкі, яе даходлівасць, прастата. Дзеці жвава рэагуюць на экзатычныя мелодыі, заснаваныя на джазавых і лацінаамерыканскіх рытмах: нумары піратаў, індзейцаў. Мае партытура і чыста «беларускі» недахоп — як у большасці нацыянальных опер тут выяўляецца слабае валоданне музычна-драматычнай формай. У драматургічных адносінках спектакль губляе з цягам часу тэмпарытм, робіцца нудным і нецікавым. У яго па сутнасці няма фіналу. Агульнае ўражанне — што гэтай пастаноўцы бракуе стараннай апрацаванасці дэталей, усё тут робіцца павярхоўна. Гэта датычыцца і мастацкага афармлення, і пастаноўкі танцаў, і масавых сцэн. Быццам не хапіла сродкаў, часу папрацаваць з маладым кампазітарам, мастаком, з дзецьмі, — давесці спектакль да ладу. (Зрэшты, кожны чытаць закіды ў бок «Пітэра Пэна» друкаваліся ў «ЛіМе» і неўзабаве пасля прэм'еры).

«Кот у ботах» Ц. Кюі таксама выконваюць дзеці. Прафесійныя салісты тут толькі ў ролях Карала і Людаеда. Па пастановачным узроўні гэты спектакль вышэй за першы. Яго дэкарацыі ў светлых і цёплых колерах прывабныя, нагадваюць дзіцячым афармленне любімых кніжак, вядомых казак. Добра «іграе» заслона — «марніза»: калі яна падымецца, то ўзнікае эфект, быццам відарыс расце. Прывабліваюць старанна прадуманыя пастаноўшчынамі мізансцэны дзяцей, арганічнасць іх паводзін і спеваў у спектаклі. Праўда, у музычнай казцы Ц. Кюі вельмі значная роля размоўных эпізодаў. Яны-то і «садыяць» спектакль, які таксама як і «Пітэр Пэн» губляе тэмпарытм і фіналу. Пачатак II акта, дзе шмат матывацыйных размоў (адзначаю і няўдалае для успрымання дзяцей вырашэнне эпізода з касцамі, якія знаходзяцца па-за сцэнай, а з імі вядуць гаворку Кот і Кароль), напышлівы і сумны. Відаць, асабліваці лібрэта твора дарэчы было б патлумачыць перад спектаклем, тым больш, што ў ДАВТА такая традыцыя існавала з даўняга часу. І дзеянне было б больш зразумелым для дзяцей, і не трэба было б пастаноўшчынам столькі намаганняў траціць, каб растлумачыць, як Глінскі-Паплінскі зрабіўся марнізам Карабасам. Калі ж прычына ў жаданні захаваць партытуру Ц. Кюі, дык... адважыліся ж стваральнікі спектакля ўвесці ў пастаноўку лабдаву й іншыя «сучаснасці»! Наогул жа гэты невялікі твор аднаго з прадстаўнікоў «магутнай кучкі» некалькі губляецца ў золата-мармуровым манументальным гмаху ДАВТА. Відавочна, што гэтая партытура мала прыдатная для ягонаў сцэны, бо разлічвалася кампазітарам на зусім іншыя ўмовы выканання. Зноў у дзіцячым музычным тэатры-сту-

ды атрымалася штось не да канца прадуманае і зробленае.

ТЭАТР-СТУДЫЯ «Казка», як вядома, дае свае спектаклі ў будынку тэатра музычнай камедыі. Тут узаемаадносін паміж дзіцячым і дарослым калектывамі больш складаныя. У мінскай афішы Дзіцячы тэатр-студыя «Казка» — самастойная творчая адзінка, якая пачала сваю дзейнасць у кастрычніку 1991 г. Мае свой штат, бюджэт; знаходзіцца на газразліку, і выканаўцы працуюць тут на кантрактнай аснове. Калектыву існуе не толькі без уласнага будынка, але і без датацыі. Праўда, тэатр музычнай камедыі не бярэ са студыі арэндную плату, дапамагае ў вырабе дэкарацый, касцюмаў. Але ўмовы для творчасці цяжкія. Рэпэціруюць артысты ў «фортакі», працуюць на сапраўдным энтузіязме (напрыклад, у красавіку месячны заробак канцэртмайстра ў студыі склаў дзвесце рублёў). Тэатр-студыя заклапочаны адным: толькі б выжыць!

Далёка не «дзіцячыя» клопаты ў «Казкі», якая быццам і ёсць, і няма. А тым не менш, ставіць спектаклі. «Стойкі алавяны салдацік» і «Гісторыя Кая і Герды» (абодва творы С. Баневіча) — дастаткова цікавыя. «Стойкі алавяны салдацік», хоць мае недахопы ў выкананні, афармленні, добра успрымаецца дзецьмі. «Гісторыя Кая і Герды» — спектакль больш высокага мастацкага ўзроўню. Партытура С. Баневіча опернага плана, вымагае высокай вакальна-аркестравай падрыхтоўкі калектыву. Тут зьярае на сябе ўвагу старанная праца дырыжора (Г. Аляксандраў) над дыкцыяй і інтанацыйнай артыстаў. Спектакль прадуманы ў драматургічных адносінках, роўны і па тэмпарытме, і па выканаўчым узроўні, што спрыяе яго поспеху не толькі ў маленькага гледача. Хораша зробленыя дэкарацыі адпавядаюць асаблівай скандынаўскай атмасферы казак Андэрсена. Немалаважна, што спектаклям тэатра-студыі «Казка» папярэднічаюць распавяды пра твор: рэбяць гэта музыказнаўцы, студэнты.

Наглядзячы на хісткія ўмовы існавання, «Казка» шукае свае формы зносін з маленькім гледачом, шукае і спонсараў, ладзіць кантакты з дзецьмі тэатра. Вынікам творчай сувязі з супрацоўнікамі Брытанскага цэнтра, што ў Вялікабрытаніі, з'явілася пастаноўка спектакля англійскага кампазітара Д. Рансуіка «Чараўнік». Тут, як і вядомых творах Б. Брытэна, кампазітарам створаны толькі пралог ды эпілог і прапанавана сюжэтная канва дзеяння. Спектакль жа нараджаецца як вынік дзіцячай творчасці, фантазіі. Сюжэт яго нараджэння настаўніка, дзецяц

трэба зрабіць торт, але няма цукровай пудры, журавінаў, рушніка... Усё гэта яны знаходзяць на Паўночным полюсе, у краіне Журавініі, у космасе. Дзеці пераадоўляюць перашкоды, набываюць новых сяброў, усё заканчваецца добра і радасна.

Для нас нязвыкла, што тут англа-саксонская традыцыя святочнага торта мудрагеліста пераплялася з атрыбутамі беларускага застолля, танімі, як рушнік, журавіны. Сумяшчэнне ў пастаноўцы традыцый, моў (англійскай, беларускай) тым не менш успрымаецца без супраціўлення, як знак агульначалавечага дома, яднання ўсіх дзяцей на зямлі. У гэтых адносінках спектакль цалкам удаўся. Ён адлюстравуе і аднасць агульначалавечых каштоўнасцей, і жаданне прычыніцца да іншай культуры. Не памылюся, калі адзначу вялікую каштоўнасць гэтай пастаноўкі і для маленькіх выканаўцаў, і для педагогаў, музыкантаў. У стварэнні спектакля ўдзельнічалі сем школ Мінска, прычым агульнаадукацыйных (ножныя з іх імправізавала ў сваім «навалку», і не без поспеху).

Аднак выявіліся і недахопы: у эстэтычным выхаванні нашай моладзі, наогул у дзіцячай культуры. Шчыра канучы, сапраўднай імправізацыі, палёту дзіцячай фантазіі я тут не адчуў. На сцэне быў дастаткова вядомыя паводле канцэртаў школьнай мастацкай самадзейнасці набор песень і танцаў. У адных выпадках больш разнастайны, у другіх — менш. Дзеці паказвалі, што яны ўмеюць, вельмі стараліся, але засталіся ў межах традыцый, штампаў, выглядалі «заціснутымі». Такім чынам чарадзейства творчасці, якое дазваляе ўзнесціся над штодзённасцю, расквіць сябе (а такія, на мой погляд, галоўная мэта англійскіх аўтараў), у поўнай меры не адбылося.

ВІДАВОЧНА, што ў дзіцячай музычна-тэатральнай справе Мінска адбіліся многія праблемы нашага сучаснага грамадства. Тым не менш адчувальны і станоўчы рух. Гэта плод намаганняў многіх людзей: энтузіястаў ад тэатра, дзяцяў культуры, нават непапулярных сёння міністэрстваў і ўстановаў. Напрыклад, на прэм'еру «Чараўнік» Міністэрства культуры выдаткавала 100 тыс. рублёў. Выклікае павагу й тое, што музычны тэатры «прыгрэлі» ў сябе дзіцячыя студыі, дапамагаюць ім, як могуць.

Аднак сам факт, што ў суверэннай Беларусі няма дзяржаўнага дзіцячага музычнага тэатра, успрымаецца грамадскасцю ўжо менш балюча, чым раней. Дзейнічае распаўсюджаная псіхалогія: ёсць нешта, ну і добра, а там паглядаім. Людзі, якія зацікаўлены развіццём дзіцячай музычна-тэатральнай справы, змардаваныя блуканнем «па добрых дзядзьках». Тыповая для нашага грамадства з'ява — абяцаюць усё і нічога не робяць — квітнэе буйной квеценню. У выніку — пралікі: як мастацкія, так і грамадскія, а шырэй — дзяржаўныя. Тое, што «Кот у ботах» Ц. Кюі выглядае на сцэне ДАВТА іншародна і як нешта несур'ёзнае, — яскравы

прыклад. Шмат гаварылася пра неабходнасць камернай сцэны для адпаведных пастановак опернага калектыву. Функцыянаванне дзіцячых спектакляў таксама мае адпаведны асаблівасці: малосенькі твор Ц. Кюі «птануў» у раскошнай зале.

Тым не менш кіраўнікам тэатра-студыі ДАВТА трэба аддаць належнае. Яны змаглі намагацца забытыя лініі цеснага спляцення культуры славянскіх народаў. Выбар музычнай казкі Ц. Кюі для музычнага тэатра Беларусі невыпадковы. Кампазітар — наш зямляк. Ён нарадзіўся ў Вільні, вучыўся ў С. Манюшкі. Яго музычныя казкі ўзніклі ў выніку знаёмства з дзейнасцю Н. Далматавай, энтузіяста дзіцячага эстэтычнага выхавання перадрэвалюцыйнай Расіі. Паказальна, што творы Ц. Кюі ставіліся на Беларусі ў 20-я гады сіламі мастацкай самадзейнасці, і няёмка, што ў наш адкаваны час тонкасці ўзнёкнення і функцыянавання гэтай партытуры не былі ўлічаныя.

Ніякавата дзецяц у будынку ДАВТА і ў бытавым плане. Тут прычына не толькі ў манументальным архітэктурным стылі тэатра. Яны тут — не гаспадары. І прылажкі ў буфэце высокія, і выбачайце, туалет не прыстасаваны, і білецёрка не дазваляе гарэзаваць, зазірнуць у аркестравую яму (а там цікава, дый карысна пазнаёміцца з музычнымі інструментамі, дзецяц трэба да іх дакрануцца, паслухаць тлумачэнні музыкантаў, нават пайграць). А дзе выстаўкі, сябры-педагогі, лялькі і гульні — той эстэтычна-выхаваўчы комплекс, трапіўшы куды, дзеці назавуць палюбляць музыку, тэатр, казку?

У Мінску ў свой час быў створаны дзіцячы эстэтычны цэнтр, для якога спектаклі музычных студыі маглі б зрабіцца сапраўдным «палігонам» для разгортвання справы, выпрабавання метады, ажыццяўлення творчых задум. Дзе там! Нічога гэтага няма, наадварот, ведаю, што тэатр-студыя «Казка» марна вядзе з дырэктарам цэнтра У. Іскрыкам перамовы наконт дапамогі (размова пра некалькі тысяч рублёў!). Ды і не ў адных грахах справа. Справа ў яднанні дзейнасці, канцэнтрацыі намаганняў.

Скупы плаціць двойчы. І мы, калі жадаем, як нам завяшчаў паэт, «людзьмі звацца», то і рабіць павінны ўсё па-людску. Напрыклад, англійчане жадаюць бачыць сваіх нашчадкаў людзьмі творчымі, здольнымі разгарнуць сваю духоўную моц, а гэта, між іншым, зарука і ўкаранення новых тэхналогій, і ўсебаковага прагрэсу грамадства. Мы ж, як і раней, робім усё напайсілы, напайжаданна. Таму і вынікі ў нас адпаведныя. І ёсць, і няма...

Ігар ГЛУШАКОУ.

ЗАМЕСТ РЭПЛІКІ

А КАМЕНТАРЫЙ УСЁ Ж ПРОСІЦЦА

Даволі ёмістая брашура В. Няфёдава «Гутаркі з мітрапалітам Філарэтам» некалькі месяцаў як патрапіла ў кнігарні рэспублікі. Брашура на рускай мове, немалы наклад — 23 тысячы асобнікаў, добрая папера, якасны друк, чорна-белыя і каларовыя фотаздымкі. Хай бы ўсё, што выдае «Полымя», было на такім узроўні!

Большасць, калі не ўсё, з надрукаванага ў «Гутарках...» ужо вядома па перыядычным друку, аднак, як іна звычайна бывае, сабраны пад адною вокладаю нібыта набывае новую якасць. Мітрапаліт Філарэт паў-

стае перад чытачом як выдатны рэлігійны дзеяч, разумны палітык, асцярожны дыпламат, і, пры ўсім гэтым, як асоба супярэчлівая.

Яно і не дзіўна, бо ён прадстаўляе на Беларусі Рускую Праваслаўную Царкву, а яе статус у святле дзяржаўнага суверэнітэту Рэспублікі Беларусь даволі-такі двухсэнсоўны. Як не можа ўрад суверэннай дзяржавы падпарадкоўвацца прэзідэнту ці прэм'ер-міністра іншай краіны, так і праваслаўная царква на Беларусі (тым болей, што яна прэтэндуе на статус дзяржаўнай царквы) не можа пад-

парадкоўвацца Маскве. Гэта супярэчыць здароваму сэнсу і нацыянальным інтарэсам беларускага народа. Праўда, Беларускі Энцэпедычны Маскоўскага Патрыярхата носіць афіцыйны назой Беларуская Праваслаўная Царква; але ж уладыка Філарэт, патрыярх Энцэпедыі Беларусі, мітрапаліт Мінскі і Гродзенскі, па-ранейшаму мае вышэйшае начальства ў асобе патрыярха Маскоўскага і Усяе Русі.

Зрэшты, увесць змест «Гутарак...» мае мэтай замацаваць існуючы канфесійна-моўную сітуацыю на Беларусі, захаваць сённяшні статус Рускай Праваслаўнай Царквы ў нашай рэс-

публіцы, абараніць ідэю «трыадзінства» рускага народа. Трэба аддаць належнае мітрапаліту Філарэту як дыпламату. Ён гаворыць выключна «правільныя» словы і «зацэпіцца» за што-небудзь прыдзірліваму крытыку амаль што немагчыма. Хто ж супраць міру ва ўсім свеце, нацыянальнай і міжнацыянальнай згоды, духоўнага адраджэння і хрысціянскай маралі?

Цікава было пачуць думкі мітрапаліта адносна моўнай сітуацыі на Беларусі. «Я хотел бы коснуться проблемы двуязычия, а точнее русского языка в нашей республике как средства межнационального общения. На территории Белоруссии живут люди разных национальностей. Кто-то из них будет общаться друг с другом на русском языке.

не... То, что русский язык на огромной территории многим понятен, то, что он стал средством межнационального общения — в этом аспекте его роль и значение незаменимы и исторически обоснованы» — ці не адкаваецца тут расійскага вялікадзяржаўнага падтэксту?

Мітрапаліт Філарэт быў у складзе ўрадавай дэлегацыі падчас візіту Станіслава Шушкевіча ў Рэспубліку Польшча. Падчас сустрэч з дзяржаўнымі дзеячамі Польшчы, а таксама з беларусамі Беласточчыны ён нарыстаў выключна рускай мовай. На рускай мове быў праведзены і абрад асячэння пасольства Рэспублікі Беларусь у Варшаве. Ці патрэбны да гэтага факта каментарыі?..

П. ВАСІЛЕУСКІ.

ПОЗІРК У МІНУЎШЧЫНУ

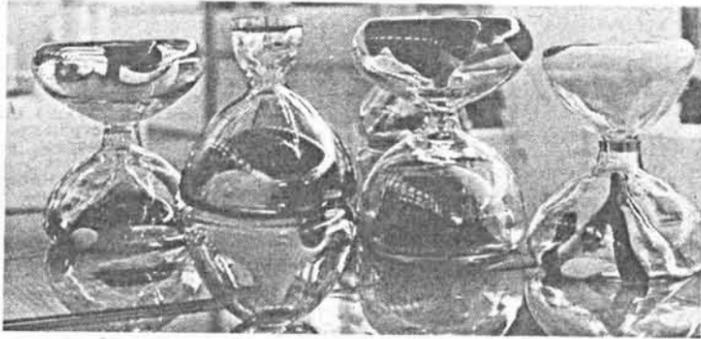
У рэспубліцы даўно ўжо ставілася пытанне аб выданні спецыяльнага гістарычнага часопіса. Аб неабходнасці яго гаварылі і навукоўцы, і самі гісторыкі, і краязнаўцы, і настаўнікі — усе, каму неабыхава даस्कналае веданне нашай багатай і разам з тым складанай мінуўшчыны. На жаль, доўгі час справа не зрушвалася з месца. У лепшым выпадку прапановы даходзілі да адпаведнага аддзела ў колішнім ЦК Кампартыі Беларусі і там глухлі. Цяпер жа, калі з афіцыйным дазволам лягчэй, не проста было знайсці заснавальнікаў, якія б асмеліліся ўзваліць на свае плечы адказнасць за новы выданне. Нарэшце, і гэтак пытанне вырашылася. Галоўнае архіўнае ўпраўленне Рэспублікі Беларусь, Беларускае аддзяленне Міжнароднага фонду міласэрнасці і здароўя, Беларуска фонд славянскай культуры і славянскага пісьменства сталі заснавальнікамі гісторыка-архіўнага часопіса «Беларуская мінуўшчына».

Наш карэспандэнт меў гутарку з галоўным рэдактарам часопіса, доктарам гістарычных навук М. Кузняцовым. Як сказаў Мікалай Васільевіч, пакуль што перыядычнасць «Беларуская мінуўшчына» будзе адзін нумар у квартал, аб'ём — прыкладна 8—9 аркушаў. Сёлета мяркуецца выпусціць першыя два нумары. Выданне будзе ажыццяўляцца на беларускай мове. Выключэнне будзе хіба што для асобных архіўных матэрыялаў. Асноўны накірунак часопіса — азнаямленне шырокага чытача з архівамі — як з нашымі, так і з замежнымі. Прынамсі, з матэрыяламі, якія захоўваюцца ў прадстаўнічой беларускай эміграцыі ў ЗША, Канадзе, Аргенціне. Магчымы і перадрукі з іхніх выданняў. Для супрацоўніцтва з «Беларускай мінуўшчынай» ужо запрошаны вядомыя аўтары, якія даўно выступаюць у друку з цікавымі публікацыямі на гістарычную тэматыку. Чытачоў чакае сустрэча з М. Ермаловічам, з доктарам гістарычных навук М. Піліпенкам і іншымі. Па спрэчных момантах нашай гісторыі часопіс мяркуе даваць розныя думкі.

Часопіс атрымаў выдавецкія правы. Значыць, можна выпускаць кнігі. Наконт гэтага таксама ёсць планы. Перавагу рэдакцыя аддаць раней неапублікаваным творам гістарычнай і мастацкай літаратуры. Мяркуецца выдаваць і «Бібліятэчку часопіса «Беларуская мінуўшчына».

Часопіс «Беларуская мінуўшчына» — не дзяржаўная структура, усе выдаткі па яго выданні кладуцца на заснавальнікаў, а яны небагатыя. Праўда, ёсць папера, ствараецца ганарарны фонд. Тым не менш, падтрымка «Беларускай мінуўшчыны» неабходна. Хацелася б спадзявацца на фундатараў, дабрадзееў, як кажа пра гэтых людзей М. Кузняцоў, на ўсіх, хто гатовы дапамагчы часопісу. Пералічэнні неабходна накіроўваць на рахунак 200609438, код. 741 у Маскоўскім аддзяленні Мінскбизнесбанка, МФО 153001. Саміх жа аўтараў (ці іх допісы) «Беларуская мінуўшчына» чакае па адрасе: г. Мінск, вул. Рэвалюцыйная, 14, п.ак. 5. Тэлефон 26-82-23.

Сёлетняя абарона дыпломных работ на мастацкім і мастацка-прамысловым факультэтах Беларускай акадэміі мастацтваў (былы тэатральна-мастацкі інстытут) была адметная. Упершыню ў гісторыі вышэйшай мастацкай школы Беларусі старшынямі ўсіх трох дзяржаўных камісій (па колькасці факультэтаў) былі дзеячы культуры Беларусі, а не маскоўска-ленінградскія мэтры, якія вызначалі «правільнасць курса» Беларускай ВНУ. Зноў жа ўпершыню экспазіцыя выставы-абароны была аздаблена бел-чырвоным белым сцягам манументальных памераў. Гэтая, нібыта, дробязь надавала пэўны настрой усяму святу абароны, была знакам гістарычных перамен, што адбыліся на Беларусі за апошні год. Упершыню ў дыпламах маладых беларускіх мастакоў будзе

Л. ЗАГРАВАЕВА. «Вялікдзень», шкло.

ДРУГІ РАЗ У ПАЛАЦЫ МАСТАЦТВАЎ

пазначана, што яны скончылі акадэмію — бо ў канцы ХХ стагоддзя Беларусь нарэшце увайшла ў еўрапейскі «Клуб Акадэмія».

Можна пэўна сцвярджаць, што новы статус нашай вышэйшай мастацкай школы — не змена шылдаў, а натуральны крок, які прывёў назву ў адпаведнасць са зместам. Дадам, што назву акадэміі атрымаў і летыўскі мастацкі інстытут, а талінскі, напрыклад, стаў Мастацкім універсітэтам. Што ж да тэмы адпаведных ВНУ Рыгі і

Тбілісі, дык яны даўно, без непатрэбнай сціпласці, называліся акадэміямі...

Ну, а як жа праходзіла абарона? Як і летась — у Палацы мастацтваў, адкрыта, прылюдна. З візуальнай інфармацыяй на праспекце Францішка Скарыны. Выстава экспанавалася з 24 чэрвеня па 1 ліпеня на ўсіх паверхах палаца, за выключэннем залы дэкаратыўна-ужытковага мастацтва. Былі выстаўлены дыпламы скульптараў, графікаў, жывапісцаў (станковы і манументальны жывапіс), дэкаратыўна-ужытковага мастацтва. Гэтым годам абароніліся 63 дыпломнікі. Па 5 на кафедрах жывапісу, графікі, скульптуры, дызайна, 7 — на кафедры манументальна-дэкаратыўнага роспісу, 8 — інтэр'ер і абсталяванне, 11 — кераміка і шкло, 17 выхаванцаў выйшлі сёлета ў свет з кафедры графічнага дызайна і рэкламы. Вось такое паўнаценне ў шэрагах беларускага мастацтва. Нешмат, калі мець на ўвазе маштабы культурнай праграмы нацыянальнага Адраджэння, але і нямала.

Сярод твораў (а дыпломная работа ў адрозненне ад вучнёўскай штудый мае менавіта такі ранг), якія, на маю думку, выклікалі найбольшую цікавасць, я маю адзначыць тых, што адлюстроўваюць пэўныя грамадска-палітычныя, грамадска-культурныя з'явы на Беларусі. Першым у гэтым шэрагу я назваў бы праект помніка заснавальніку Літскага замка Вялікаму князю Літоўскаму Гедыміну (аўтар В. Вераб'ёў, кіраўнік М. Шыробат). Праект выкананы па замове горада — прыемная прыкмета часу. Гэта ўжо трэці помнік-персаналія для Ліды за апошнія гады. Раней былі Адам Міцкевіч (помнік-бюст) і Францішак Скарына. Адзін устаноўлены, другі будзе адліты. Работа В. Вераб'ёва выканана як гістарычны партрэт, пазбаўлены «плюсцовага» пафасу і псеўдамантыкі і псеўдадакументальнасці. Партрэт камерны, у нейкай меры нават інтымны. Аўтар самастойна распрацоўвае інааграфію (прыжыццёвых выяў Гедыміна не захавалася), прапаноўвае сваю версію аблічча выдатнага дзеяча беларускай гісторыі. На прыкладзе гэтага твора выразна відаць, як развіваецца, абнаўляецца і нуды рухаецца беларуская манументальная пластыка: ад «сацэрэалістычнага» планката да псіхалагічнага партрэта.

Як прыклад іншага характару — дыпломная работа Л. Яшэнкі, праект помніка Ефрасіні Полацкай для Полацка. Чаму мастак за вобразна-стылеву аснову выбірае звышвядомы твор расійскага мастака Андрэя Рублёва «Тройца»: іншы час, іншая краіна, іншы металітэт? Трапляючы ў поўную,

свядома падрэсленую залежнасць ад памятнага твора, аўтар пазбаўляе вобраз Беларускай асветніцы першаіснасці, а значыць і гістарычнай праўды. «Ператварэ» такім чынам адну з першых асоб Беларускай гісторыі і культуры ў перыферыйную расійскую з'яву. Гэта адпавядае ідэалагічным прычыпам і русіфікатарскай палітыцы Рускай праваслаўнай царквы на Беларусі, але не Беларускаму Адраджэнню.

У жывапісцаў адчуваецца пэўны адыход ад звылых тэм і вобразаў. Характэрны зварот да евангелічнай тэматыкі, да ікананічнай традыцыі. Але наколькі гэтая традыцыя Беларускай? Міжволі ўзнікае думка: ці не ідзе стиль Рускай праваслаўнай царквы на змену сацэрэалізму?

Дыпламы графікаў, як заўсёды, майстэрскія, высокатэхнічныя, але, здаецца, такога сур'я, як летась, не было. Традыцыйна моцную Беларускай канкрэтыкай графічную школу нашай акадэміі сёлета загнула хрысціянска-трансцэндэнтальнае «паветра» (А. Шаліма — «Адлюстраванне», Л. Апанасенка — «Другое прышэсце», Ю. Касцюкевіч — «Шлях да страчанага», Ю. Якавенка — «Архіпелаг»). За выключэннем хіба што цыкла А. Дамітрыева «Сям'я». Гэтая суцэльная тэалагізацыя крыху насцярожвае: хіба за сценамі храмаў няма жыцця, няма праблем і супярэчнасцяў?

Жывапісцы-манументалісты і гэтым разам пацвердзілі, што кафедра, якую з першага дня яе заснавання ў 1961 годзе ўзначальвае Г. Вашчанка, творча аднавілася. Але ёсць у гэтага выпуска сваё непрыемнае адметнасць. Фінансавы крах адказных за культуру дзяржаўных структур не дазволіў дыпломнікам рэалізаваць эскізы на аб'ектах. Замест гэтага ў экспазіцыі былі прадстаўлены фрагменты, выкананыя ў матэрыяле. Нестандартныя ідэі, вобразнае рашэнне, матэрыялы, стылістыка.

Сярод выпускнікоў мастацка-прамысловага факультэта дамінуюць, як і летась, работы кафедры графічнага дызайна і рэкламы.

Кафедра інтэр'ера, здаецца, спынілася ў сваім развіцці ў 70-х гадах. Няма стабільнасці — не захоўваюцца і не развіваюцца здабыткі. А яны былі. І перш за ўсё, на мой погляд, звязаныя са значнымі нацыянальнымі гісторыка-культурнымі аб'ектамі: ці то помнік архітэктуры, ці праекты буйных сучасных комплексаў культурнага прызначэння. Мянюцца загадчыні кафедры, кіраўнікоў дыпломных работ — шмат, а на стэндах — сумная бяскрыласць.

Незвычайна вялікая па колькасці група дыпломнікаў дэкаратыўна-ужытковага мастацтва (кераміка і шкло). Дыяпазон тэм і пошукаў даволі значны. Прафесіяналізм і майстэрства ўласцівы дыпламам гэтай кафедры. Праўда, хацелася б больш бачыць гістарычных тэм, павярнуцца тварам да традыцый у шырокім сэнсе — паганскага фальклору і сімволікі і г. д., глянуць на свой народ у шырокім еўрапейскім кантэксце. Ды, зрэшты, гэтага можа пажадаць сабе кожны.

Г. СОКАЛАУ-КУБАЯ.

Л. ЯШЭНКА. Праект помніка Ефрасіні Полацкай для Полацка.

У. ДАРАШЭВІЧ. «Мара».

А. СІЛЬВАНОВІЧ. «Міласэрнасць», роспіс для фая медінстытута.

Н. МІНКЕВІЧ. Рэкламная графіка.

В. ВЕРАБ'ЕЎ. Князь Гедымін, заснавальнік Літскага замка (праект помніка).

А. БАЧЫША. «Рэнесанс Беларусі». Роспіс (фрагмент).

В. РУТА. Транспортны сродак для інвалідаў

«Раба бяздомная, раба пакутная...»

У гісторыі няма пакуль ніводнай сур'язнай гіпотэзы, што на пачатку свайго існавання чалавецтва размаўляла вершамі. Тым не менш гісторыя кожнай літаратуры пачынаецца менавіта з паэзіі, а не прозы. На другаснасць апошняй звярталі ўвагу Б. Эйхенбаум і Ю. Лотман. Тое, што першым узвысілася над звычайнай будзённай гутаркай, было вершам. З вершаў пачалася і нараджэнне новай беларускай літаратуры ў XX ст. Хтосьці з

пісьменнікаў толькі па чаў свой творчы шлях паэзіяй, нехта ўжо ніколі не парываў з ёй сувязі. Для В. Ластоўскага, тытана беларускага Адраджэння, у творчасці першынствавала не форма, а ідэя — былой велічы Беларусі, яе багатага і пленнага мінулага. З мастацкім увасабленнем ідэі чытач мог пазнаёміцца ў некаторых вярнутых тво-

рах — аповесці «Лабірынты», аповяданнях «Прывід» і «Цмок», драматычным абразам «Азініока», навуковых артыкулах. Яшчэ чакаюць свайго часу слаўная «Кароткая гісторыя Беларусі», «Гісторыя беларускай (крыўскай) кнігі», мастацкія нарысы, пераклады — ад «Песні песняў» да паданняў Індыі. Аднак і гэта не ўсё — В. Ластоўскі быў яшчэ і паэтам. Яго паэзія стала адлюстраваннем беларускага менталітэту, пра які Вацлаў Юстына-

віч пісаў у нарысе «Троцікі заман»: «І блізімі, і роднымі здаліся мне насяляўшыя калісьці гэты заман пакаленні. Яны, як і мы, жылі і мучыліся на ўзьмежжы двух сьветаў, двух культур, двух процілеглых сабе светапоглядаў, уяўленьняў. Яны не маглі прылепіцца да ўсходу, ані прымірацца з заходам, і ў сьвядомасці прамігну-

ла моднае ад нейкага часу слова «Еўразія». Мысль стропнулася як спалошаны птах і стала біцца аб стравіцы пажоўклых, забытых, нікому не патрэбных у кліме рэальнасці, краёвых летанісаў, шукаючы разгадкі. І перад вачыма душы маёй доўгім сьцягам паплылі волаты мінуўшчыны. Вялічэзныя абразы распачага змаганьня з хіжакімі духам заходу, які прыходзіў сюды прыкрыты белым бурносам аздобленым эмблемай крыві, сяць морд і знішчэньне. Адынуць дзікім усходам плячоўні крыві і ўраўнава-

славства туліліся да гэтых муроў нясуць свае сьцягі з насціканечнымі крыві, а разам з імі — магутнасць». Паззія В. Ластоўскага, наследванне традыцый М. Багдановіча, сінтэзавала форму Захаду і подых Усходу.

Сёння мы прапаноўваем нізку яго вершаў, надрукаваных у часопісе «Крывіч», рэдактарам і адным з аўтараў якога з'яўляўся В. Ластоўскі. Падаём іх з захаваннем моўных асаблівасцей.

Вацлаў ЛАСТОЎСКИ

О, Крыўская зямля...

Чаму зняслаўлена, свабоды любяе здавён пазбаўлена, О, Крыўская зямля! Чаму ты поішся сьлязімі гаручымі! чаму ты поўнішся бядой п'якучаю!... Бо ты, зямля-краві, не валадарная і не магутная, раба бяздомная, раба пакутная... Раба, не валадарная! Дык, вась, чаму твой лік загіджаны, красы пазбаўлены; дык, вась, чаму ты, ясная, зняслаўлена! Зняслаўлена, пакрыўджана, ў Славян сямі паніжана...

Крывёй сыноў Тваіх куплялі славу гучную на Грунвальду палёх. Ад дзікае арды баронячы Тваіх байцоў насцьцісты вал палёгі! Безыменнаю, а ўсё-ж Тваёй крывёй паліты Хоціма даліны; і панад Калкаю ракой Маскальскія нізіны...

Арошаны крывёй Тваіх сыноў Іранскі край, Само-Сьєрра, Рэйн, Аара, По, Сівы Дунай!... О, так, гаротная, Крыўцы ламалі косцы за чужую справу; сваёй крывёй і мазалём ішлі купляць чужынцам славу! Сабе-ж! Ды што сабе жадаці мог правечны раб чужое думкі! Найбольш, хіба, прыгону лепшыя варункі... Бо, што-ж, калі прывык чужых багоў у чужацкай мове славіць, з чужыны браць чужацкі полер і чціць чужы на сьцягах колер! Нясыці свае чужынцам думы адзетыя ў чужацку шату і верным быць сваёму кату... Раба, не валадарная! Дык вась чаму крывец кару яловую у хлеб мяшаў! Чужыя-ж каланісты чысьцейшае зарно стругамі гналі ў Рыгу... А нам то што! Дармо. Паном іх панскі Бог спрыяе. У нас свайго німа... А Дзедка-Дамавік, той шось гуляе...

О, Крыўская зямля! О, волатаў нашчадкі! (1924 г., № 1 (7)).

Баяну

Мудрыя прытчы складаў і зычна п'яў ты, Баяне! П'яў яшчэ ўчора на вольных,

на крыўскіх абшарах, пад гукі вячоўнага звону...

Дагэтуль туляюцца рэкі тых песень, — далёка ад крушань замковых: у полі, у ройстах, ў кустах у лазовых, што ніцма прыпалі да ролі...

Зычаць яны ў чашках скрупелых, што ў порубах храму Сафіі, у звоне вьчорным, што з вежы, над цэлам чужога тутка Баболі, кліча на Ave Maria...

У паказках-казках, у сэрцах збалелых, у подумах-думках нявольнага люду, глыбока таёных у сэрцы...

Вольныя песні складаў ты, Баяне, і зычна п'яў яшчэ ўчора пра гордасць народу, пра чэсьць крывічанскага роду.

Чырвонец

У местовай браме, дзе люд плыве ракой і варта моцная дзень ноч пільнуе, схліўся я і падняў чырвонец поўнаважны з пад ног людзікіх, — якога перш не бачылі ранейшыя хадзьбыты.

Кругом мяне натоўп зрабіўся.

Казалі мне адны, што я падняў, от, сьвежую іх згубу... Другія, — што я ня першы звочыў, што дзель яны павінны ўзяць з маёй нахдыкі.

Старожы-ж, каб сагнаць натоўп, усім крычалі, што я місьцюк, што я кастыг за пенядзь

выдаю: «бо хто на бітым шляху па золаце таптаў бы чакаючы «яго» прыходу з падарожжы?! І ўсе паверылі старожи...

У час аблогі

На грудзе, акружаным глыбокаю вадою, я горад збудоваў. Замацаваў яго дубоваю сьцяной, байніцамі, на зводах мост уздоймны збудоваў.

У клеці зьвёз ускага дабра: — калі-б на грод лягла аблога... І вояў зрадчых, лжывых, я разьлічыў, каб з вярнаю дружнай толькі дзяліць мой белы і чорны дзень...

І, от, нахлынуў вораг многі... Ударыў я у звон трывожны. Дзынеў патужна цяжкі сьпіж...

Аднак, на клік мой зоўны, ніхто ка мне не пасьпяшыў: У горадзе маім — такім мацоўным — адзін я быў!...

Падарожнік

Я клункі ўжо злажыў і сукаю кульбаю падпершыся гляджу на раздарожжы. Шляхі скрозь хомарам пакрыты... А ўкруг мяне стаець старожи гатовыя вароты расчыніць, калі я мыта адплачу душы маёй аздобамі.

Панукаю вісіць штодзённы боль няўнімны... Ідзі квяліць дзіцятка ў калыбцы. Ідзі сачыць зьмяюга падкалодны. Ах,

як душы ад брамаў тых халодна!

Магілішчы кругом... за кождай брамаю капец... Калі-ж, калі канец трудлівай будзе падарожжы?

На хрэзьбінах

У гасподзе сьветлай, на сэдзішчы высокім я гасьціў у дзень урочысты яго нарадзіні. Ды плакала душа, што жоскі троп жыцьця гатуе ўжо завалы на сьцежках бадавейных.

Тры ветніцы сягонья, з намі тут, заградкі жыцьцёвай нітэчкі тваёй спраўляюць. Пракладныя старухі! Ім ведама ўсё: й не жэахнуцца ж ані! Спакойнаю рукою бяруць у пальцы смычку і цягнуць ніць жыцьця на верацано.

Круціся, гэі круціся, вераценца! Да сонца раз, у цемру раз, усё кругом, кругом... і ўсё бліжэй да долу.

Музыка грае тост. У чарах пеніцца віно. І ўсё, у такт, сьвярліць у мозгу мысль: ці сьлэ, якія будзе ліць ў жыцьці наш новародак, гасьцей халіла-б напайць і хто іх будзе піць!...

Тры ветніцы прадуць і ніць усё струнчэй. Званіце чарамі, іграйце тост! Хутчэй!

(ліпень 1926 г. — сакавік 1927 г., № 12) Прадмова і падрыхтоўка тэкстаў да друку Лявона ЮРЭВІЧА.

«Я не палітык, і ніколі ім не была...»

(Пачатак на стар. 5).

Але гэтакі ўжо быў Гарэцкі ў дачыненні й да іншых і да сябе — суровы, справядлівы й вельмі паважаны. Прынамсі, гэтакім ён заўсёды быў у гімназіі. Пазнаць жа ягоную сапраўдную істоту, тое, што ён адчуваў і думаў, я ніколі не мела нагоды. Завялікая розніца дзяліла мяне, нясмелую 17-гадовую дзяўчыну-вучаніцу, ад класнага настаўніка й прызнанага беларускага пісьменніка Максіма Гарэцкага. Як шкада, што пасля, падросшы, я ўжо не сустрэла яго на сваім шляху!

Два гады навукі ў гімназіі прамінулі вельмі хутка. Дарма што гэта былі найцяжэйшыя ў матэрыяльным дачыненні гады майго жыцьця й што вельмі часта на працягу гэтых гадоў даводзілася мне класіцца спаць без вячэры ці выходзіць у гімназію не паснедаўшы, — я заўсёды ўспамінаю іх з нейкай асаблівай любасцю і ўсхваляваннем. Мо таму, што тут якраз я сталася пазтэкаю, прынамсі, зрабіла пачынаць...

(«Беларускі сьвет», №21, 1989).

Дапаўняю артыкул адказамі на некаторыя пастаўленыя пытанні.

Думаю, што з'яваў ў беларускай і сусветнай літаратуры ніхто з нас не стаўся яшчэ, хоць і мае ўжо месца ў беларускай культуры. Савецкую беларускую літаратуру люблю, год 20—25 таму мела магчымасць яе чытаць стала. Але выехаўшы па сямейных справах з Нью-Ёрка, магчымасцяў гэтых ужо не маю, хіба прыпадкам, урыўкамі...

Першы зборнік маіх вершаў — «Пад сінім небам», а ў 30-х гадах быў падрыхтаваны да друку й другі «Жоўтая восень». Больш як 15 год мне давялося жыць на чужыне, у Заходняй Польшчы. Але штогод ўлетку я гасцявала з маімі маленькімі сынамі ў Беларусі ў дзеда Вінецука Кушала, у Валожыншчыне. Тут, у

чыста беларускім сялянскім асяроддзі, я цесна жылася з Беларуссю, калі можна так сказаць, ужо не ў тэорыі, а на практыцы, жылася з найчысьцейшаю беларускаю моваю, з беларускім жыццём і прыродаю. Мужавы бацька — стары Кушаль — быў найчысьцейшым беларускім патрыётам, хоць палітыкай ніколі не займаўся і ў жыцці сваім ніколі нікуды не выязджаў далей за Валожын, Івянец, Ракаў ці Маладзчна.

1939 год палажыў канец майму спакойнаму, але аднастайнаму жыццю. Муж у першым жа дню пайшоў на вайну, і я доўгі час аб ім нічога не ведала. Я ж з сынама, пасля рознае цяганіны, апынулася ў Вілейцы, адкуль мы й былі вывезеныя бальшавікамі ў Казахстан напачатку красавіка 1940 г. Шчаслівы выпадак хацеў, каб схудзельна да непазнання, начорна апеленыя сухімі казахстанскімі вятрамі, мы вярнуліся на бацькаўшчыну, на дзедува гаспадарку ў Валожыншчыне, яшчэ, на шчасце, не цалкам «раскулачаную», у травні 1941 года. А не паспелі мы разгледзецца, як пачалася 2-я Сусветная вайна, якая ледзьве не каштавала мне жыцця, але затое й штурханула мяне да новае творчасці. Напісана было шмат вершаў, якія ўвайшлі ў зборнік «Сягоння», выдадзены ў Менску ў 1944 г., напісаны лібрэта да двух опер — «Лясное возера» і «Усяслаў Чарадзеі» (музыка нябожчыка-кампазітара Міколы Шчаглова), зроблена шмат перакладаў, між іншага — «Затануты Звон» Г. Гаўпмана.

Ваенныя падзеі ды горкія дачыненні апошніх мінулых год прымусілі мяне пакінуць і Менск, і працу ў чэрвені 1944 года. 1945 г. сустрэў мяне з сынама ў Берліне, а тады ў невялікім гарадку Амберг, у Баварыі, дзе мы й прычалі канца вайны. З мужам я сустрэлася зноў адно ўлетку 1945 года. Далейшыя гады пісанню вершаў не спрыялі. Працягнулі мы іх у лагерах для г. з. «пер-

мешчаных асобаў» (ДР). А калі пачаўся выезд гэтых «перамешчаных асобаў» у розныя краіны свету, як Аўстралія, Амерыка, паўдзённая Амерыка, Бельгія, Ангельшчына, Францыя, мы трапілі ў ЗША, куды й прыбылі 15 чэрвеня 1950 г. Трэба было пачынаць новае жыццё, шукаць працы, уладкоўвацца. Нас, праўда, прывезлі, але далей даваць сабе рады мы муслі ўжо самі, ніхто ў тых часы нам не дапамагаў. Але, дзякуй Богу, ужо праз 2—3 дні па прыездзе я пакавала ў слоікі агуркі на фабрыцы кансерваў, а сын паліраваў сталы на нейкай нямецкай фабрыцы мэблі. Колькі тыдняў паслей уладкаваўся на працу і муж, як «elevator operator», абслугоўваў ліфт у Medical Center у Брукліне. Ужо праз пару месяцаў мы пачалі станавіцца на ногі, займелі сваю невялікую кватэру, і жыццё паплыло сваім чарадам, і сваё, прыватнае, і грамадскае, беларускае, бо прыехала нас ужо ў Амерыку (пераважна ў Нью-Ёрк і ваколіцы) досыць вялікая беларуская грамада. Усе стараліся трымацца разам, ці, прынамсі, трымацца сталую лучнасць. Пачалі тварыцца свае, беларускія арганізацыі: Беларуска-Амерыканскае Задзіночанне, паслей — Беларускі Інстытут Навукі й Мастацтва ды інш. Трымаемца, дзякуй Богу, мы сціслай грамадой і цяпер, калі створана тут ужо «Беларусь у Амерыцы» і ў Аўстраліі, і ў іншых краінах. І ніякага дзіва няма, што мы «захавалі», як вы пішаце ў адным з вашых пытанняў, беларускую мову. Міжсобку мы паслугуваемся ёю штодня, заўсёды, яна ў нас «жывая» й тут.

Думаю, што гэтая мая зацемка дапаможа вам у вашай працы. Я не палітык, ніколі ім не была і нат больш — палітыкі не люблю, але «феномену замежжа», як вы яго называеце, на маю думку, мо не было б наогул, каб не папярэдзілі яго гады нямецкае акупацыі. Гэтыя жажлівыя, нялюдскія гады, яны

каштавалі нашай бацькаўшчыне і ўсім тым, хто іх перажыў, безліч ахвяраў, як гэта ні дзіўна, а прычыніліся ў вялікай меры да адраджэння беларускае нацыянальнае свядомасці, нішчанае і дужанае і на ўсходзе і на захадзе (і ў Польшчы, і ў СССР). Немцы ж ані не цікавіліся, якой мовай паняволеныя імі людзі гавораць, чытаюць, пішуць, нікога за гэта не каралі, і таму беларускія патрыёты адразу з гэтага скарысталі й ўзяліся за працу, пачалі намагавца перад акупацыйнымі ўладамі дазволу на адкрыццё беларускіх школ, хай сабе адно пачатковых пакуль што, на ладжанне культурных імпрэзаў, хораў, канцэртаў і т. д. І здарылася, дарма што вайна, жорсткі прыгнёт, спонтанічнае адраджэнне беларускае свядомасці, асабліва ў Заходняй Беларусі. Акупацыя трывала гады 4, але колькі ж было зроблена за гэтыя гады ў галіне нацыянальнае свядомасці, культуры! І вось гадунцы гэтых цяжкіх год якраз і склалі па сканчэнні вайны тую масу, тую хвалю беларускае эміграцыі, што расплылася працягам паваянных гадоў па свеце і складае той «феномен беларускае замежжа», аб якім Вы прыгадваеце. І ацэньваю я яго, ведама, дадатна, бо ён нас з вамі лучыць у адно.

Вы пытаецеся таксама, над чым адмыслова я працую сёння? Дык вась — над нічым адмыслова... і над усім. Мне ж ужо неўзабаве, у верасні, пойдзе 87-ы год! Парадкую «спадчыну» і адгучаюся на ўсё, чым жыве наша тут беларуская грамада, лаўлю таксама, часам з сумама, часам з радасцю, весткі з бацькаўшчыны — Беларусі.

Жыву я тут далекавата ад большых цэнтраў беларускае эміграцыі, хоць і трымаю з ёю шчыльную лучнасць. Вочы мае ўжо не тыя, што былі, рукі таксама, дык пісаць на машыцы мне цяжка. Спадзяюся, аднак, што маю тут пісаніну вы разбярэце і яна будзе Вам дапамогаю ў вашай працы. А пакуль што — бывайце здаровы. Вашая Н. Арсеннева.

Травень 1990 г.
Публікацыя Леаніда ПРАНЧАКА.

ТЭАТР

Падчас міжвер'я

Прэм'ера спектакля «Звон — не малітва» І. Чыгрынава, якую рыхтуе Акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы, прадставіць глядачам замест чананай гістарычнай драмы — драму чалавечую. Дастаткова нагадаць, што яе геранія зробіцца Рагнеда (Л. Давідовіч, А. Ільшэвіч)... Рэжысёр спектакля Г. Давыдзька (мастацкае кіраўніцтва пастаноўкаю ажыццяўляе В. Раеўскі) вызначыў сутнасць сваёй задумкі як дослед чалавеча ў... міжвер'і, якое на тры часы абумовіў сутык паганства ды хрысціянства і якое перагукнаецца з сённяшнім станам чалавечым. Час міжвер'я, час ахвяраў, калі новыя багі ішчэ не зазнавалі, а старыя хіба не зневажлі тых, хто ім так доўга слугаваў, час, які спрадвеку не спрыяе далікатным пачуццям, перадусім — каханню, альбо вылучае куміра й фундае куміры... Пласцічную выяву паганскае часіны ў спектаклі прапанавала кіраўнік зналага ансамбля «Госціца» Л. Новік, кансультантам па старажытнаславянскіх ратаборствах выпала быць Ю. Харкевічу, майстру спорту з Віцебска, кампазітар спектакля — А. Янчанка, мастак — Б. Герлаван.

Рэжысёр спектакля Г. ДАВЫДЗЬКА (ён сам — выканаўца адной з роляў) падчас рэпетыцыі.

Фота У. ПАНАДЫ.

МУЗЫКА

Свята ваўкавыскіх «моцартаў»

Гродзенская газета «Пагоня» паведаміла пра першае ў Ваўкавыску свята дзіцячай музычнай творчасці. Здаецца, нічога падобнага на Беларусі апошнім часам не ладзілася? Так, і тут усё было б ціха, калі б не энтузіязм вядомага ў Гродне педагога ды кампазітара Віталія Радзіёнава. (Між іншым, «школу Радзіёнава» прайшлі ў свой час ужо вядомыя ў рэспубліцы маладыя музыканты — кампазітары А. Бандарэнка, Я. Паплаўскі, гітарыст В. Жывалеўскі). Ён пазваніў у Ваўкавыскую музычную школу і прапанаваў дапамагчы ў занятках з дзецьмі, якія спрабуюць пісаць музыку... Сем месяцаў мінула з часу адкрыцця ў школе класа кампазіцыі пад кіраўніцтвам В. Радзіёнава, які штосуботу ездзіў у Ваўкавыск на заняткі з юнымі талентамі. З'явіліся першыя творчыя вынікі, узнікла і думка наладзіць аглядзіны працы ваўкавыскіх «моцартаў». Пра падтрымку абласных аддзяленняў Беларускага фонду культуры ды Дзіцячага фонду наладзіла школа гэтакія свята: адбыўся канцэрт, у якім прагучалі разнастайныя кампазіцыі чатырнаццаці юных музыкантаў. Акадэмістка Наташа Дзёбіш напісала п'есу для скрыпкі, Лера Яніноўская грала ўласныя фартэп'яныя п'есы і спявала рамансы, Лена Бортнік складала «Калыханку» на ўласныя словы ды песьню «Край мой беларускі» на вершы Н. Гілевіча. Гучалі вальсы, полькі, менуэты. Гучалі баян ды вялянчэль... Музычнае свята ў Ваўкавыску на доўга запомніцца і яго ўдзельнікам, і гасцям.

Кампазітару напісалі з Парыжа

Анатоль Багатыроў, адзін са старэйшых і значных беларускіх кампазітараў, атрымаў удзячныя лісты з Парыжа. Канцэртмайстар знакамітага «Гран-Апера» Жан-Марк Ралез пасля парыжскай прэм'еры Канцэрта для кантрабаса з аркестрам А. Багатырова напісаў: «Хачу выказаць Вам самую гарачую ўдзячнасць і сваё захапленне Канцэртам для кантрабаса з сімфанічным аркестрам, які так узбагачае нашу мізэрную літаратуру. На мой погляд, гэта самы цудоўны і цікавы з канцэртаў, які я ведаю. Выканаць яго для мяне — сапраўднае задавальненне. Утунка выйдзе пласцінка. Умовы запісу не былі спрыяль-

нымі: 4 запісы за дзве гадзіны. Пан Ракаў (прафесар Маскоўскай кансерваторыі па кантрабасе) зрабіў мне прапанову прыехаць у Маскву для выканання Вашага канцэрта. Для мяне было б вялікім гонарам выканаць Ваш канцэрт у Вашай прысутнасці. Яшчэ раз выкажаю Вам шчырае захапленне. У гэтым творы чуюцца беларускія інтанацыі. У другой частцы Канцэрта сфарміравана беларуская народная песня «Пазапроў, Божа, майго мілага». А за мяжу твор А. Багатырова трапіў дзякуючы таму, што Ленінградскае выдавецтва ў свой час надрукавала гэтыя ноты.

А. НЯДЗВЕЦКАЯ.

ФЕСТИВАЛІ

«Басовішча-92»

Гэтымі днямі традыцыйны ўжо фестываль беларускай песні пройдзе на Беласточчыне. Зноў — у лесе, зноў — «жывым», без фанатрама, будучы гучаць маладыя галасы. Польска-беларускае журы вызначыць лепшых сярод удзельнікаў «Басовішча-92». Рыхтуецца шэраг розных прызоў, але галоўным з іх будзе ўзнагарода БАСа — Беларускага аб'яднання студэнтаў.

ЛІТКУР'ЕР

Вам, абітурьенты!

У юнаноў і дзючат, якія мараць стаць студэнтамі, гарачая пара. Сярод уступных экзаменаў — экзамен па беларускай мове, які чкае сёлетна ўсіх, а не толькі тых, хто паступае на філалагічныя факультэты. На жаль, будзе многіх гэта, бадай, будзе адным з самых цяжкіх выпрабаванняў. Насустрэч абітурьентам пайшло выдавецтва «Вшэйшая шко-

ла», якое выпусціла для іх практычны дапаможнік пад назвай «Беларуская мова», напісаны калектывам кваліфікаваных, вопытных аўтараў. І зроблена гэта ў рэкордна кароткі тэрмін: за пяць месяцаў. Так што, спадары абітурьенты, шукайце дапаможнік «Беларуская мова». Есць ён і ў кнігарнях, і ў газетных кіёсках.

Новыя лаўрэаты

На чарговым пасяджэнні рады Саюза пісьменнікаў Беларусі былі прысуджаны літаратурныя прэміі. Лаўрэатам Літаратурнай прэміі імя Аркадзя Куляшова стаў Мікола МАЛЯУКА — за кнігу паэзіі «Зіміні дождж». Літаратурная прэмія імя Івана Мележа прысуджана Уладзіміру ДАМАШЭВІЧУ — за апавесць «Кожны чацвёрты».

«ЛіМ» віншуе новых лаўрэатаў, зычыць ім далейшых творчых поспехаў!

Лячыла бабуля, лечымся... самі

Пра гэтую кніжку, якая толькі што выйшла ў выдавецтва «Навука і тэхніка», некалькі гадоў назады і думаць неляга было. «Замовы ад хвароб», прытым у акадэмічным выдавецтве? Хо і асмеіліся азвацца аб ёй? А цяпер такая кніжка ёсць: складзены Г. Барташэвіч зборнік «Бабуля так лячыла», які мае падзаглавак: «Замовы ад хвароб». Кніжка раіць, як пазбавіцца ад зубнога болю, ад лішай, ад хваробы вачэй, ад пужання, ад... У прадмове да зборніка ёсць такія словы: «Лячэнне — у роўнай ступе-

ні мастацтва і навука. У свой час выдатны пісьменнік урач В. В. Верасаеў вельмі трапіва зазначаў, што хвароба вылучаецца не толькі лекамі і назначэннямі, але і душою самога хворага; яго бадзёра і веруючая душа — агромністая сіла ў барацьбе з хваробай. Давайце папраўляць сваё здароўе і з дапамогаю прафесійнай медыцыны, але не будзем надта суровымі да метадаў і сродкаў традыцыйнага народнага лекавання».

Адным словам: лячыла бабуля, лечымся... самі!

Запаветныя радкі Багдановіча

У серыі «Запаветныя радкі», якую выпускае выдавецтва «Мастацкая літаратура», пабачыў свет зборнік выбраных вершаў Максіма Багдановіча «Цяжкія радзімы васьліка». У яго ўвайшлі творы Максіма-Кніжніка, што даўно сталі хрэстаматычнымі — «Пагоня», «Вераніка», «Страцім-лебедзь», «Мяжы», «Случкія тначыхі», «Народ, Беларускі Народ!», «Край мой родны! Як выклалі Богам...» і іншыя. Змешчаны яны паралельна на дзвюх мовах. Спачатку на латышскай у перакладзе Андрэя Веяна і Віктара Ліўземніена, а пасля ў арыгінале. Адавадна змешчаны і дзве прадмовы. Іх напісалі Андрэй Веян і Рыгор Барадзюлін. Р. Барадзюлін і В. Ліўземніені ўклалі гэтую кніжку, якая, думаецца, з цікавацю будзе сустрацца аматарамі паэзіі ў нас і ў Латвіі.

Дарэчы, серыя «Запаветныя радкі», якая ўваходзіць з 1989 года, і задумана такім чынам, каб пад адной вокладкай змешчаны паэтычныя арыгіналы і іх пераклад. Праўда, спачатку яна планавалася як узаўважэнне па-беларуску шэдэў-

раў рускай паэзіі. Пабачылі свет зборнікі вершаў М. Лермантава і Б. Пастэрнака, адавадна ў перакладах А. Куляшова і Р. Барадзюліна. Вось-вось з'явіцца кніжка М. Някрасава «Багаславі і не забудзь», творы Іяноўскага пераўвасобіў па-беларуску Н. Гілевіч. А зараз у выдавецтва вырасьлі не абмяжоўвацца толькі рускай паэзіяй.

ДРУК

«Беларуская думка», № 7

У раздзеле «Вузлы аичиннай гісторыі: альтэрнатыўны погляд» — заманчонне артыкула М. Ермаловіча «Умацаванне Вялікага княства Літоўскага». Друкуецца надзвычайна дыялог карэспандэнта «БД» з намеснікам міністра культуры Рэспублікі Беларусь М. Падгайным «Народ не дазволіць памерці сваёй культуры», штрыхі да творчага партрэта мастака У. Кожуха «Жывое святло

душы», напісаныя П. Сабінам: настальгічны эцюд У. Глушанова «Затоўпленая лодка», чытацкі водгук Н. Грудзінскай «...і знойдзем пакаленне». У нумары — вершы К. Камейшы, эсэ Я. Пархуты «Галгофа», падборка матэрыялаў, аб'яднаных назвай «Тайны архіваў» — яшчэ адно вяртанне да гадоў сталінізму; шэраг публікацый, якія закрываюць надзвычайныя праблемы нашага жыцця.

ТЭЛЕБАЧАННЕ

...І вобраз самога паэта

Ці не найлепшы эфірны час на Беларускім тэлебачанні адалі 7 ліпеня прэм'еры фільма «Ніколі я не паміраў...»: аўдыторыя ля вечаровых экранаў мусіла дзіўліцца й дзіўліцца! Рэжысёр У. Бокуна, як заўважылі дасведчаныя, адышоў ад сцэнарыя (ён быў надрукаваны ў «ЛіМ», аўтар — Г. Колас, сааўтары — Т. Процька і В. Скалабан; Колас са Скалабанам адпрацавалі сваё і на здымках). Адышоў, аднавіўшы ці ўзнавіўшы пільны далёкіх падзей, што папярэднічалі ды наступічалі смерці Янкі Купалы, пэўным чынам пераасэнсаваную (уявіў?) ягоны мастакоўскі лёс; адметна крануўшы лёс Купалавых твораў, не «захрас» у іх, але і дэкарацыя іх таксама не зрабіў. Мастацкая і дакументальная пільны ў Бокуна, перастрэўшы адна адну, падняліся шляхам узаемапрацінення ці дыфузіі, злучыліся рэмінісцэнцыямі ды алозіямі з Купалавых «Тутэйшых», уасобленых М. Пінігіным на Купалавай сцэне. Больш за тое, вобраз Зносана (В.

Манаеў) нават развіўся сярод дакументальных ліній, выбудаваных У. Бокунам, — развіўся жорстка, займеўшы проста-такі шкспіраўскі «цень-горб» у выкананні І. Грамовіча. Дуэт Манаеў-Грамовіч перадусім чытае пратанолы, — галоўлітэўскія, НКУС, але камертонам чытанні робіцца цэнзурова праўна, маўляў, некаторыя імёны ды піяніцкі, кіштальту: «Бог нісаць з малой літары». Граматыка — Культура — Мастацтва сталіся ахвяраю палітыкі, але падрыхтавалі «адваротны ход», як славатая форма, вызначылі змест «бога, генія, паэта» з малых літар... Алозіі Бокуна-Коласа празрытыя.

Цяжка сказаць пэўна, хто натхніў вобразы, створаныя ацэрамі па суровай дакументальнай канве стужкі: Купала, рэжысёры Пінігін ды Бокуна, альбо ўлучыла адметнае вона апэратара Ф. Фрыдланда, ці моцна паспрыяла музыка У. Кур'яна... Прынамсі, і З. Белахвосцін, і А. Лябуш (Алена ды Янка Зольнік

на экране стварылі парадыйна-трагічную пару, Зоя, да ўсяго, проста-тані перастварыла П. Мядзёлку, і В. Манаеў, і М. Пінігін, што ў фільме прадстаўляе публіцы трагічна-смяшлівыя сцэны — Купалавы вершы, і акцёры, занятыя ў сцэнах уліўных допытаў НКУС (З. Гарачы, А. Ткачонак, Ю. Авяр'янаў), не схібілі на штучнае прадстаўленне «сябе ў абставінах фільма» (прачы, што гадоў праз колькі ўдзячныя крытыкі перасарадча адно з адным у вызначэнні тэрміну здымкаў ды «ўзросту», сапраўднасці кінавыяў!). Акцёраў, дзякуй Богу, не зму-

сілі падыграць і абставінам гібелі паэта: мо таму фільм глядзіцца як зняты «адным подыхам»? Мо таму не штурхае шукаць здрайцаў ды вінавацаў сучаснікаў? Гэтаксамна фільм, пазбаўлены доўгіх расповядаў магчымых і немагчымых сведкаў, залішніх побытавых падрабязнасцей (але не прамінуўшы спатканніў са сваякімі Купалы, сведчанніў М. Стальмашонна, тлумачэнніў святара Міхала Сапеля і г. д.), прыбаў найпершую істотную вартасць: па-свойму, але ўзнавіў-перастварыў скрутную Купалаву эпоху, вобраз самога паэта.

Ж. Л.

БЕЛАРУСКАЕ ЗАМЕЖОКА

Пра Ефрасінню Полацкую і...

На першай старонцы вокладкі чарговага, чацвёртага за сёлетні год нумара «Полацка» — выява Ефрасінні Полацкай у адлюстраванні А. Кузьміча, на другой — славыты крыж, зроблены майстрам Лазарам Богшам. На развароце А. Карпук адлюстраванне Спаса-Ефрасіннеўскай манастыр у Полацку, на трэцяй старонцы — малянок Полацкай Сафіі, зроблены У. Ліхачовым. Падбор ілюстрацый невыпадковы. Нумар прысвечаны Ефрасінні Полацкай і 1000-годдзю праваслаўнай царквы на Беларусі. Адавадзеным чынам падабраны і матэрыялы.

Пра жыццё слаўтай палачанкі расказвае А. Мельнікаў, пра духоўнае значэнне ле крыжа распавядае а. М. Ульянін. «Крыж Ефрасінні Полацкай і ўзвіжальныя крыжы XII—XIII ст.ст.» — тама артыкула В. Пуцко.

Чытач знойдзе працяг ужо знаёмых яму публікацый — артыкулаў М. Бельямуна «Эмблема на шчыце герба «Пагоня», П. Урбана «Да пытанія этнічнай прыналежнасці старажытных літвіноў», успамінаў «Мая няволя» Л. Шымана і Я. Ціхановіча, чарговы раздзел кнігі С. Бе-

лай «Віленскія беларусы распавядаюць...». Тут жа заканчэнне палітычнага партрэта З. Жылуновіча, напісанага М. Сташэвічам і Ю. Смірновым, артыкула К. Мерляна «Беларусы ў Аргенціне». Змешчаны вершы М. Кавылы, Л. Эміліта, карэспандэнцыя Я. Сажыча «І паны гаварылі нашаю моваю», ліст старшыні клуба «Спадчына» ў Мінску А. Белага «1993 год — Год беларускай культуры». Завяршае нумар традыцыйны падборка «З жыцця эміграцыі».

А. М.

РАДЫЁ

Мосціца радзёмост

Літаратурна-асветніцкі канал «Мост» (аўтар і вядучы — Валерый Анісенка) першымі выпускамі засведчыў сваю шматстайнасць: радзёмості спалучыліся з вершаванымі «адбіўкамі», тэатральнымі навінамі — з тэатральнымі ж анонсамі, выступленні аглядальнікаў — з заўвагамі крытыкаў... Натуральна, формы для літаратурнага асветніцтва прыдадуцца самыя старыя й самыя найноўшыя, да зместу ж варта паставіцца пільна, перадусім увяішы сваё кола слухачоў. Яго, праўда, можа акрэсліць вызначэнне каналу як «асветніцкага», да таго ж, з лемантара пачынаць, дзякуй Богу, не даводзіцца...

Тры казкі

Тры прэм'еры — тры казкі прадставілі малым слухачам супрацоўнікі Беларускага радыё: распачала іх «Непаседа» Г. Каржанеўскай, прадоўжыла «Дудна-самагудна» З. Дудзюк (рэжысёр С. Стэфановіч), трэцяй стала «Шкільныя горы» Р. Баравіковай (рэжысёр — В. Кернажыцкая). Істотна, што першыя дзве казкі п'есы нібы прадоўжыла выдавецтва «Юнацтва» зборнікам «Драўляны рыцар» (зборнік гэты прысвечаны рэпертуару лялечнага тэатра, адкрываецца ён прадмовай Анатоль Ляляўскага, уключае

таксама п'есы А. Вярцінскага, Л. Ламейкі, С. Кавалёва, І. Сідарука). Спектакль «Шкільныя горы» паводле народных казак, адметна сямпанаваных Р. Баравіковай, найперш вабіць вартасцямі рэжысёрскага працятання. Традыцыйныя героі, кіштальту Бабы-Ягі альбо Ваўкоў, Мурашоў, Дзятлаў, набываюць лірычна-натуральныя інтанацыі. Нават традыцыйныя фоны, шумы ды іншыя гукавыя аздабы, разнастаіць якія не часта выпадае, сякіястаны з гвстам і пачуццём меры.

РЭПЛІКА

Ці ж толькі дзеля грунтоўнасці

— Падобна, што нашай адзінай у рэспубліцы тэатральнай бібліятэцы пагражае заняпад! — мовіў на парозе рэдакцыі «ЛіМ» крытык і перакладчык Ванкарэм Нініфаровіч; за ім стаялі купалаўскія артысты С. Станюта, Г. Аўсяннікаў, Г. Давыдзька, В. Манаеў, малады драматург У. Граўцоў: сваю занепакоенасць будучыняй бібліятэкі, што месціцца ў памяшканні Дома работнікаў мастацтваў, прасіў іх перадаць і галоўны рэжысёр Акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы В. Раеўскі.

наскою становішча свайго ды сваёй бібліятэкі, нічога пэўнага па тэлефоне ўданладніць-адказаць не магла... Высветлілася, праўда, што новае кіраўніцтва Саюза тэатральна-дзячэў Беларусі мае намер ці то перанесці бібліятэку на новае месца, ці то скараціць яе... Есць пагроза, што пасля ўсёго гэтага грунтоўны падборкі тэатральнай літаратуры могуць, далікатна навуку, пазбавіцца сваёй грунтоўнасці. Між тым, нацыянальная бібліятэка кнігі «па тэатральным мастацтве» дахаты не дае ды таной-колькасці гэтых кніг не мае.

Ж. Л.

Жыве Беларусь!

— Раскажыце, калі ласка, адкуль і як, калі ўзнік нацыянальны дэвіз «Жыве Беларусь!» — і што ўкладваецца ў гэты паняцце?

(З пытання студэнтаў II курса гістарычнага факультэта ў перапынку паміж лекцыямі па літаратуры).

Вокліч «Жыве Беларусь!» вяртае нас у далёкія часы яшчэ на пачатку стагоддзя, калі ўпершыню ў зборніку «Жалейка» (выдадзены не пазней 11 (24) сакавіка 1908 года ў Пецярбурзе ў выдавецкай суполцы «Загляне сонца і ў наша аконца») з'явіўся верш Янкі Купалы «Гэта крык, што жыве Беларусь». Выпакутаванае і глыбокавынашанае пачуццё паэта вырываецца з грудзей палымным патрыятычным крыкам-воклічам, крыкам-верай, крыкам-спагадай, але над усім крыкам-услаўленнем, вітаннем, прадчуваннем, захваленнем, улюбёнасцю, упэўненасцю.

Ды і што гаварыць! — дзе я толькі гляджу,
Бачу родны край, сваю матку-зямлю;
А вот як не любіць гэта поле і бор,

І зялёны садок, і крыкліваю гусь!
А што часам тут страшна заенча віхор, —
Гэта энк, гэта крык, што жыве Беларусь!

Твор звернуты да ўсіх і кожнага. Гэта твор-маналог, але і твор — паэтычная ода Радзіме, Вацькаўшчыне, Беларусі. Ён нібы выдыхнуты з глыбінь народнага духу, зыходзіць з душы паэта, ідзе да сэрца, прасякнуты любоўю, напоўнены праўдай і ўдзячнасцю таленавітага і адданага сына, шчаслівага ад таго, што ён жыве на гэтай зямлі, вернага сына-патрыёта маці-Беларусі!

Гэты дэвіз стаў аксіёмай, з'явіўся нібы своеасаблівай формула жыцця беларускага народа, наказам і сцвярджаннем адначасна. Афарыстычны выраз быў падхоплены і развіты ў творчасці іншых паэтаў: у вершы «Жыве Беларусь» Тодара Чарнышэвіча, змешчаным у часопісе «Маладая Беларусь» у 1912 годзе; у прайзайнай імпрэсіі паэта і грамадскага дзеяча Фабіяна Шэнтэра «Жыве Беларусь», якая змешчана ў календары «Нашай Нівы».

Верш Т. Чарнышэвіча «Жыве Беларусь!» хочацца прывесці тут цалкам, бо твор з таго часу не перадрукоўваўся і вядомы хіба толькі запісным філалагам, зрэшты, як малавядомае і прозвішча самога аўтара.

Жыве Беларусь і іскрыцца,
У ёй праўда світае агнём!
Праснецца ўсе, каму спіцца,
Збярыцца цесным гуртом.

Хутчэй за работу з надзеяй,
Гэй, гэ, пагарджаны народ!
Устань, аглянсь! — ўжо дне...
За шчасце краіны ўпярод!

За звычай радзімы,
За родную мову
Пасей сваё слова
Адважна і смела!

Жыццесцвярджалныя матывы з думкамі аб Беларусі гучаць і ў ласкава-памярковым, а разам і трагедыйна-прачорым, заклікальна-горкім, але ўпэўнена-сцвярджалным дэвізе выдаўцоў і твораў «нашаніўскай» пары «Загляне сонца і ў наша аконца»; пераклікаюцца гэтыя гучныя заявы,

якія перамяжоўваюцца з крыкам і болям, з адчаем ад занябанасці і прынжанасці краю і чалавека ў ім у творах Цёткі, Я. Коласа, Ф. Багушэвіча, Я. Лучыны і іншых.

Янка Лучына пісаў:

...Сонца на сук скрозь хмары цёмныя
Прагне ясна над нашай ніваю,
І будучы жыць дзеткі патомныя
Добраю доляю, доляй шчасліваю.

Доўгі час словы «Жыве Беларусь!» былі своеасаблівай формай нацыянальнага прывітання. Яно гучала так, як бы гучалі словы: «Слава Беларусі!» У гэтым воклічу паяднана ўсё разам: гісторыя і сучаснасць, нашы нялёгка шляхі да незалежнасці, пакрычастыя дарогі да ўзыходжання і нацыянальнай славы, жаданне прабіцца да свету праз гоўшчу стагоддзяў, праз напластаванні заблуджэнняў і прымхаў, праз бар'еры бязвер'я і нацыянальнага нігілізму, праз туман падазронасці і адмаўлення, скрозь схаванае непрыняцце і адкрытую варожасць.

Хацелася б, каб выраз-дэвіз гэты застаўся ў нашым ужытку. Каб зусім справядліва і заслужана мог стаць (ды і даўно стаў ужо!) сапраўды нацыянальным дэвізам беларусаў і Беларусі. Бо не састарэў ён, не прыг-

ЧАРОТА ВОБЛІК НЕЗАБЫЎНЫ

Друкуючы згадкі С. СВІРЫДАВА пра сустрэчу ў далёкіх 30-я гады з М. Чаротам, скарыстоўваем гэтую нагоду дзеля таго, каб паведаміць чытачу, што якраз днямі

аўтару ўспамінаў, старэйшаму беларускаму журналісту і літаратуры споўнілася 80 гадоў. «ЛіМ» віншуе Сяргея Аляксеевіча з юбілеем і жадае здароўя і бадзёрнасці.

Зіма ў тым годзе была снежная, марозная. Завеі і моцныя паўночныя вятры намалі сумёты-горы снегу. Ні праехаць, ні прайсці. І ў той дзень, добра памятаю, мяла завіруха. Не дзіва, што вучні з далёкіх вёсак не прыйшлі ў школу. Але ж заняты ўсё роўна адбыліся. Праўда, у старэйшых класах замест шасці ўрокаў было пяць. Скарацілі заняты таму, што ў дзве гадзіны дня быў прызначаны сход сельсавета актыву, які заўсёды праходзіў у школе, бо ніякага клуба ў той час у цэнтры Беляшкёўскага сельсавета не было.

Нягледзячы на завіруху, актывісты ў вызначаны час запоўнілі невялікую залу школы. Замест дзіцячых галасоў загучала мужчынская і жаночая гамонка. Гадалі, што за прадстаўнік прыедзе з самога Мінска на сход? Старшыні сельсавета Мацвіевічу пазванілі з раёна, што з'явіцца нейкая «важная шыхка». А, можа, у такую халадзчу і не з'явіцца?

Раптам дзверы адчыніліся і за клубам халаднага паветра, здаецца, не ўвайшлі, а ўкаціліся два рослыя мужчыны ў чорных да пят кажухах і ў шапках-вушанках. Калі прадстаўнікі паздымалі вушанкі і кажухі і селі ў прэзідыум за школьны стол, у адным з іх я адразу пазнаў прадстаўніка Лёзненскага райкома партыі Барташа з акуратна падстрыжанай чорнай бародкай, з чорнай чупрынай на галаве. На доўгім яго носе месціліся акулляры, з-пад якіх зыркалі туды-сюды няпэўнага колеру вочы. Прадстаўнік жа з цэнтра меў прыгожы з тонкімі абрысамі хударлявы, стомлены твар. Цёмнасінія вочы ўважліва аглядалі прысутных.

Тым часам старшыня сельсавета аб'явіў нараду адкрытай:

— На позве дня ў нас — нарыхтоўка льновалакна. Перш чым даць слова па гэтым пытанні прадстаўніку райкома партыі таварышу Барташу, мушу паведаміць: на нашай нарадзе прысутнічае прадстаўнік ЦК Кампартыі Беларусі таварыш Чарот. Павіншваем жа нашага дарагога госця.

Дружныя воплескі страсанулі сцены старой школы. «Чарот... Чарот...» — паўтарыў я ў думках прозвішча прадстаўніка з Мінска. Няўжо гэта паэт Міхась Чарот? Не, не можа быць, каб такога выдатнага паэта паслалі ў глухаман на льнонарыхтоўкі. Смеху вярта. Але адкуль я ведаю гэтага чалавека? Дзе я мог бачыць яго? Гэтае пы-

танне хвалявала мяне на працягу ўсяго сходу.

Упаўнаважаны райкома гаварыў, як заўсёды (я муў яго прамовы не адзін раз) узнесла, эмацыянальна, з надрывам у голасе, часам нават крычаў, махаў у паветры рукою і пагражаў актывістам і сляням карай.

— План ільонарыхтовак у сельсавета зрываецца ганебна, — у каторы раз паўтарыў ён, папраўляючы на носе акулляр, — а вы, актывісты Саветскай улады, спіце ў шапку, змірыліся з такім становішчам! Не выляляеце пачомнікуў замаскіраваных кулакоў і класавых ворагаў, якія робяць усё, каб наш-нодзіць нам, сарваць ільонарыхтоўкі, не даць сыравіны льнозаводам. Такое ганебнае становішча мы не пацярпім! Прыем самыя рашучыя захады супраць сабатажнікаў і кулацкіх падпалак, выведзем іх на чыстую ваду, за вуха — і на сонейка...

Я слухаў, а не спускаў вачэй з Чарота. Мне было цікава назіраць, як ён рэагуе на занадта пагрознае прамову Барташа. Чарот сядзеў моўчкі, з засяроджаным, суровым тварам, часам паціскаў плячыма і запісваў нешта ў бланкот. А калі дакладчык скончыў, спытаў у старшыні сельсавета: чаму не выконваецца план па нарыхтоўцы льновалакна? У чым прычына?

Старшыня, нібы нахлынуўшы ў кулак, растлумачыў. З яго тлумачэнняў выходзіла, што план нарыхтовак сельсавету завышаны, не ўлічаны сёлетні неўрадкая лёна.

— Аб гэтым я гаварыў і ў раёне, — падрэсліў ён. — Аб гэтым ведае і таварыш Барташ... Але не падамайце, што я супраць выканання плана. Кроў з носу, а мы яго абавязаны выканаць!

— Правільна я кажу? — звярнуўся ён да прысутных.

— Правільна! — адгукнуўся нехта.

— А дзе ж селяніну лён узіць? — пачуўся нясмелы голас. — Калі ў яго няма...

— Вось чуецца, які гнілы настрой? — грозна сказаў Барташ. — У каго сапраўды няма, хай едзе на Смаленшчыну і купіць. Там, кажучы, прадаюць... Ад плана не адступім. Ні на кроў...

— У каго ёсць к дакладчыку яшчэ пытанні? — спытаў старшыня сельсавета.

Я не вытрымаў і спытаў: — А калі і грошай няма, за што ж чалавек купіць?

— А табе, настаўнік-камсамалец, не да тавару быць кулацкім падпалам, — абрэзаў мяне Барташ.

На пытанне, хто хоча яшчэ выказацца — ніхто не адзэваўся. Я ведаў: бяліся выступаць і прычыць упаўнаважанаму райкома Барташу, тым больш у пры-

сутнасці прадстаўніка з цэнтра. Усе з нецярпеннем чакалі яго выступлення. Што скажа ён?

Чарот устаў з-за стала, абавёў вачыма залу, цяжка ўздыхнуўшы, загаварыў:

— Што я вам, дарагія таварышы, мушу сказаць? Мушу сказаць: нялёгкая задача перад намі стаіць. План ільонарыхтовак у вашым сельсавета сапраўды не выконваецца, можна сказаць, зрываецца. Давайце разам памяркуем, падумаем, як напавіць справу. Толькі рабіць гэта, на маю думку, трэба без крыку, без пагроз і запалохвання. — Чарот павярнуў галаву ў бок Барташа. Барташ шмыгнуў носам, бліснуў злосна акуллярамі, апусціў галаву і стаў запісваць нешта ў бланкот. А Чарот тым часам працягваў гаварыць ціха, лагодна, пераканаўча. Раў прысутным пагаварыць з кожным хлебаробам, які мае лішніх лютотрасты ці валакна, каб прадаў дзяржаве.

І пасля сходу ён шчыра, задушэўна гаварыў з актывістамі сельсавета. Я ўважліва слухаў яго і ўсё гадзі: паэт ён ці толькі мае аднолькавае прозвішча з ім? І наважыўся ўрэшце спытаць у яго самога. А для большай упэўненасці я рашыў паказаць яму фатаграфію, якая была змешчана ў падручніку па беларускай літаратуры. Калі Чарот накіраваўся да выхаду з класа, я падышоў да яго з разгорнутым падручнікам і нясмела спытаў:

— Скажыце, калі ласка, гэта вы тут на фатаграфіі?

Кінуўшы позірк на фота, ён з усмешкаў сказаў:

— Калі маю з ёю падабенства, значыць, я... — І запытаў: — Значыць, вы — выкладчык беларускай мовы і літаратуры?

Асмялеўшы, я рашыў запрасіць Чарота на абед да сябе. Не паспеў ён адказаць на мае запрашэнне, як да яго з такой жа прапановай звярнуўся старшыня сельсавета. Радасна забілася маё сэрца, калі пачуў: «Дзякуй, таварыш Мацвіевіч, за клопат. Але мяне ўжо запрасіў вась ён...»

Я растлумачыў, што жыву ў адной бяздзетнай бабулі-калгасніцы. Завуць яе цётка Маланя. А муж яе пайшоў з калгаса ў горад на будоўлю.

— А, можа, яна будзе незадаволеная, — усумніўся мой спадарожнік, — што прывядзеш названага госця?

Я растлумачыў, што гаспадыня дужа добрая, веплівая і будзе рада госцю. Неўзабаве мы былі на пагорку, на якім маячыў каля ляска адзіны хутар з

невялікай хацінай і хляўком. Толькі наблізіліся да хаціны, як адчыніліся ў сенцах дзверы і з іх выглянула цётка Маланя.

— Чаму ж ты, Аляксеевіч, так затрымаўся на абед? — з дакорам спытала.

Я растлумачыў, што быў на нарадзе сельсавета актыву і вась прывёў госця на абед.

— З самой сталіцы, з Мінска прыехаў. Ведаеце, хто? Сам знакаміты паэт Міхась Чарот.

— Паэт Чарот? Чула. Сяргей Аляксеевіч раскаваў пра вас і вершы чытаў ваши. — Заўсміхалася на ўвесь рот гаспадыня і падала госцю руку. — Дужа рада пазнаёміцца. Міласці прасім — за стол.

За сталом Чарот спытаў:

— А скажы, настаўнік, чаму ўпаўнаважаны райкома партыі назваў цябе кулацкім падпалам?

Я раскаваў такую гісторыю. Было гэта яшчэ восенню ў пачатку навуцальнага года. Пасля заняткаў паклікалі мяне ў сельсавет да старшыні. У яго кабінце сядзеў на канапе і дыміў цыгарэтай Барташ. Убачыўшы мяне, ён устаў з канапы і сказаў настольківа: — Дарогу ў Шучэва ведаеш? Я кінуў галавой.

— Дык паедзеш туды цвёрдазаданнікаў трэсці? Не выконваюць план хлеба-і бульбарыхтовак.

У той час загад прадстаўніка раёна быў для нас, камсамольцаў, законам, ніхто не мог яго адмяніць.

Барташ сеў верхам на гнядога, добрага каня і тузануў вуздэчкай. Конь спорна пайшоў, я ледзь упрэўся за ім. Потым конь пайшоў цішы і я пайшоў побач з ім. Барташ спачатку маўчаў, а потым нечакана загаварыў:

— Ты, настаўнік, напэўна, зайздросціш мне, што еду на кані. А зайздросціць няма чаго. Каб не гэты конь, даўно б застаўся без ног, снапыціўся б. Бо матляцца даводзіцца па раёне штодня. А цяпер вась райком прымацаваў да вашага сельсавета, самога адсталага ў раёне па нарыхтоўках бульбы. А чаму адстае? А таму, што тут сляны аднаасобнікі, асабліва заможныя цвёрдазаданнікі, хаваюць хлеб і бульбу, сабатажнікі. Ненавідзяць Саветскую ўладу. А мы з імі цацаемся, угаворваем, агітуем... Іх не агітаваць трэба, а падразаць пад корань. І ведаеш што: каб мне далі поўную ўладу, усіх бы іх адправіў туды, куды і кулакоў... Бачу: ты скрыві твар, не згодзен?

Я смела сказаў яму, што не згодзен. Нагадаў яму выказанні Леніна пра селяніна-серадняка як саюзніка пралетарыяту. Нагадаў прозвішчы слянісераднякоў Волкава, Бабнова, Грачынінава, якія не нарысталіся наёмнай працай, не мелі парабнаў, а іх незаконна раскулачылі і выслалі з вёсак.

Барташ спыніў каня, устаўся на мяне сваімі акуллярамі, злосна сказаў:

— Дык ты, аказваецца, хоць і выкладзеш грамадазнаўства, ведаеш законы, абараняеш кулакоў, іх падпывала... Глядзі ў мяне! — Ён памахаў бізунном наля майго твару. — Глядзі, камсамалец!

...— Так, — цяжка ўздыхнуў Чарот. Ён дастаў з кішэні пачак цыгарэт. Закурыў і моцна зацягнуўся, ажно закашляўся.

— І старшыню нашага калгаса зэстрэліў. Селязнёва, — загаварыла гаспадыня.

Аляксей КАРПЮК

14 ліпеня 1992 года пасля цяжкай і працяглай хваробы перастала біцца сэрца вядомага беларускага пісьменніка, заслужанага работніка культуры Беларусі, добрага, чулага чалавека Аляксея Карпюка.

Аляксей Нічыпаравіч Карпюк нарадзіўся 14 красавіка 1920 года ў вёсцы Страшава на Беластоцчыне. Да вызвалення Заходняй Беларусі скончыў 2 класы Віленскай гімназіі. У 1939—1941 гг. вучыўся ў Навагрудскім педагагічным вучылішчы. У гады Вялікай Айчыннай вайны ў складзе падпольнай дыверсійнай групы актыўна змагаўся з ворагам, быў камандзірам партызанскага атрада імя Кастуся Каліноўскага на Гродзеншчыне. Спазнаў пекла нямецкіх канцлагаў. У 1944—1945 гг. у складзе дзеючай арміі прайшоў з баямі Польшчу і Германію.

Пасля вайны скончыў аддзяленне англійскай мовы Гродзенскага педінстытута, настаўнічаў, быў загадчыкам Сапоцкінскага райана. Працаваў у Гродзенскай абласной газеце, пасля — уласным карэспандэнтам газеты «Літаратура і мастацтва». З 1977 па 1981 гг. — дырэктар рэспубліканскага музея гісторыі рэлігіі і этнізму і да апошніх дзён узначальваў Гродзенскае аддзяленне Саюза пісьменнікаў Беларусі.

Упершыню Аляксей Карпюк выступіў у друку ў 1953 годзе — на старонках часопіса «Полымя» была надрукавана яго апавесць «У адным інстытуце». Затым выйшлі зборнікі апавяданняў і апавесцей «Дзве сасны», «Свежая рыба», «Партрэт», кнігі нарысаў «След на зямлі», «Мая Гродзеншчына», апавесці «Данута», «Пушчанская адзеся», раман-быль «Вершалінскі рай» і іншыя.

За кнігу прозы «Сучасны канфлікт» яму была прысуджана Літаратурная прэмія Саюза пісьменнікаў Беларусі імя Івана Мележа.

Аповесці і апавяданні Аляксея Карпюка друкаваліся на Украіне, у Расіі, Поль-

шчы, Балгарыі, Германіі і іншых краінах. Творчасць пісьменніка прасякнута сьмялівай любоўю да роднай зямлі, глыбокай павагай да чалавека працы, болей і трывогай за будучыню. Многія раманы, апавесці, апавяданні маюць аўтабіяграфічны пачатак. У іх пульсуе няўрымслівы характар Аляксея Карпюка — адважнага воіна, змагаючага за справядлівасць і праўду.

За баявыя заслугі ў часы Вялікай Айчыннай вайны А. Н. Карпюк узнагароджаны ордэнамі Чырвонага Сцяга, Айчыннай вайны, медалямі, залатым крыжам ордэна «Віртуці Мілітары» (Польшча).

Светлая памяць аб таленавітым пісьменніку, сумленным працаўніку, чалавеку высокай прынцыповасці назаўсёды захавецца ў нашых сэрцах.

С. С. ШУШКЕВІЧ, В. Ф. КЕБІЧ, М. І. ДЗЯМЧУК, Д. Н. АРЦЫМЕНЯ, А. І. БУТЭВІЧ, Я. К. ВАЙТОВІЧ, В. А. ГАЙСЕНАК, П. Н. КРАУЧАНКА, І. А. БРЫЛЬ, В. У. БЫКАУ, Н. С. ГІЛЕВІЧ, П. Е. ПАНЧАНКА, Я. І. СКУРКО (Максім Танк), І. П. ШАМЯКІН, В. У. АДАМЧЫК, Д. І. БІЧЭЛЬ-ЗАГНЕТАВА, Р. І. БАРАДУШАНОВІЧ, Г. В. ДАЛІДОВІЧ, А. П. ЖАЛІЗОВІЧ, С. І. ЗАКОННІКАУ, В. В. ЗУЕНАК, В. А. КАВАЛЕНКА, У. А. КАЛЕСНІК, А. П. КУДРАВЕЦ, А. І. МАЛЬДЗІС, П. М. МАКАЛЬ, І. Я. НАВУМЕНКА, У. А. ПАУЛАУ, Н. Е. ПАШКЕВІЧ, А. У. ПІСЬМЯНКОУ, І. М. ПТАШНІКАУ, Б. І. САЧАНКА, В. П. СУПРУНЧУК, І. Г. ЧЫГРЫНАУ.

З ПОШТЫ «ЛіМа»

А ПРОБАШЧ ТУТЭЙШЫ...

Падчас нядаўняй пілігрымкі мне разам з іншымі вернікамі давялося наведаць Будслаў. Цудадзейная Маці Божая будслаўская ўжо не адно стагоддзе збірае вакол сябе тысячы паломнікаў. Але святочны настрой у нас быў сапаваны, і вось чаму: сустрэў нас каля касцёла ягоны пробашч, распавёў гісторыю мястэчка і касцёла ды паміж іншым сцвердзіў, што ўсе, маўляў, тут паліякі, а тэрыторыя гэтая, на вялікі жаль, знаходзіцца пад Беларуссю, акупаваная. Так вось, не больш і не менш. Кажа пробашч, што ў буду-

чы, хто ж забараняе? Колькі можна рваць на шматкі нашу радзіму? Як каталік — так і паляк, а як праваслаўны — дык ужо і рускі? Дзе яшчэ такое ўбачыш? Толькі ў нас, на Беларусі, бо самі мы забыліся на сваю мову, выракліся сваіх каранёў. Вось нам і патураюць. Будзе ў Будславе цэнтр духоўнасці, цэнтр культуры, ды толькі які? Спяваюць старэнькія бабулькі ў тамтэйшым касцёле пад орган па-польску, а выйшаўшы з касцёла, моваць па-беларуску. І так ці не паўсюль.

Кожны мае права маціца на сваёй мове. Але нельга, каб вера рабіла нас чужынцамі на сваёй зямлі. Ірына КОВАЛЬ, г. Мінск.

АБ'ЯВЫ

БЕЛАРУСКАЯ ОРДЭНА ДРУЖБЫ НАРОДАУ ДЗЯРЖАУНАЯ КАНСЕРВАТОРЫЯ

АБ'ЯВЛЯЕ КОНКУРС

на замяшчэнне пасады прафесарска-выкладчыцкага складу (для тых, хто мае мінскую прাপіску):

- Кафедра музычнай педагогікі: менты, згодна Палажэнню аб конкурсах, накіроўваць на імя рэктара на адрас: 220600, г. Мінск, вул. Інтэрнацыянальная, д. 30.
- Старшыня выкладчык (спецыяльнасць фартэпіяна) — 1. Тэрмін падачы заяў — адзін месяц з дня апублікавання. Заявы і даку-

Даведкі па тэл.: 27-49-42, 26-06-70.

СТАМАТАЛАГІЧНАЯ ПАЛІКЛІНІКА ПРАПАНОУ

платнае лячэнне зубоў

з выкарыстаннем імпартаўных пламбі-роначных матэрыялаў чэшскай, са-вецка-амерыканскай і германскай вытворчасці. Гарантыя — высокая кваліфікацыя вопытных спецыялістаў. Тэлефон для даведак у г. Мінску: 65-38-35 ад 8.30 да 20.30.

Саюз пісьменнікаў Беларусі выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Сцяпану Лаўшуну з прычыны напатакшага яго гора — смерці ЖОНКІ.

лушыўся той «енк-крык», не меней смыліць сэрца сёння ад заклапочанасці пра лёс Бацькаўшчыны і яе людзей. Добра было б, калі б гэты выраз-дэвіз з цягам часу стаў проста сімвалічна-рытуальным вітаннем ці неабходнасцю ў ім сама па сабе адпала б з-за яго відавочнай неадпаведнасці рэальнасці, недарэчнасці, а ўспрымаўся б усюшэліва-паблажліва, як пажаданне «жыць» ці «слыць», «здараўля» чалавеку, які і жартам і ўсур'ез карчы варочае за двух. Але ж нам яшчэ трэба шмат зрабіць, каб жыла, існавала і напаянялася новым зместам незалежная Беларусь, каб трывала станавілася на ногі і была, як пісаў той жа Купала, «сама сабе гаспадыня», што ніхто і слова не закіне хоць, яна і з мужыкоў, «А як выйшла ў людзі...»

І з гэтай нагоды хацелася б выказаць некаторыя свае меркаванні «Народнай газеце». Думаецца, што варта адкінуць прэч з эпіграфа-закліка пад назвай газеты сарамліва-перайначанае і нейтральна-скупое пажаданне-дэвіз «Жыві, Беларусь!», ад якога хочаш не хочаш, але так і патыхае ўсё ж калі не штучнасцю і аморфнасцю, дык гэткай бутафорска-закамуфляванай сцэнічнай саладжавасцю, салютам, які ўзяты нібыта з часоў піянерскіх вітанняў пампезных формаў.

На нашу думку, варта ўсё ж паставіць дэвіз-афарызм «...жыве Бела-

русь!» з подпісам — Янка Купала — калі так ужо неабходна, засведчыўшы тым самым, што выраз узяты з твора Я. Купала, альбо прыводзіць эпіграфам купалаўскай радок цалкам: «Гэта крык, што жыўе Беларусі!», у якім выявіўся і боль, і трывога, і надзея, і вера паэта.

Ад сцвярджэння-канстатацыі «Жыве Беларусі!» варта смяяць выходзіць «у людзі», да людзей, да народаў Еўропы і свету. Да сцвярджэння-ўслаўлення «Жыве Беларусі!»

Як мы маглі пераканацца, у выразе «Жыве Беларусі!» гучаць найперш апаэтызаваныя Купалам і іншымі творцамі, выдатнымі сынамі Маці-зямлі, слава і гонар Беларусі, яе мінулае і сённяшняе, яе пакутніцкі, але няскораны і гераічны шлях да незалежнасці і самастойнасці, нязломная, і глыбокая вера ў лепшае будучае, трывалае захопленне жыццём, Праўдай, Хараством, Сонцам, Зямлёю, рэчамі вечнымі і вызначальнымі, услаўленне зямлі і чалавека на ёй, услаўленне і вітанне Новага Дня і Новага Часу, Новага Жыцця.

Прывітаем жа адзін другога «Жыве Беларусі!» і адкажам: — Жыве!

Уладзімір НАВУМОВІЧ,
загадчык кафедры беларускай мовы і літаратуры Белдзяржуні-версітэта.

— Старшыню застрэліў?! — здзіўлена перапытаў гасць.

І я мусіў раскажаць. А было так. З Віцебскай турмы ўцёк адзін сельжніцвердзяданнік (прозвішча яго, калі не памыляюся, было Масальскі), пасаджаны быў за невыкананне нарыхтовак. І, казалі, прыйшоў у сваю ж вёску, толькі жыў, хаваючыся, не дома, а ў сваякоў. Пра гэта працуў упунаважаны райкома Барташ. І загадаў старшыню сельсавета сабраць надзейных узброеных людзей і злавіць уцекача-бедалагу жывым ці мёртвым. Гэтую аперацыю ўзначаліў сам. І забіў яго, калі той нібыта кінуўся ўцякаць...

— А яго, гэтага Барташа, хоць судзілі? — нейкім асіплым голасам спытаў Чарот.

— Ніхто яго не судзіў, — перахпіла мой адказ гаспадыня.

— Як ездзіў верхам на кані, так і ездзіць.

...Уначы Чарот дрэнна спаў. Часта вачаўся, цяжка ўздыхаў, бубніў нешта сабе пад нос. А часам нават голасна спрачаўся з кімсьці. Размахваў рукамі. Калі раніцай я асцярожна сказаў яму пра неспакойны сон, ён прызнаўся, што спіць часта дужа неспакойна. Яго мучаюць усялякія кашмары. І сёння на яго напалі бандыты. Ледзь адбіўся. Адзін бандыт быў падобны на Барташа.

Пасля сьнедання мы паспяшаліся ў сельсавет. Перад дзвярыма старэй запражаны ў вазок сівы конь. Старшыня Маціевіч чакаў нас. Яны ўладкаваліся на задняе сядзенне, а я на пярэдняе. Праехаўшы з кіламетр, я адчуў, як мерзнуць ногі, бо абутак у мяне быў не па халоднай зіме — звычайныя чаравікі. Каб сагрэцца, вымушаны быў бегчы ўслед за санямі аж, бадай, да самога вёскі Морачы. Тутэйшыя сяляне-аднаасобнікі, па сцвярджэнні старшыні, злосна не выконвалі льнонарыхтоўкі, прелялялі сабатаж.

Мы аб'ехалі, бадай, усю вёску, пабывалі амаль ва ўсіх хатах. І нідзе не выявілі лішкаў лёну. Толькі на адным хутары ў гумне знайшлі цэлы трыценільнотрасты. Старшыня склаў акт і загадаў неадкладна гаспадару адвезці яе на нарыхтоўчы пункт.

Пад вечар мы, стомленыя і галодныя, вярнуліся ў сельсавет. Старшыня прапанаваў Чароту пайсці з ім пабедаць. Ён падзякаваў і сказаў, што пойдзе да мяне, чаму я дужа абрадаваўся.

Пасля абеду, калі Чарот сядзеў на лаве ля анна і праглядаў газету «Беларуская вёска», я дастаў з шуфляды сшытак са сваімі творамі і, адчуваючы, як моцна забілася сэрца ад хвалявання, наблізіўся да паэта. Пачанаў, пакуль ён зверне на мяне ўвагу. І ён звярнуў. Пахлаўшы газету на стол, спытаў, што ў мяне за сшытак. Я сказаў, што даўно пішу вершы, для сябе, і напярасіў, каб ён пачытаў хоць асобны і зрабіў заувагі. Ён узяў сшытак і пачаў гартцаць.

— Паглядзім, што вы тут напісалі. Каб схаваць хваляванне і не перашкаджаць, я нанінуў на плечы кажушок, узяў сянеру і выйшаў у павець, пачаў калоць дровы. І тан заюшыўся,

што не пачуў, як мяне кліча гасць. Калі зайшлі ў хату, Чарот загаварыў:

— Ну, што ж, працятаў бегла вашы вершы. І скажу: не дрэнна пішаце. Асобныя можна друкаваць.

— Можна?! — выгуннуў я ад радасці.

— Можна. І трэба. Асабліва спадабаўся верш «Канец зімы». Раю паслаць у газету. Упэўнены, надрукуюць.

Я і ў мінулую ноч, ён спаў неспакойна, трызніў, варочаўся з боку на бок.

Раніцою накіраваліся ў сельсавет, каб зноў паехаць па хутарах. Па дарозе ён параіў мне пайсці ў школу.

— Ваш абавязак вучыць дзяцей, а не шукаць па закутках лён. Мы са старшыней сельсавета самі ўправімся з гэтымі нарыхтоўкамі.

Ён прыйшоў, калі ўжо сцямнела. Твар быў стомлены, учарнены. Ад ежы адмовіўся. Сказаў: «Людзі добрыя накармілі». Моўчкі курчыў, пакашліваючы. Калі гаспадыня пайшла дагледзець жывёлу, прызнаўся мне, што моцна паспрачаўся з Барташам, які арыштаваў незаконна селяніна-аднаасобніка і прывёў яго ў сельсавет, адкуль яго пагналі ў раён, каб судзіць за невыкананне плана па нарыхтоўках ільну.

— Я сказаў гэтаму ўпунаважанаму райкома, што яго трэба самога судзіць за здэкі над простымі, невінаватымі людзьмі. Замест таго, каб прызнаць свае памылкі, ён пагразіў напісаць на мяне скаргу ў ЦК за тое, што нібыта абараняў кулакоў і падкулачнікаў. Яшчэ раз пераканаўся, што ад такога нягодніка з партбілетам у кішэні можна ўсяго чакаць... Памачаўшы, дадаў: — Не хацеў гаварыць, але бачу, ты свой хлопец і рашыў сказаць: і ў нас, у Мінску, ёсць такія ж Барташы. Яны таксама здэкуюцца з людзей, без суда і следства піхаюць у турму... І нашага брата, пісьменніка, не шкадуюць.

— І пісьменнікаў? — здзіўіўся я.

— І пісьменнікаў, і вучоных. Я паспрабаваў абараніць аднаго. Даўно ведаю яго. Надта сумлены чалавек. Дык мяне, ведаеце, запрасілі ў камітэт дзяржаўнай бяспекі і сам начальнік Берман павадзіў пальцам вакол майго носу, пагразіў, каб маўчаў і не рыпаўся... А хіба я магу маўчаць?...

Назаўтра раніцою Міхась Чарот пакінуў мяне кватэру. Дзякаваў шчыра за гасціннасць. Запрасіў мяне і гаспадыню прыехаць у Мінск да яго ў гасці. Пакінуў адрас...

Калі я наступіў на вучобу ў Мінскі камуністычны інстытут журналістыкі, мне неаднойчы карцела зайсці да знакамітага паэта. Але ўсё неж саромеўся. Толькі аднойчы сустрэў яго на вуліцы Энгельса. Ён адразу, пазнаўшы мяне, стаў запрашаць да сябе. Я спытаўся на камсамольскі сход. Паабяцаў зайсці ў другі дзень. Аднойчы наважыўся і зайшоў. Але дома яго не застаў. А праз нейкі час пачуў, што Чарота арыштавалі як ворага народа...

Сяргей СВІРЫДАУ.

ЧЫМ ДАЛЕЙ ідзе працэс адраджэння нацыянальнай супольнасці на Беларусі, тым больш п'якучым робіцца пытанне аб адзіным хрысціянскім календары. Вядома, што найлепш арганізуе этнічную свядомасць літургічны год, кругабег якога дазваляе містычна суперажываць падзеі, вызначаючы сутнасць хрысціянства, разам, супольна, адчуваючы аднасць сяброў, родзічаў, дзядоў... Аднак гістарычныя абставіны падзялілі наш народ на дзве часткі: адны жывуць паводле так званых Грыгарыянскага, другія — паводле так званых Юліянскага часаўспрымання. Сталася такім чынам, што пэўныя кален-

дарадкі ў гэтым пункце Усе-праваслаўнаму Сабору (гл., напрыклад, газету «Православное чтение», № 6, 1990 г.). Маскоўская Патрыярхія лічыць, што праваслаўную свядомасць ды наогул чысціню праваслаўя можа захаваць толькі Юліянскае часалічэнне і Александрыйская Пасхалія. І ўсё ж гэты стан не такі безвыходны для нас, калі згадаць рашэнне Свяшчэннага Сінода РПЦ 1967 года: «Беручы пад увагу практыку Старажытнага Царквы, калі Усход і Заход (Рым і азыйскія епіскапы) святкавалі Пасху

Але гэтую пастанову РПЦ не падтрымала, і, больш таго, у згаданым выданні Маскоўскай Патрыярхіі ўжо ў 1990 г. адносна Канстанцінопальскай нарады 1923 г. зазначаецца, што: «Юліянскі календар і Александрыйская Пасхалія, якія разам яўляюць сабою «Вялікі Індывідуальны» візантыйцаў ці «Святатворнае Кола» рускіх пасхалістаў, — гэта інструмент непераўходнага суладдзя, дасканаласці і прастаты». На думку аўтара артыкула «Літургічны час хрысціянскай культуры» А. Н. Зялінскага, Праваслаўны цэнтр Канстанцінопальскага Патрыярхата, працягваючы лінію «раскольніцкай» Канстанцінопальскай нарады 1923 г., канчат-

жа «апаганіцца» праз доты з Іудзейскай? Альбо, можа, паслядоўнасць Евангельскага падання аб тым, што спярша была Пасха Іудзейская 14 нісана (гэта цяпер пятніца перад Вялікаднем. — М. М.), а потым ужо Уваскрасенне Гасподня. Але ж вядома, што Цэрква, якія прынялі нікейскага пастановы, зусім не замяніла святнаваць Пасху ў адзін дзень з Іудзеямі (з 14 на 15 нісана) і пасля Нікейскага Сабора — у 328, 343, 347, 370, 394 гадах і ў больш познія часы (апошні раз у 783 годзе). («Богословские труды», т. 7, с. 206).

Вясвятляецца, такім чынам, што ў праваслаўным багаслоўскім асяроддзі Расіі, паводле думак Д. П. Агіцкага, зусім «недакладныя высновы аб сэнсе кананічных прадпісанняў пра час святкавання Пасхі. «У якім бы становішчы, — іранічна пытаецца ён, — апынуліся хрысціянне, каб, напрыклад, цяпер іудзеі змянілі сваю пасхалію ды наблізілі б сваё датаванне Пасхі да нашага, — ці не давалася б тады нам «уцякаць» ад іх са сваімі датамі і адпаведна пераглядаць сваю пасхалію?» (с. 206).

А вось згаданы А. Н. Зялінскі іншага меркавання на гэты конт: перайшоўшы на Грыгарыянскі стыль, каталікі парушылі паслядоўнасць Вялікадняў хрысціянскага і іудзейскага за перыяд з 1888 да 1988 ажно 19 разоў, бо менавіта столькі каталіцкая Пасха надыходзіла раней за іудзейскую і 4 разы з ёю супадала (значыць, «апаганьвалася»? — М. М.).

Такім чынам, зробім з усяго сказанага пэўныя высновы адносна беларускай «каляндарнай уніі».

1. Сучасныя багасловы РПЦ сцвярджаюць, што «ісцінасць Александрыйскай пасхаліі засведчана саборным вопытам амаль 2000 гадоў. І калі цэрквама накіравана калі-небудзь аб'яднацца, дык злучэнне гэтае ў сферы літургічна-царкоўнага календара павінна засноўвацца выключна на грунце Вялікага Святатворнага Кола (чытай: традыцыйнага Юліянскага календара РПЦ). Стрыжнем гэтай пасхаліі, як вядома, з'яўляецца догма аб несупадзенні Новазапаветнай (хрысціянскай) і Старазапаветнай (іудзейскай) Пасхі. Прызнанне гэтага сцвярджэння непарушым для Беларускага праваслаўнага Царквы называецца перакрываннем мажлівасць зліцца ўсім беларусам у Вялікім Свеце Хрыстовага Нараджэння і Хрыстовага Уваскрасення.

2. Цешыць тое, што не ўсе святары РПЦ лічаць так. Згаданае выказанне архіепіскапа Хрызастома дае спадзею, што неўзабаве праваслаўныя Летуvsкай Рэспублікі пераадолеюць бар'ер Маскоўскага Сінода і ўлучацца ў Еўрапейскае хрысціянскае часалічэнне. А праф. Агіцкі падмацоўвае такі прагноз навукова: «сцвярджэнне, што быццам бы згодна канонам хрысціянская Пасха заўжды павінна ісці за іудзейскаю, у аснове памылковае».

3. І гэта ў сваю чаргу адкрывае добрую магчымасць сціплым праваслаўным беларусам звярнуцца з вялікай пасхаю да свайго Кліра, каб той пачаў паціху задумвацца над перспектывай кардынальнай календарнай рэформы на абшары незалежнай Беларусі. Можа, гэта і будзе першым рэальным крокам да хрысціянскага сумаю ця ўмоўнае згоды, які сімвала падданства беларусаў у нацыянальную супольнасць.

Мікола МАТРУНЧЫК,
навуковы супрацоўнік
Нацыянальнага навукова-асветнага цэнтру
імя Ф. Скарыны.

КАЛІ СВАТКАВАЦЬ ВЯЛІКДЗЕНЬ?

«Календарная згода» на Беларусі: ці магчымыма яна

дарныя ўмоўнасці з'яўляюцца значна перашкодаю кансалідацыі беларускага этнасу. Пры адсутнасці ж трывалай нацыянальнай супольнасці гаварыць пра будучыню Беларусі вельмі складана і горуча. Таму вярта задумвацца, як можа быць праведзена календарная царкоўная рэформа на Беларусі ва ўмовах палітычнага і канфесійнага суверэнітэту нашай рэспублікі.

Зрэшты, гэтая праблема не такая ўжо і «беларуская». Шмат якія краіны альбо вырашылі альбо яшчэ збіраюцца вырашаць календарную калізію ў межах паліканфесійнай дзяржавы. Вось што, напрыклад, думае адносна разбегнасці ў святкаванні Ражства Хрыстовага ў Летуvsкай дзяржаве архіепіскап праваслаўнага Царквы ўладыка Хрызастом:

«Паводле Юліянскага календара святкуюць Хрыстовае Нараджэнне толькі Расійская, Ерусалімскае ды Сербская праваслаўныя Царквы. Усе іншыя аўтакефальныя праваслаўныя Царквы, а іх цяпер 15, святкуюць Божае Нараджэнне разам з каталікамі. Я лічу, што калісьці і мы (маецца на ўвазе будучая «Літоўская Праваслаўная Царква») таксама далучымся да ўсіх. Урэшце, гэта і не ёсць такім важным, калі святкаваць. Найважней тое, што мы верым і вызнаем адзінага Хрыста» (гл. «Znad Willii», 1991, 6 студзеня).

Выказанне ўладыкі Хрызастома цалкам адпавядае дэвізу прапановам Усе-праваслаўнага Сабора, падрыхтоўка да якога вядзецца з 1961 года:

1) святкаваць (усім праваслаўным) Вялікдзень у адзін пэўны дзень па Грыгарыянскім календары;

2) святкаваць Вялікдзень адпаведна Нікейскаму устаўленню, аднак па Грыгарыянскім календары, прыдаючы пры гэтым паняццям «раўнадзенства» і «поўня» літаральны астранамічны сэнс.

Такім чынам, магчыма, праз нейкі час Усеправаслаўны Сабор вырашыць, што ўсе праваслаўныя Царквы могуць святкаваць Пасху разам з каталікамі, тады для нас, беларусаў, пытанне вырашыцца вельмі проста; і нарэшце Уваскрасенне Хрыстовае мы будзем перажываць разам, усёю нацыянальнаю супольнасцю.

Аднак радасць ад гэтага значна памяншаецца, калі пачынаем разважаць лагічна. Па-першае, як вядома, Беларускае праваслаўнае Царква сёння яшчэ не аўтакефальная, каб прыняць самастойнае рашэнне без узгаднення з Сінодам Расійскай праваслаўнай Царквы. А РПЦ, як вынікае з апошніх публікацый Маскоўскай Патрыярхіі, зусім не збіраецца

па-рознаму, захоўваючы пры гэтым поўнае маліцвенна-кананічнае сумаю паміж сабою, беручы пад увагу вопыт Праваслаўнай Фінскай Царквы і нашых продкаў у Галандыі, а таксама выключнае становішча прыхаджанай храма Уваскрасення Хрыстовага сярод іншаслоўнага свету: дазволіць праваслаўным прыхаджанам, якія жывуць у Швейцарыі і якія знаходзяцца ў юрысдыкцыі Маскоўскае Патрыярхіі, адпраўляць нерухомыя святы і святы Пасхалінага кола па новым (г. зн. Грыгарыянскім) стылі («Журнал Московской Патриархии», 1967, № 8, с. 1). З гэтай пастановы вынікае вельмі заманлівае прапозыцыя: вярта толькі Беларускай праваслаўнай Царкве адчуць унутраныя законы гістарычнага лёсу народа, якому яна служыць, як натуральна вынікае для яе неабходнасць звярнуцца да Сінода РПЦ па ласку дазволіць ёй, як і іншым дочкам РПЦ — Галандскай, Фінскай, Швейцарскай, адпраўляць увесь святочны круг па Заходне-Еўрапейскім часалічэнні. Безумоўна, акт пераходу на новы літургічны стыль на Беларусі не можа адбыцца гвалтоўна і прыспешліва, што было б зусім не царкоўнаму. Але шляхі да аднасці, якая так неабходна цяпер беларускаму народу, павінны шукаць і Клір, і міране.

Спадзеночыся на ласку РПЦ, не будзем забывацца, што для яе пераход на новы стыль — гэта зусім іншае, чымсьці для нас. Вядома, наколькі вострым гэтае пытанне было ў Расіі XIX ст., калі на выснова Спецыяльнага Камітэта пры Расійскай Акадэміі навук 1829—30 г. аб мэтазгоднасці пераходу на Грыгарыянскі стыль у грамадскім і царкоўным жыцці цар Мікалай I наклаў забарону. Былі падобныя спробы ў Расіі ў 1860, 1863, 1864 гадах, але ўсё безвынікова. Нарэшце Канстанцінопальская нарада шэрагу праваслаўных Царкваў у 1923 годзе ўхваліла рэформу царкоўнага календара, якая рэдугледжвала:

а) пераход ад Юліянскага (старастылёвага) календара да «выпраўленага Юліянскага», выключыўшы з ліку 13 дзён, што назбіраліся з часу Нікейскага Сабора;

б) выкарыстанне для вызначэння пасхальнае поўні (і вясновага раўнадзенства) сапраўдных астранамічных дадзеных для Ерусалімскага мерыдыяна. (Проф. Т. Сьбев, Цьrkвоно календарныя вьпрос. Сінодальнае издательство. София, 1968, с. 33—35).

кова здраджвае думкам «рускіх пасхалістаў» і вядзе да «каляндарнай уніі» з каталікамі. А гэта для РПЦ аніж не магчыма ўявіць.

Зусім інакш выглядае, калі на справу календара глядзець вачыма праваслаўнага беларуса, які ведае сваю гісторыю і не ідэнтыфікуе сябе з традыцыяй расійскага праваслаўя. Гэта, дарэчы, выдатна праглядаецца ў артыкуле «Кананічныя нормы праваслаўнай пасхаліі і праблема датавання Пасхі ва ўмовах нашага часу» прафесара Маскоўскай Духовнай Акадэміі Д. П. Агіцкага, што быў надрукаваны ў «Богословских трудах» (№ 7, 1971, М.).

Дык вось, наш зямляк, прафесар безумоўна беларускай ментальнасці, у гэтым артыкуле цалкам здымае аргументацыю вышэйназванага А. Зялінскага, які абгрунтоўваў кананічнасць і чысціню Юліянскага літургічнага года пастановай Нікейскага сабора 325 года:

«...З часоў Нікейскага Сабора (325 г.) Царква карысталася ў сваёй богаслужэбнай прантыцы адзінай сістэмай вылічэння часу... Гэты механізм рэгуляцыі сакральнага часу ягоньні вынаходнікі стварылі настолькі дасканалым і ўстойлівым, што да 1582 года ён злучыў хрысціянскі Заход і Усход адзіным календарна-літургічным мостам... І Апостальскія пастановы ды Правілы Анціяхійскага Сабора, якія забаранялі сутыкненні Пасхі новазапаветнай (хрысціянскай) і старазапаветнай (іудзейскай), і якія былі зацверджаны VI і VII Усяленскімі Саборамі, прызнавалі гэтую гісторыка-містэрыяльную паслядоўнасць нерухаюма на ўсе часы».

Інакш кажучы, болей за ўсё турбуе сучасную багаслоўскую думку расійскага праваслаўя тое, што Пасха, калі прытрымлівацца Грыгарыянскага стылю, можа супадаць з іудзейскім Вялікаднем. А ўстаноўка на тое, каб правесці трывалую мяжу паміж праваслаўнай Пасхай і іудзейскай, абгрунтоўваецца пастановамі Нікейскага, Анціяхійскага Сабораў і Апостальскімі пасланьнямі.

А вось што піша на гэты конт наш зямляк прафесар Агіцкі:

«Нікейскае пастанаўленне пра Пасху не дайшло да нас. У гэтым галоўная прычына блытаніны ў выказваннях аб кананічных нормах пасхаліі. І адпаведна, ніякага правіла, піша ён далей, аб тым, каб святкаваць Пасху толькі пасля Іудзейскай, там не было. «Ды і наогул, чаму супадзенне хрысціянскага і іудзейскага Вялікадня немагчымае? Ці не таму, быццам бы, што хрысціянская Пасха мо-

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; аднасны сакратар — 33-19-85; аддзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ — 33-19-65; аддзел пісьмаў і грамадскай думкі: Людміла КРУШЫНСКАЯ, Марыя ГІЛЕВІЧ — 33-19-85; аддзел літаратуры: Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ — 33-22-04; аддзел крытыкі і бібліяграфіі: Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ — 33-22-04; аддзел літаратуры: Юрась СВІРКА — 33-22-04; аддзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; аддзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жана ЛАШКЕВІЧ — 33-21-53; аддзел вывучэння мастацтва і аховы помнікаў: Пётра ВАСІЛЕУСКІ — 33-24-62; аддзел навін: Віталь ТАРАС — 33-19-65, Юрась ЗАЛОСКА — 33-22-04; аддзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУША — 33-44-04; фотакарэспандэнт Уладзімір ПАНАДА — 33-24-62; бухгалтэрыя — 26-86-40.

Пры перадацы прасьба спасылкацца на «ЛІМ». Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэдагуе. Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з думкамі і меркаваннямі аўтараў публікацый.

Нумар падпісаны ў друку 16.07.92 у 18.10.

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСІПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Анатоль ВЯРЦІНСКІ, Андрэй ГАНЧАРОВ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Алякс ЖУК, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Рычард СМОЛЬСКІ, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Віктар ТУРАУ.

Адзаны сакратар Барыс ПЯТРОВІЧ.

Індэкс 63856
Тыраж 18068

П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Заснавальнікі:

САЮЗ ПІСЬМЕННІКАЎ БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ
РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах
Друкарня «Беларускі Дом друку».